

ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน
ของโรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
A STUDY OF APPLICATION OF THE FOUR PATHS OF ACCOMPLISHMENT
(IDDHIPADA) IN EDUCATIONAL ORGANIZING IN
PARIYATKHUNROSWITTHAYA SCHOOL IN MUANG SURIN DISTRICT,
SURIN PROVINCE

พระมหาบรรจง ตีสโรณ (ศรีสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน
ของโรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

พระมหาบรรจง ตีสรโณ (ศรีสุข)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of Application of the Four Paths of Accomplishment
(Iddhipada) in Educational Organizing in Pariyatkhunroswitthaya
School in Meaung Surin District, Surin Province

Phramaha Banjong Tisarano (Srisuk)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาดนัยพัชร คัมภีรปญโญ,ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร)

กรรมการ

(ดร.บรรพต แคไธสง)

กรรมการ

(พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร.)

กรรมการ

(ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระปลัดกิตติ ยุตติโร,ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาบรรจง ตีสรโณ) (ศรีสุข)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอภิปาฐธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
ผู้วิจัย	: พระมหาบรรจง ติสรโณ (ศรีสุข)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธานุสา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร., พธ.บ.(ปรัชญา), ศศ.ม.(ปรัชญา) พธ.ด.(พระพุทธานุสา) : ดร.วรวุฒิ ศิริประเสริฐศรี, ศศ.บ.(รัฐประศาสนศาสตร์), รป.ม.(รัฐประศาสนศาสตร์), พธ.ด.(พระพุทธานุสา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๒ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดประสงค์เพื่อศึกษา ๑) เพื่อศึกษาหลักอภิปาฐธรรม ๔ ในพระพุทธานุสาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางในการประยุกต์หลักอภิปาฐธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ผลการศึกษาพบว่า

อภิปาฐธรรม ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่างๆ ได้มากมาย เช่น การปฏิบัติธรรม การทำงาน การจัดการเรียนการสอนหนังสือหรือในการดำเนินชีวิต หลักอภิปาฐธรรม ๔ ประการประกอบด้วย ฉันทะ หมายถึง สร้างความพอใจในการทำงาน ประสงค์จะทำความดีขึ้น วิริยะ หมายถึง ความขยัน มั่นเพียร จิตตะ หมายถึง ความมีจิตใจสู้ไม่ท้อถอยต่อปัญหาหรืออุปสรรค วิมังสา หมายถึง การรู้จักใช้ปัญญา ใช้ความคิดพิจารณาอย่างรอบด้านในการทำงานให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

สภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาเป็นโรงเรียนระดับสามัญศึกษาจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลาย นักเรียนคือภิกษุสามเณรในพระพุทธานุสา จัดกระบวนการเรียนการสอนโดยการมีหลักสูตรของสถานศึกษา มีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนโดยการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับคุณธรรมมุ่งเพื่อให้ นักเรียนได้เกิดพัฒนาการในการเรียนรู้ ตามหลักอภิปาฐธรรม ๔ ส่งเสริมให้นักเรียน รักพอใจ ขยัน มั่นเพียรพยายาม ตั้งใจไม่ปล่อยวางธุระ จิตใจจดจ่อตรวจสอบใคร่ครวญด้วยปัญญา ในการเรียนการสอนของผู้ทำการสอน ควรมีการปลูกฝังคุณธรรมตามหลักอภิปาฐธรรม ๔ เพื่อให้ นักเรียนมีผลการเรียน ตามวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมส่งเสริมให้ นักเรียนมีความรู้คู่คุณธรรม

แนวทางในการประยุกต์หลักอภิปาฐธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ผู้บริหารโรงเรียนมีแนวทางในการประยุกต์หลักอภิปาฐธรรมในการเรียนการสอนโดยให้ครูผู้ทำการสอนในโรงเรียนต้องเป็นผู้รักงานในหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบอยู่ และเอาใจใส่กระตือรือร้น

ในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการสอนหนังสือ นอกจากนี้ผู้บริหารต้องสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูผู้ทำการสอนด้วยการเลื่อนขั้นเงินเดือน การช่วยเหลือเกื้อกูลในด้านอื่นๆ เพื่อให้ครูรักในโรงเรียนและทุ่มเททำงานเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอน กระตุ้นเตือนนักเรียนให้เกิดความรักความศรัทธาต่อการเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจใฝ่เรียนรู้และรู้จักคิดวิเคราะห์ในด้านต่างๆ ต้องเอาใจใส่ในการเรียนมีความเพียรอย่างต่อเนื่องให้ครบกระบวนการหลักอิทธิบาทธรรม ๔ คิดถึงอนาคตของตนเอง พยายามให้ตนเองประสบความสำเร็จในการเรียน

Thesis Title : A Study of Application of the Four Paths of Accomplishment (Iddhipada) in Educational Organizing in Pariyatkunroswitthaya School in Meaung Surin District, Surin Province

Researcher : Phramaha Banjong Tisarano (Srisuk)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrapalad Kitti Yuttitharo, Dr.
 B.A.(Philosophy), M.A.(Philosophy), Ph.D.(Buddhist Studies)

: Dr.Voravech Siriprasertsri
 B.A.(Public Administration), M.A.(Public Administration),
 Ph.D.(Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 22, 2018

Abstract

This thesis have the objective as : 1) to study of the four paths of accomplishment in Theravada Buddhism, 2) to study of problem of educational organizing in Pariyatkunavidya, Meaung Surin district, Surin province, 3) to study of application of four paths of accomplishment in educational organizing in Pariyatkunarasavidya School in Meaung Surin District, Surin Province.

The result of research found that :

The four paths of accomplishment can be applied in many areas such as the practice, work, teaching, learning or living. The four paths of accomplishment are Chanda ; the satisfaction of work, want to do more, Viriya ; persistence means diligence, Citta ; the mind is not frustrated with the problem or obstacle, Vimangsa ; to know apply the ideas in the work to achieve the goals.

The problems of educational organization in Pariyattikunarasavidya School is a secondary school for secondary and tertiary education. The students are monks and novice in Buddhism. The process of learning by the curriculum of educational institute. There are activities to develop students by teaching and learning to integrate virtues aimed at students to develop their learning according to four paths of accomplishment, promote students motivation and diligent, love to work hard. The mind is determined to contemplate with wisdom. In the teaching of the teacher. should be cultivated the virtues of the four paths of accomplishment. The purpose of the teaching and learning of the school is to encourage the students to know the virtues.

On the way in the application of the four paths of accomplishment in teaching and learning in Pariyattikunarasavidya School, administrators have a

tendency to apply the paths of accomplishment in teaching and learning which teachers who teach in schools need to be responsible for their duties. They should have the enthusiasm for learning the job, and increase the knowledge in the field.

In addition, the management must create motivation for the teacher who teaches by raising salary and to help other teachers to love in the school and work to improve teaching and learning. The administrators should encourage students to love their faith in learning. Students will gain knowledge, understanding, learning and analytical thinking in various fields. The students must care for the study, constantly striving to complete the process of the path of accomplishment, thinking of own future and try to let yourself succeed in learning.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จสมบูรณ์ลงได้ก็เพราะได้รับความช่วยเหลือจากอาจารย์ที่ปรึกษา ทั้ง ๒ ท่าน คือ พระปลัดกิตติ ยุตติธโร พธ.ด. และ ดร.วรเวช ศิริประเสริฐศรี พธ.ด. ในฐานะที่ท่านทั้ง ๒ เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ โดยให้คำปรึกษา เสนอแนะ ข้อคิดเห็น และตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้เรียบร้อยสมบูรณ์ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ได้กำหนดไว้ และระเบียบของมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาท วิชาความรู้ ตลอดถึงได้อบรมสั่งสอนให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัยจนมีสติปัญญาสามารถในการศึกษา ทุกระดับชั้นตลอดเรื่อยมา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา

ขอบูชาบุพการี คือ พ่อล้อม แม่ทองสุข ศรีสุข ที่มีบออัตภาพร่างกายและมรดกทางจิต วิญญาน ให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนเต็มความสามารถ ทั้งทางโลกและทางธรรมตลอดถึง พระครูพิทักษ์บุญญารุ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ที่ให้โอกาสดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนาอัน ประเสริฐนี้ ขอขอบคุณ คณะสงฆ์ในจังหวัดสุรินทร์ หัวหน้าส่วนราชการ ผู้นำชุมชนและผู้สูงอายุ ที่ ช่วยให้อุปการะโดยการสัมภาษณ์ ขอกราบขอบพระคุณ

ขอสำนึกคุณสถาบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอันเป็นมรดกทาง การศึกษา ที่เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อจ อาสภมหาเถร) ได้วางรากฐานเอาไว้ให้ชนรุ่นหลัง ได้ใช้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนวิชาการชั้นสูงในพระพุทธศาสนา ตามปณิธานของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระปิยมหาราช) ขออำนาจแห่งบุญกุศลที่ผู้วิจัยได้บำเพ็ญมา จงมาร่วมกันเป็น ตบะ เป็นพลวะปัจจัย ให้ทุกท่านประสบแต่ความสุข ความเจริญ ยิ่ง ๆ ขึ้นไป บุญกุศลที่ได้จากการ ทำงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมสักการะเป็นพุทธานุชา แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณบิดามารดา ครูอาจารย์และผู้มีอุปการคุณตลอดถึงกัลยาณมิตรทุก ๆ ท่าน

พระมหาบรรจง ดิสรโณ (ศรีสุข)

๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๐

	สารบัญ	
เรื่อง		หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย		ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		ค
กิตติกรรมประกาศ		จ
สารบัญ		ฉ
สารบัญตาราง		ซ
คำอธิบายสัญลักษณ์หรือคำย่อ		ณ
บทที่ ๑ บทนำ		
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา		๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย		๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ		๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย		๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย		๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง		๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย		๑๑
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ		๑๒
บทที่ ๒ หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท		
๒.๑ ความหมายของอิทธิบาทธรรม ๔		๑๓
๒.๑.๑ ฉันทะ (Aspiration)		๑๕
๒.๑.๒ วิริยะ (Exertion)		๑๗
๒.๑.๓ จิตตะ (Thoughtfulness)		๑๘
๒.๑.๔ วิมังสา (Investigation)		๑๙
๒.๒ ความสำคัญของอิทธิบาทธรรม ๔		๒๑
๒.๓ องค์ประกอบของอิทธิบาทธรรม ๔		๒๒
๒.๔ ลักษณะของอิทธิบาทธรรม ๔		๒๘
๒.๕ อิทธิบาทธรรมที่ปรากฏในพระสูตร		๒๙
๒.๖ ประโยชน์ของอิทธิบาทธรรม ๔		๓๔
๒.๗ สรุป		๓๕
บทที่ ๓ การจัดการเรียนการสอนของ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์		
๓.๑ หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลาง		๓๗
๓.๒ หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา		๓๘
๓.๓ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา		๔๗

๓.๓.๑	การจัดกิจกรรมแนะแนวของโรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา	๔๘
๓.๓.๒	การจัดกิจกรรมนักเรียนของเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา	๔๘
๓.๓.๓	การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์	๔๙
๓.๔	การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา	๕๐
๓.๔.๑	แนวทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน	๕๐
๓.๔.๒	แนวทางการพัฒนาในอนาคต	๕๑
๓.๔.๓	ความต้องการและการช่วยเหลือ	๕๒
๓.๕	ผลการประเมินตนเองของโรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา	๕๒
๓.๖	สภาพปัญหาจากการประเมินภายนอกของโรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา	๕๘
๓.๗	สรุป	๕๙
บทที่ ๔ ประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน		
โรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์		
๔.๑	การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับผู้บริหาร	๖๐
๔.๒	แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียน	๖๓
๔.๓	แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ของนักเรียน	๖๙
๔.๔	สรุป	๗๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ		
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๗๓
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๗๕
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก	แบบสัมภาษณ์	๗๙
ภาคผนวก ข	ผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสัมภาษณ์	๘๓
ภาคผนวก ค	หนังสือความอนุเคราะห์ตรวจแบบสัมภาษณ์	๘๕
ภาคผนวก ง	หนังสือความอนุเคราะห์สัมภาษณ์	๘๙
ภาคผนวก จ	รายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์	๙๘
ภาคผนวก ฉ	รูปภาพประกอบการวิจัย	๑๐๐
ภาคผนวก ช	ประวัติโรงเรียน	๑๐๔
ภาคผนวก ซ	ผลงานนักเรียน	๑๐๖
ประวัติผู้วิจัย		
		๑๐๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๔.๑ แนวทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน	๕๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยระบุชื่อย่อคัมภีร์ดังต่อไปนี้ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑ หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๖๕ หน้า ๒๑๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.มหา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
สํ.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.เขต. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เขตวัตถุ	(ภาษาไทย)

อรรถกถา

ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรค	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกก.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	เอกกนิบาต	ชาดก	อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.วีสติ.อ. (ไทย)	=	ขุททกนิกาย	วีสตินิบาต	ชาดก	อรรถกถา	(ภาษาไทย)

ช.อป.อ.(ไทย) = ชุททกนิกาย วิสุทธชนวิลาสินี อปทานอรรถถา (ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขย่ออ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะระบุชื่อคัมภีร์ลำดับเล่ม/ข้อ/หน้า เช่น
ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๗๘. = ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๔๑ หน้า ๑๗๘
ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และเป็นสัตว์ที่ฝึกได้เป็นพิเศษยิ่งกว่าสัตว์ชนิดใดๆ สัตว์อื่นๆ สัตว์ใหญ่น้อยทั้งหลายมากมาย สามารถนำมาฝึกและใช้ทำงานต่างๆ ก็ได้ เล่นละครต่างๆ ก็ได้ แต่ก็ได้แค่ที่มนุษย์จะฝึกให้ ต่างจากมนุษย์ซึ่งถ้าฝึกแล้วจะทำอะไรได้มากมายแสนวิเศษอัศจรรย์ ตามคตินี้ความพิเศษของมนุษย์อยู่ที่การฝึก คือถือว่ามนุษย์เกิดมายังไม่สมบูรณ์ ความสามารถก็ยังไม่สมบูรณ์ สติปัญญาก็ยังไม่สมบูรณ์ คุณธรรมก็ยังไม่สมบูรณ์ เราจึงพยายามพัฒนาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นในโลกหลังพระพุทธเจ้าได้ ตรัสรู้และทรงแสดงปฐมเทศนา ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เป็นการเกิดขึ้นในรูปแบบที่แปลกกว่าศาสนาอื่น เพราะไม่ได้อาศัยการสร้าง การดลบันดาลจากปัจจัยภายนอก แต่เป็นเรื่องของความเพียรที่ถูกทาง สิ่งที่มีอำนาจอิทธิพลในการเป็นพระพุทธเจ้าจึงมีเพียงบารมีธรรม คือ คุณงามความดีที่ได้สร้างมาแต่ชาติปางก่อน จนบารมีเต็มบริบูรณ์ ใช้ความเพียรพยายามค้นคว้าสัจธรรมในปัจจุบัน จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาของมนุษย์ โดยมนุษย์เพื่อมนุษย์โดยแท้^๑

พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักแห่งการบริหารจัดการ ที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานอย่างมหาศาล อันสามารถที่จะให้งานนั้นบังเกิดผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ที่เรียกว่า อิทธิบาทธรรม^๒ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ ความเพียรพยายามทำในสิ่งนั้น จิตตะ เอาใจฝึกใฝ่ในสิ่งนั้นไม่วางธุระ วิมังสา หมั่นพิจารณาสอบสวนหาเหตุผลในสิ่งนั้นให้กระจ่างชัด อิทธิบาทธรรม ทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นคุณเครื่อง หรือ เครื่องมือให้เกิดการบรรลุถึงผลของการจัดการเรียนการสอน ในการปฏิบัติงานเชิงพุทธ โดยที่ในการทำงานกิจการทุกอย่างนั้น หากประยุกต์หรือนำหลักธรรมคืออิทธิบาทธรรม ๔ มาประสานให้เป็นเนื้องานเดียวกันย่อมทำให้งานหรือหน้าที่ ที่ผู้หนึ่งผู้ใดกระทำอยู่นั้นมีคุณค่าขึ้นมาเช่น ในการปฏิบัติธรรมที่ดี ในการเล่าเรียนศึกษา หรือประกอบกิจการงานอื่นใดก็ดี เมื่อต้องการสมาธิ เพื่อให้กิจที่ทำนั้นดำเนินไปอย่างได้ผลดีก็พึงปลูกเร้าและชักจูงอิทธิบาทธรรม ๔ อย่างนี้ ให้เกิดเป็นองค์ธรรมเด่น นำขึ้นสักข้อหนึ่ง แล้วสมาธิความสงบสบายใจ และการทำงานที่ได้ผล ก็เป็นอันหวังได้เป็นอย่างมากกว่าจะเกิดมีตามมาเองพร้อมกันนั้น การฝึกสมาธิ หรือ การปฏิบัติธรรมส่วนหนึ่งก็จะเกิดมีขึ้นในห้องเรียน ในบ้าน ในทุ่งนา ในการทำงาน และในสถานที่ต่างๆ แห่ง^๓

^๑ พระราชธรรมานันทเถร (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

^๒ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๔๖.

หลักอิทธิบาทธรรม ๔ หมายถึง คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรัก จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป ๒) วิริยะ ความเพียร คือ ความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้ง ๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาใจฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ ๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ ความหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น^๕

โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา วัดจุมพลสุทธาวาส เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดการเรียนการสอนตามระบบกระทรวงศึกษาธิการกำหนด มีวิสัยทัศน์มุ่งเน้นให้นักเรียนมีวิชาความรู้คู่ไปกับคุณธรรมจริยธรรมเพื่อนำไปพัฒนาตนเองให้ตนเองประสบผลทางการเรียนและการสอน ให้นักเรียนอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในวัด หรือที่ธรณีสงฆ์หรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาจะจัดตั้งขึ้นได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ และด้วยความเห็นชอบของประธานสภาการศึกษาสงฆ์ โรงเรียนต้องจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จะให้การสนับสนุนเป็นเงินอุดหนุนตามกำลังงบประมาณ และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากำหนดดังนั้น โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้เกิดการศึกษาอบรมแก่เยาวชนชายที่เข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาเป็นหลักสูตรการอบรมเพื่อให้ผู้ได้รับการอบรมมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม สมกับที่ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา

ผลการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน ในปีที่ผ่านมา นักเรียนมีผลการเรียนของนักเรียนที่ผ่านเกณฑ์การประเมินเป็นที่ไม่พึงพอใจ ซึ่งปัญหาเหล่านี้ที่เกิดกับตัวผู้เรียนและสถานศึกษาสาเหตุของการเรียนการสอนอาจมีปัจจัยหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งตัวผู้เรียนและครูผู้สอน ปัจจัยภายนอกอื่นอย่างการเข้ามากระแสสังคมโซเชียล อินเทอร์เน็ต ส่งผลให้นักเรียนขาดการใฝ่รู้ในการเรียน ขาดการใส่ใจในการเรียนของตนเอง ปัญหาทางครอบครัว ปัญหาสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ขาดคุณธรรมจริยธรรม ทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนของนักเรียน ซึ่งผลการรายงานการประเมินคุณภาพภายนอกกรอบที่สาม (พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๘) ระดับการศึกษาพื้นฐาน (สมศ) ทาง

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต.), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑๓.

โรงเรียนได้รับข้อเสนอแนะสำคัญเพื่อพัฒนาผู้เรียนว่า ผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาเรื่องความใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่อง เช่นการสืบค้นจากการอ่าน การสืบค้นจากสารสนเทศทางอินเทอร์เน็ต ให้ผู้เรียนได้นำความรู้จากการอ่านหรือการใช้สื่อเทคโนโลยีมาปรับใช้กับกิจกรรมประจำวันได้ ทุกคนดังจะเห็นได้จากตั้งแต่ปี ๒๕๔๔ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)^๖ ได้ให้การสนับสนุนคณะนักวิจัยหลักจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อแสวงหายุทธศาสตร์แนวทางและรูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ภายใต้ชื่อว่า “รูปแบบการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนด้วยการวิจัยและพัฒนา” เป็นโครงการที่อยู่ในความสนใจของผู้บริหารทั้งหลายที่ต้องทำหน้าที่ในการพัฒนาโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษาชาติ โดยผู้บริหารคือกลุ่มเป้าหมายที่มีบทบาทในการดำเนินงาน กระบวนการรูปแบบดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการศึกษาที่สามารถสร้างพัฒนาการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน^๗ เพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนรากฐานความรู้ในการพัฒนาด้านการศึกษาให้มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล อนึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันนั้นได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยยึดแนวทางตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่มีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการงบประมาณ การบริหารบุคคลและการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง^๘

สำหรับครูแล้วปัจจุบันนี้คงมีปัญหาให้แก่มากมายทั้งทางด้านครอบครัว การงาน เศรษฐกิจและอื่นๆ เหล่านี้เป็นปัญหาที่อยากจะแก้ไขให้เสร็จสิ้นได้ปัญหาการศึกษาของเด็กในปัจจุบันนี้ที่ยังขาดคุณธรรมจริยธรรม มองง่าย ๆ เด็กปัจจุบันนี้มีนิสัยก้าวร้าวกับพ่อแม่ผู้ปกครองครูอาจารย์ไม่รู้จักกาลเทศะ การอ่อนน้อมถ่อมตนจริงอยู่ที่ หลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ หรือหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ล้วนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย และปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ นอกจากนี้หลักสูตรใหม่ยังได้กำหนดให้สถานศึกษาพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำคัญ คือ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะแต่ว่าก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควรผมเล็งเห็นว่าเราควรใส่ใจให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กนักเรียนให้มากที่สุด ควรที่จะให้เด็กได้แนวคิดและจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและเน้นให้มีระเบียบวินัยต่อตนเองก่อน คือทำให้เข้าไปในส่วนลึกในจิตใจ

^๕ รายงาน, การประเมินคุณภาพภายนอกที่สาม, (พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๘) ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนปริยัติคุณรวทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ : สำนักงานพระพุทธรักษาแห่งชาติ (สำนักนายกรัฐมนตรีย), ๒๕๕๗.

^๖ ประเวศ วะสี, “ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษา”, รายงานการประชุมเรื่องวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ทางการปฏิรูปการศึกษา : วาระแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^๗ ทิศนา ขัมมณี, ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เรื่องยากที่ทำได้จริง, (กรุงเทพมหานคร : อัลฟามีเอ็นเนียม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

^๘ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่๒, (กรุงเทพมหานคร : พรักหวานกราฟฟิค, ๒๕๕๕), หน้า ๒๔.

ให้ฝังไปในตัวเด็ก ไม่ใช่แค่เพียงจัดกิจกรรมแค่ให้พอมานวัตอุปประสงค์ไป ไปละลายพฤติกรรมแล้ว กลับมาโรงเรียนก็นำพฤติกรรมแบบเดิมเข้ามาใช้อีก ผู้วิจัยในฐานะครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมองเห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียนว่า ผลทางการเรียนการสอนของนักเรียนในโรงเรียน ยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ควรจะเป็น สิ่งเหล่านี้มันเองที่จะทำให้เด็กนักเรียนที่เราคาดหวังว่าจะเป็น กำลังเป็นอนาคตของชาติบ้านเมืองและพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาทายาทที่ดีมีประสิทธิภาพในอนาคต^๙

ด้วยเหตุผลข้างต้นดังที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยจึงสนใจ ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน โดยอย่างยิ่งครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องนำเอา หลักธรรมสอดแทรกมาประยุกต์ใช้เข้าไปในกระบวนการเรียนการสอนที่จะทำให้การพัฒนาการเรียน ประสบผลสำเร็จ ให้เกิดการพัฒนาผลทางด้าน การเรียนของตน ที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ อันประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ เพื่อต้องการทราบหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นอย่างไร?
- ๑.๓.๒ เพื่อต้องการทราบสภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างไร?
- ๑.๓.๓ เพื่อต้องการทราบแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ เป็นอย่างไร?

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและข้อมูลสัมภาษณ์ ซึ่งมีขอบเขตในการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

โดยใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอรรถกถาและฎีกาเป็นหลักตลอดจนจากเอกสารและผลงานทางวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นหนังสือประกอบ

^๙ วิชาการ, กรมกระทรวงศึกษาธิการ, การจัดการเรียนรู้อุพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ และอรรถกถาที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์และการสัมภาษณ์ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เพื่อสอบถามการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ทางพระพุทธศาสนาในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้บริหาร ครู นักเรียนและนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่แล้วเขียนสรุปรายงานเชิงพรรณนา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา มีทั้งหมด ๓ กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน ครูสอน และนักเรียน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนประชากรที่ได้มาโดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงมีทั้งหมด ๑๘ รูป/คน ได้แก่ผู้อำนวยการ ๑ คน ครู ๗ คน และนักเรียนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ม.๒, ม.๓, ม.๔, ม.๕, ม.๖ จำนวน ๑๐ คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านสถานที่

ได้แก่ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการศึกษาครั้งนี้คือ ๑ ภาคการศึกษา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การประยุกต์ใช้ หมายถึง นำความรู้ในหลักอิทธิบาทธรรม ๔ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน

๑.๕.๒ อิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือหลักการปฏิบัติเพื่อเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอน

๑.๕.๓ ฉันทะ หมายถึง ครูมีวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างความรักในการเรียน ความพอใจกับการเรียนหรืองานที่ได้รับมอบหมาย ให้นักเรียนตั้งใจฟังครูสอนด้วยความเอาใจใส่ ตั้งใจทำงานที่ครูมอบหมาย รู้จักสร้างแรงกระตุ้นให้ตนเองหรือมีกำลังใจ มีความพอใจและมีความสุขในสิ่งที่เรียน

๑.๕.๔ วิริยะ หมายถึง ครูมีวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนมีความเพียรพยายาม มีความมานะบากบั่นที่หน้าที่ของตน คือ มีความเพียรพยายามมีความตั้งใจเรียน ไม่ว่าวิชาที่เรียนจะมีความยาก ก็จะไม่ย่อท้อต่อสิ่งที่เรียน มีความทุ่มเททั้งกายและใจ

๑.๕.๕ จิตตะ หมายถึง ครูมีวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนมีใจจดจ่อและเอาใจใส่อยู่กับการเรียนไม่ละทิ้ง มีใจตั้งมั่นในการเรียนของตน หรือที่เรียกว่า ไม่ละทิ้งการเรียนกลางครัน ไม่เกิดความเบื่อหน่ายกลางครัน มีจิตใจตั้งมั่น ซื่อสัตย์สุจริตมีความจริงใจ อยู่กับการเรียนของตนเองมากกว่าที่จะทำสิ่งอื่น

๑.๕.๖ วิมังสา หมายถึง ครูมีวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนหมั่นตรวจสอบพิจารณา ไตร่ตรองในการเรียนหรืองานที่ได้รับมอบหมาย เมื่อประสบปัญหาในการเรียนก็พิจารณา

ไต่ตรองถึงเหตุและผลของการเรียนนั้น พร้อมทั้งแก้ไขให้ปัญหานั้นหายไปด้วยความเรียบร้อยและรวดเร็วได้ด้วยตนเองหรือคำแนะนำของครู

๑.๕.๗ **การจัดการเรียนสอน** หมายถึง แนวทางที่เกิดจากกระบวนการเรียนการสอนที่จะทำให้ นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของนักเรียนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า **อิทธิบาท ๔** คือ ทางแห่งความสำเร็จ จุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ถ้าเราพัฒนาคนถูกต้องอย่างที่ว่า มนุษย์ไม่แปลกแยก จากความจริงของธรรมชาติตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ทุกอย่างก็สอดคล้องไปกันได้หมด ไม่มีอะไรเสียหาย เมื่อเราวางฐานได้ดีแล้วเราก็ใช้หลักการต่างๆ ในการทำงาน บนพื้นฐานที่ถูกต้องนั้น เราเอาธรรมะอะไรมาใช้ตอนนี้ก็เดินหน้าไปด้วยดี เช่น เอาหลักอิทธิบาทมาใช้ แทบทุกท่านรู้จัก “อิทธิบาท คือ หลักแห่งความสำเร็จ”^{๑๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า “**อิทธิบาท ๔**” คือใช้คุณธรรมนำทาง สู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ ต้องมีความพอใจ มีความเพียร มีสมาธิ จึงทำให้เกิดปัญญาและหัวใจของการบริการเชิงพุทธ ที่สำคัญที่สุด คือ “พรหมวิหาร ๔” ต้องมีทั้ง เมตตา กรุณา ให้ความช่วยเหลือ สอนผู้น้อย ให้เรียนรู้ที่จะอยู่ได้ด้วยตนเอง มีมุทิตา ปลอຍให้เขาเติบโตได้ ไม่เข้าการแทรกแซง และอุเบกขา รู้จักความพอดี ปลอຍวาง ฝักจิตให้พอเพียงในสิ่งที่มีที่เป็น นี่คือหลักธรรมประจำใจ ที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิต และบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์^{๑๑}

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) กล่าวไว้ว่า **อิทธิบาท ๔** คือ คุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัย คือสิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่ในวิสัย ที่อาจใช้ความเพียร พยายาม ทำให้เกิดขึ้นได้ มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสจะประสบความสำเร็จได้ คุณธรรมกลุ่มนี้ทรงเรียกว่า อิทธิบาท ๔^{๑๒}

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล) กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ หลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ในการกระทำการงานหรือการอาชีพ ประการแรก คือ อิทธิบาท แปลความว่า ทางแห่งความสำเร็จ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติ ให้บรรลุความสำเร็จได้ด้วยดี มีประสิทธิภาพนั่นเอง^{๑๓}

พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ ได้กล่าวว่า อิทธิบาท ๔ คือ ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี การสำเร็จ ความกระทำให้แจ้ง ความเข้าถึงซึ่งธรรมเหล่านั้น อิทธิบาท คือ เวทนาขันธ สัจญา

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมะกับการทำงาน**, พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๗๙.

^{๑๑}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมในใจของนักบริหารไฮโซ**, ไทยรัฐ, (๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑)

^{๑๒}พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

^{๑๓}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล), **ความสำเร็จหลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๙.

ชั้น สักขารชั้น วิญญานชั้น ของบุคคล ผู้บรรลุเหล่าธรรมนั้น เจริญอิทธิบาทธรรม คือ ย่อมเสพเจริญ ทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงเรียกว่า เจริญอิทธิบาทธรรม^{๑๔}

พระราชวรมณี ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับหลักธรรมอิทธิบาท ๔ ไว้ว่าอิทธิบาท ๔ มีแรงจูงใจที่เกิดจากตนเอง คือ ความพึงพอใจในงานที่ทำโดยไม่เลือกว่าจะเป็นงานที่ยากหรือง่ายแม้จะมีเครื่องล่อใจหรือไม่ก็ตาม มีแต่มุ่งที่จะทำงานให้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย เพราะมีความพอใจที่จะทำงาน ซึ่งจะช่วยให้การทำงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงเป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารจะต้องใช้ในการครองงาน เพราะประเทศต้องการคนทำงาน คนทำงานเท่านั้นที่จะเป็นผู้มีประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ความเจริญก้าวหน้าในส่วนตัวของผู้บริหารที่ดี จะส่งผลต่อความก้าวหน้าขององค์กรหรือหน่วยงานอย่างแท้จริง คุณค่าของผู้บริหารงานคือผลสำเร็จหรือผลงานที่เกิดขึ้น ดังสุภาชิตที่ว่า “ค่าของคน อยู่ที่ผลของงาน” ผู้บริหารใช้อิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมในการบริหารย่อมจะกลายเป็นศูนย์รวมใจรวมงาน และสามารถจัดการให้งานบรรลุผลไปด้วยดี ดังนั้นการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนจะต้องได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจของผู้ร่วมงาน ในการนี้ ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณในการบริหารงานอย่างเหมาะสมกลมกลืน จึงจะทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับข้อเสนอของ^{๑๕}

สุรพล เครื่องมะโนรมย์ ได้เสนอว่า ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการบริหารงาน เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ บางครั้งผู้บริหารสถานศึกษาอาจไม่ให้ความสำคัญต่อการใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการ ส่งผลให้ครูผู้สอนขาดขวัญกำลังใจ และบางครั้งผู้บริหารไม่มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างเพียงพอก็อาจนำหลักธรรมไปปฏิบัติได้ไม่ได้ผลเท่าที่ควรผู้บริหารจึงต้องสร้างภาพพจน์ให้เป็นที่ ศรัทธาและความเชื่อถือเป็นแนวทางในการบริหารจัดการ ซึ่งสิ่งที่จะต้องยึดถือเป็นแนวปฏิบัติคือ การมีความรัก มีความสงสาร มีความชื่นชมยินดีและมีใจเป็นกลางไม่ลำเอียงทั้งรายบุคคลและคณะบุคคล ผู้บริหารที่ดีควรใช้พระคุณมากกว่าพระเดชหรือใช้อำนาจบาตรมีมากกว่าอำนาจทางกฎหมาย^{๑๖}

สุชีพ ปุญญาณูภาพ กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ คุณเครื่องให้บรรลุความสำเร็จ ๔ อย่างด้วยกัน ได้แก่ ๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ เอาใจฝึกฝน ๔) วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาสอบสวน แล้วแสดงความต่างกัน เพียงฝ่ายพระอิทธิธรรม เจริญโลกุตตรมรรณประกอบด้วยอิทธิบาทธรรม^{๑๗}

^{๑๔} พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิติญาโณ, **พระอภิธรรมปิฎก ๑**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๑๕} พระราชวรมณี, **พุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๒๙๔-๒๙๖.

^{๑๖} สุรพล เครื่องมะโนรมย์, “การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๑๗} สุชีพ ปุญญาณูภาพ, **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗๖.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้กล่าวว่า โรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการหล่อหลอมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนเพื่อเป็นสมาชิกที่ดี มีคุณภาพเพื่อออกไปพัฒนาในอนาคตเด็กจึงเป็นทั้งทรัพยากรและผู้ใช้ทรัพยากร ตามแนวคิด ๔ ประการ คือ ๑) เด็กเป็นเป้าหมายของการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งมีจุดประสงค์ที่เปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปตามแนวทางที่ปรารถนา ถ้าปราศจากเด็กแล้วโรงเรียนก็ไม่ต้องมีหรืออยู่ไม่ได้โรงเรียนจะมีแต่ผู้บริหาร ครูและอาคารเรียน สถานที่ได้อย่างไร เด็กจึงเป็นทรัพยากรบ่อนกระบวนการณ์ของโรงเรียน ๒) เด็กเป็นจุดเริ่มต้นของสังคม โรงเรียนต้องจำลองสังคมเพื่อให้เด็กมีโอกาสฝึกฝนลักษณะนิสัยตามแนวทางที่สังคมปรารถนา โรงเรียนที่พัฒนาทรัพยากรคือเด็ก เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ชุมชนหรือสังคมจะเกิดหรือตายอยู่ที่คุณภาพของเด็กที่จะเติบโตเป็นสมาชิกของสังคมในอนาคต ๓) เด็กในฐานะทรัพยากรมีลักษณะแตกต่างจากทรัพยากรในรูปแบบอื่นตรงที่ว่า เด็กจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ผลิตและใช้ทรัพยากรในรูปแบบอื่นโรงเรียนจึงต้องพัฒนาเด็กให้เป็นผู้สามารถใช้ทรัพยากรอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๔) เด็กจะใช้ทรัพยากรที่มีค่าได้ต่อเมื่อเด็กมีคุณภาพ โรงเรียนจึงมีหน้าที่พัฒนาเด็กให้มีคุณภาพทั้งความรู้ เจตคติและทักษะความชำนาญ^{๑๘}

สนอง วรอุไร กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ สูตรสำเร็จของชีวิต ตามพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า จิตเป็นรากฐานของสิ่งทั้งหลาย จิตประเสริฐกว่าสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยจิต เพราะฉะนั้นความสำเร็จจึงอยู่ที่ใจ ไม่ว่าเราจะต้องการอะไรหากเราตั้งใจกำหนดจิตไว้มั่นคง ทุกสิ่งจะสำเร็จได้ตั้งใจ และอิทธิบาทสี่ ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่างๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อและใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างสม่ำเสมอ แล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน^{๑๙}

อัครเมธี สิริวรานนท์ กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท ๔ คือ พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่าให้ประสบผลสำเร็จ แม้จะมีอุปสรรคอยู่บ้าง ก็ให้ยึดหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เพื่อบอกทางแห่งความสำเร็จ ในชีวิตเกี่ยวกับการงานเมื่อจะทำงานใดๆ ให้ประสบผลสำเร็จ แม้จะมีอุปสรรคอยู่บ้างก็ให้ยึดหลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา^{๒๐}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สกสันต์ บุญยะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔ ผลการศึกษวิจัยพบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีพฤติกรรมการใช้อิทธิบาท ๔ ดังนี้ ด้านฉันทะมีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษาในเรื่องมีอิทธิพลและมีน้ำใจที่ดีต่อทุกคนและมีการใช้ที่อยู่ในระดับปานกลาง ในเรื่องการใช้คำพูดที่เหมาะสมในการตักเตือนผู้ร่วมงานทุกคน มีความห่วงใยในผู้ร่วมงานทุกคน และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารงานในสถานศึกษา ด้านวิริยะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่อง

^{๑๘} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการพัฒนาเด็กพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

^{๑๙} สนอง วรอุไร, *ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข พิมพ์ครั้งที่ ๑๐*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐), หน้า ๗๔.

^{๒๐} อัครเมธี สิริวรานนท์, *เปิดโอกาสชีวิตให้ได้รับสิ่งอันเป็นมงคล*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อุทยานความรู้, ๒๕๕๐), หน้า ๗๕.

ไม่ใช่อำนาจหน้าที่บังคับให้ทำงานเกินกำลังความสามารถ และมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่องส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษานำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงาน เอาใจใส่ต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา และส่งเสริมในการให้ความรู้แก่บุคลากร ผู้ปกครองและนักเรียนให้เห็นคุณค่าของการใช้หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาชีวิต ด้านจิตตะ มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องเป็นมิตรกับผู้ร่วมงานทุกคนและรักษาความลับของทางราชการและของผู้ร่วมงาน และมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่องชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคลากรด้วยความบริสุทธิ์ใจ เอาใจใส่ช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาให้ผู้ร่วมงานเสมอ ส่งเสริมให้บุคลากรเข้ารับการอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงาน ด้านวิมังสา มีการใช้อยู่ในระดับดีมากที่สุดในเรื่องปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและมีการใช้อยู่ในระดับดีมากในเรื่องอดทนต่อปัญหาต่างๆ ในที่ทำงาน อุทิศเวลาในการทำงานอย่างเต็มที่ และข่มใจ รักษาอารมณ์ของตนเองได้อย่างมั่นคง^{๒๑}

พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ ๓ ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ๑) ได้โปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน ๒) หลังการเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน นักเรียนมีความรับผิดชอบในการเรียนมากกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมกิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาความรับผิดชอบในการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑^{๒๒}

บุญมี บุญเอี่ยม จากการศึกษาวิจัย เรื่อง ศึกษาการนำ อิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของพนักงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า พนักงานฯ มีการใช้อิทธิบาทธรรม ๔ โดยไม่รู้ตัว เป็นการทำงานเพื่อการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามสามัญสำนึก โดยการใช้อิทธิบาท ๔ จะถูกนำมาใช้มากขึ้น เมื่องานที่ทำงานมีความยุ่งยากหรือความสำคัญมาก และจากการสังเกตยังพบอีกว่า พนักงานจะมีความกระตือรือร้น มีความตั้งใจในการทำงาน และอยากทำงานมากขึ้น ถ้าได้มาทำงานในวันหยุด ซึ่งจะได้ค่าจ้างล่วงเวลา^{๒๓}

พระมหาพรหมเชษฐ์ เขมโก (พิมพ์ปิด) ได้วิจัยเรื่อง การบริหารบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาค้นคว้าว่า การบริหารงานบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษาและครูตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษาอำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด ๔ ด้านเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดไปหาน้อยคือ ด้านวิริยะ ด้านฉันทะ ด้านจิตตะ ด้านวิมังสา

^{๒๑}เสกสันต์ บุญยะ, “การใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารบุคคลของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็กแผนกสามัญศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔”, **ปริญญาณีพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๘๖.

^{๒๒}พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์, “ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยหลักอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓”, **ปริญญาณีพนธ์ครุศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๘๖.

^{๒๓}บุญมี บุญเอี่ยม, “ศึกษาการนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของพนักงานศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต” บริษัท วิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด, **วิทยานิพนธ์ปริญญาณีมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา, ๒๕๔๔), หน้า ๙๓.

ตามลำดับจากการเปรียบเทียบการบริหารงานบุคลากรของผู้บริหารสถานศึกษาและครูตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี จำแนกตามปัจจัยพื้นฐานของผู้บริหารสถานศึกษาและครู พบว่าการบริหารงานบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนการบริหารงานบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูจำแนกตามเพศอายุ ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน และตำแหน่งในการปฏิบัติงานมีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ วิธีการประยุกต์อิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน ผู้บริหาร ครู จัดกิจกรรมแทรกเพื่อให้ นักเรียนเห็นประโยชน์และคุณค่าของหลักอิทธิบาท ๔ ในรูปแบบต่างๆ เช่น การอบรมคุณธรรม จริยธรรมทุกวันหน้าเสาธง แทรกเรื่องของบุคคลหรือนักเรียนผู้ประสบผลสำเร็จในการเรียนได้คะแนนระดับดีเยี่ยม ได้รับรางวัลการแข่งขันต่างๆ ก็เพราะใช้อิทธิบาท ๔ นอกจากนี้ในการสอน ครู ก็แทรกคุณธรรมเรื่องอิทธิบาท ๔ ในโอกาสต่างๆ เช่น ค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม วิทยากรเน้นการสอดแทรกคุณธรรมคืออิทธิบาท ๔ เป็นหลัก^{๒๔}

นิชาภัทร เงินจตุรัส ได้วิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษวิจัยพบว่า ผลการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ คือ หลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานสำเร็จ ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการเรียนการสอน คือเป็นอาชีพหลัก ถ้าทำแล้วต้องมีความรับผิดชอบในบริหารการเรียนรู้ ต้องดูแลการเรียนให้ดี วิริยะ ความเพียรพยายามในการเรียน คือตั้งใจทำ ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนรู้ที่ได้ออกมาดีและมีคุณภาพ จิตตะการเอาใจฝักใฝ่คือความคิดเอาใจจดจ่อในการเรียนและทำงาน ทำแล้วอยากให้ออกได้หลายๆ ตามรูปแบบที่ต้องการมาก็ทำได้หมด วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ คือ ต้องปรับปรุงอยู่เสมอในทุกๆ วัน เพราะจะต้องมีการเรียนการสอนให้ดี และประสบผลสำเร็จได้ต้องแสวงหาความรู้ หรือมองงานให้ออก ในขณะที่กำลังศึกษาเรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์เกิดผลงานที่สำเร็จได้ตามที่พึงประสงค์^{๒๕}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอจะสรุปได้ว่า คุณธรรมทั้ง ๔ ประการ ชื่อว่า อิทธิบาท แปลว่า คุณเครื่องให้สำเร็จความประสงค์ หรือแปลว่า คุณธรรมให้ถึงความเจริญ หรือให้ถึงความสำเร็จก็ได้หมายความว่า คุณธรรมทั้ง ๔ นี้ผู้ปฏิบัติให้ครบถ้วนบริบูรณ์ผู้นั้นจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ เป็นคุณุหัสหรือบรรพชิตก็ตาม ย่อมประสบสิ่งที่ตนประสงค์ทั้งคติโลกทั้งคติธรรม ทั้งชั้นต่ำหรือชั้นสูง ซึ่งไม่เหลือวิสัย คือไม่เกินขีดความสามารถของแต่ละบุคคล นับอันตรงกันข้าม ถ้าทำงานสิ่งใดด้วยความไม่พอใจ ใจไม่รักงานแล้ว ความเกียจคร้านก็ตามมา ความเอาใจฝักใฝ่ก็ไม่มี ความตรึงตรองพิจารณาก็ไม่เกิดในสิ่งนั้นๆ แม้จะมีใครตักเตือนแนะนำสั่งสอนให้ทำก็ไม่เชื่อฟัง ไม่ยอมทำตาม

^{๒๔} พระมหาพรหมเชษฐ์ เขมโก (พิมพ์ปัด), การบริหารบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๕.

^{๒๕} นางสาวนิชาภัทร เงินจตุรัส, “ การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น,” **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๕๕), หน้า ๗๕.

อาจกลายเป็นคนหัวดี ใจดี ทำงานขาดการเอาใจใส่ ไม่เป็นขึ้นเป็นอัน ก็ปรากฏว่าล้มเหลว ทำอะไรไม่สำเร็จแม้แต่อย่างเดียว นี่เป็นโทษของการขาดอิทธิบาท ๔ การเรียนการสอนในห้องเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนจำเป็นต้องสอดแทรกคุณธรรมเพื่อเสริมแรงกระตุ้นให้ผู้เรียนเองมีแรงผลักดันที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดผลทางการเรียนที่ดีขึ้น และเป็นนักเรียนที่ดีของสังคมต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ **ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)** ศึกษาข้อมูลเชิงหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ที่ปรากฏใน คือ พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาไทย พ.ศ. ๒๕๓๙ และเอกสารเกี่ยวกับอิทธิบาทธรรม ๔ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สามารถนำมาพัฒนาการจัดการเรียนการสอน

๑.๗.๒ **ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)** ได้แก่ แหล่งข้อมูล หนังสือ ตำรา เอกสาร เว็บไซต์ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ในพัฒนาการเรียนการสอน และศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา โครงการ เอกสารสรุปกิจกรรมต่างๆ ที่มีรูปแบบในการพัฒนาการเรียนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา เพื่อทราบรูปแบบการเรียนการสอนหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ธรรมเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนสอน ในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๗.๓ การศึกษาภาคสนาม

เป็นการศึกษาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบเจาะจง บุคคลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้แก่ ผู้บริหาร ครู พระภิกษุจำนวน ๘ รูป/คน และนักเรียนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จำนวน ๑๐ รูป ที่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ เพื่อนำมาพัฒนานกระบวนการเรียนการสอน นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ แล้วนำเสนอผลการสัมภาษณ์ แบบพรรณนาวิธี

๑) **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน ตรวจสอบเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง ก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่าง มีการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์ กล้องถ่ายภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการลงพื้นที่สัมภาษณ์

๒) **การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม** ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยแบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ได้นำผลจากการสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้มาเรียงลำดับเป็นหมวดหมู่ และแยกแยะข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา เรียบเรียงผลการศึกษา นำมาสรุปรายงาน วิจัยแบบพรรณนาวิธี

๓) **การวิเคราะห์ข้อมูล (Data analysis)** การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและข้อมูลสัมภาษณ์โดยผู้วิจัยได้แบ่งแบบสอบถามสัมภาษณ์ออกเป็น ตอน ๓ ขั้นตอน

- (๑) ขั้นตอนรวบรวมข้อมูล
- (๒) ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล
- (๓) ขั้นตอนนำเสนอข้อมูล

โดยมีการจัดระเบียบเรียงหัวข้อและหมวดหมู่ เพื่อนำเสนอเชิงพรรณนาวิธี

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนของ โรงเรียนปรียัติคุณรสวิทยา
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางในการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนปรียัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

บทที่ ๒

หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิจัย จากหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมในพระพุทธศาสนา เอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบการศึกษาวิจัยไว้ ๖ ประเด็นดังต่อไปนี้ (๑) ความหมายของอิทธิบาทธรรม ๔ (๒) ความสำคัญของอิทธิบาทธรรม ๔ (๓) องค์ประกอบของอิทธิบาทธรรม ๔ (๔) ลักษณะของอิทธิบาทธรรม ๔ (๕) อิทธิบาทธรรมที่ปรากฏในพระสูตร (๖) ประโยชน์ของอิทธิบาทธรรม ๔ (๗) บทสรุปและวิเคราะห์ซึ่งรายละเอียดของแต่ละหัวข้อจะได้นำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

๒.๑ ความหมายของอิทธิบาทธรรม ๔

อิทธิบาทธรรม ๔ ประการเป็นหลักธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ได้มีนักปราชญ์ให้ความหมายของอิทธิบาทธรรมไว้ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายไว้ว่า อิทธิบาท แยกเป็น “อิทธิ” แปลว่า ความสำเร็จ “บาท” แปลว่า ฐาน เจริญ ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี ๔ อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา^๑

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ สรุปได้ว่า หลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย หรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ ๔ ประการ ที่ในปัจจุบันแม้เราจะหลงลืมกันไปบ้างว่า คืออะไร แต่ถ้าหากได้ย้อนรำลึกกันบ้างว่า มีอะไร และคืออะไร จะเห็นได้ว่าหลักธรรมอายุ ๒ พันกว่าปี นี้ ไม่มีใครว่าใดที่จะเรียกว่าล้าสมัย ๑) ฉันทะ เพราะเหตุว่าทรงรักสิ่งที่ทรงทำจึงได้ทำสิ่งที่ทำอยู่ในขณะนี้ ๒) วิริยะ คือความพากเพียร ความพยายามไม่ย่อท้อ ๓) จิตตะ คือความเอาพระทัยจดจ่อในสิ่งที่ทรงทำ เพราะฉะนั้นท่านจึงทำได้ ๔) วิมังสา ทำงานแล้วไม่ทิ้งคอยตรวจสอบ ทบทวน ไตร่ตรอง พิจารณา ดังนั้น หลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี ๔ ข้อ คือ ๑) ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่า ความรัก ความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆหรือ เพียงเพราะอย่างได้รางวัลหรือผลกำไร ๒) วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน) คือ พากเพียรทำ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำให้สำเร็จด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้งก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ ๓) จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝึกฝึ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ ๔) วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ ตรวจสอบ ประเมินแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญา

^๑พุทธทาสภิกขุ, ฆราวาสธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๓๗), หน้า ๙๐

พิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้นเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป^๒

พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้อธิบายว่า อิทธิบาท คือ ทางที่จะไปสู่ความสำเร็จ ๔ ประการ คือ ๑) ฉันทะ ความพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียร ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่และ ๔) วิมังสา ไตร่ตรองค้นคว้าในสิ่งนั้นๆ ถ้าเรารักสิ่งนั้น เอาใจใส่สิ่งนั้น มันก็ก้าวหน้า การคิดการทำก็ก้าวหน้าต่อไป เพราะเรารักสิ่งนั้น ถ้าไม่รักมันก็ไม่ไปได้^๓

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ(ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จหรือแปลง่ายๆว่า ทางแห่งความสำเร็จ มี ๔ อย่างคือ ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้ง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำเอาจิตฝึกฝืน ใช้ปัญญาสอบสวน^๔

อิทธิบาท มาจากคำ ๒ คำ คือ **อิทธิ** หมายถึง ความสำเร็จ ความสัมฤทธิ์ การบรรลุผล และ **บาท** หมายถึง วิธีทาง เป็นรากฐานที่นำไปสู่ความสำเร็จ ดังนั้น อิทธิบาท หมายถึง วิธีทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ เป็นหลักในการสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเอง เป็นหลักธรรมที่นำมาใช้ในการประกอบกิจ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จ โดยความหมายของความสำเร็จนั้น ควรเป็นความสำเร็จในทางที่ดี ทางสร้างสรรค์ มากกว่าความชั่วทางทำลาย หลักธรรมนี้เรียกอีกอย่างว่าธรรมสามัคคี เป็นหลักธรรมที่การปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกัน ผู้กระทำจะต้องร่วมกันกระทำทั้ง ๔ ข้อ ถึงจะไปถึงความสำเร็จที่หวังไว้จะทำเพียงข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ **อิทธิ** แปลว่า ความยิ่งใหญ่ **บาท** แปลว่า ทางเดิน **อิทธิบาท** จึงแปลว่า ทางเดินที่จะนำไปสู่ความยิ่งใหญ่นั่นเอง ถ้าเราปรารถนาจะประสบความสำเร็จในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการงานที่ดีการศึกษาที่ดี หรือ กิจการงานใดๆ ก็ตาม เราต้องใช้อิทธิบาท ๔

ภิกขุ อัตถะโยธิน กล่าวว่า อิทธิบาท ๔ เป็นคุณ ๔ อย่าง ถ้ามีบริบูรณ์แล้วจะชักนำให้บุคคลถึงสิ่งที่ต้องการซึ่งไม่เหลือวิสัย จนกล่าวได้ว่าอิทธิบาท ๔ เป็นธรรมะที่เป็นธรรมที่มีอุปการะแก่งานทุกชนิด ตั้งแต่งานของผู้ครองเรือนจนถึงงานของผู้บำเพ็ญสมณวิปัสสนา อิทธิบาท ๔ เป็นธรรมสำหรับความสำเร็จ ซึ่งต้องใช้ในการทำงาน และเป็นทางเดียวที่จะปฏิบัติเพื่อนำไปสู่นิพพานได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ย่อมเจริญด้วยอิทธิบาทเป็นเรื่องปรุ้งสมาธิ อันประกอบด้วย ฉันทะเป็นประธาน ด้วยวิริยะเป็นประธาน ด้วยจิตตะเป็นประธาน ด้วยวิมังสาเป็นประธาน” จากความหมายของอิทธิบาท ๔ ที่กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึงคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชีวิตประจำวันเป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อเอาชนะอุปสรรคและปัญหาต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จและ

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมบุญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๐.

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ, **พจนานุกรมธรรมปัญญานันทะ**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๕๐.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๔๒-๘๔๖.

ความก้าวหน้าในหน้าที่การงานตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความเอาใจจดจ่อ) และวิมังสา (การใช้ปัญญาไตร่ตรอง)^๕

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโน) ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท ๔ วัตังนี้ อิทธิบาท ๔ คือคุณธรรมที่จะนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ตนประสงค์ ซึ่งต้องไม่เหลือวิสัย คือสิ่งที่ตนประสงค์นั้นต้องอยู่ในวิสัยที่อาจใช้ความเพียรพยายามทำให้เกิดขึ้นได้มิใช่เป็นความเพ้อฝันที่ไม่มีโอกาสประสบความสำเร็จคุณธรรมกลุ่มนี้เรียกว่า อิทธิบาท ๔^๖

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวความหมายของหลักอิทธิบาท ๔ วัตังนี้ อิทธิบาท ๔ คือ ไขคุณธรรมนำทางสู่ความสำเร็จที่ตนประสงค์ต้องมีความพึงพอใจมีความเพียร มีสมาธิจึงทำให้เกิดปัญญาและหัวใจของการบริหารเชิงพุทธที่สำคัญที่สุด คือ พรหมวิหาร ๔ ต้องมีทั้ง เมตตา กรุณา ให้ความช่วยเหลือสั่งสอนผู้น้อยให้เรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยตนเอง มีมูทิตา ปล่อยให้เขาเติบโตได้ไม่ เขาแทรกแซงและอุเบกขา รู้จักความพอดีปล่อยให้พอเพียงในสิ่งที่มีที่เป็นนี้คือ หลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตและบริหารงานได้อย่างที่ประเสริฐและบริสุทธิ์^๗

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่า อิทธิบาท ๔ หมายถึง หลักธรรมที่ปฏิบัติเพื่อเอาชนะ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เป็นหนทางนำไปสู่ความสำเร็จในหน้าที่การงานต่างๆตามที่มุ่งหวังไว้ ซึ่งเมื่อ ทำการงานได้ก็ตามประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และ วิมังสา (ความไตร่ตรอง)

๒.๑.๑ ฉันทะ (Aspiration)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของฉันทะว่า หมายถึง ความพอใจ ใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ ใฝ่สร้างสรรค์ ความชอบใจ ความยินดี มีความพอใจในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำ สิ่งนั้นให้สำเร็จ หรือให้บรรลุเป้าหมาย กล่าวว่าเป็นความรักและรักจุดหมายของงานด้วย เป็นความอยาก และความต้องการอย่างหนึ่ง ซึ่งความอยากของฉันทะ จะทำให้เกิดความสุข ความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่ง หรืองานนั้นบรรลุความสำเร็จ ดังนั้นหากการทำงานมีจุดเริ่มต้นของการทำงานเกิดขึ้นที่ใจ เมื่อใจรัก งานก็อยากจะทำเต็มใจที่จะทำงานนั้น ก็จะมีความต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้สำเร็จผลที่ดีที่สุด สิ่งนั้น โดยจะไม่กังวลกับสิ่งล่อใจหรือผลตอบแทนอื่นๆ จิตใจจะแน่วแน่ในการทำงาน ฉันทะ จึงไม่ เป็นเพียงแคร์รักในงานที่ทำเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการอยากทำให้ดีด้วย นั่นคือเมื่อจะทำอะไรแล้ว จะต้องทำให้ดีที่สุด ให้เรียบร้อยสมบูรณ์ ฉันทะ จะเกิดการงานอย่างสม่ำเสมอ งานก็จะสำเร็จได้ดี ด้วยและมีความสมบูรณ์ในงาน^๘

^๕ กลิน อรรถโยธิน “การสร้างแบบทดสอบวัดคุณธรรมด้านอิทธิบาท ๔ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖”.

ปริญญาณิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ๒๕๓๐), หน้า ๖๔-๖๕.

^๖ พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโน), **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

^๗ พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **“อิทธิบาทถา” พุทธจักร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมะกับการทำงาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘๓.

ฉันทะ คือ ความพอใจ ความเต็มใจในการทำงานซึ่งเป็น จุดเริ่มต้นของการทำงาน เมื่อใจรักแล้วก็อยากจะทำเต็มใจที่จะทำงานนั้น งานก็ย่อมสำเร็จ ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ถ้าไม่ฉันทะแล้วก็การทำงานก็จะไม่ดำเนินไป ไม่ว่าจะทำอะไร คนเจริญก้าวหน้าก็ต้องมีใจรักทุ่มเทศึกษาค้นคว้าเรื่องนั้นโดยเฉพาะทุ่มเทความรัก ทุ่มเทความสามารถลงไปในเรื่องนั้น ก็ก้าวหน้าเป็นไปด้วยดี ฉันทะคือ ความรัก จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อเราเล็งเห็นผลของงานว่าถ้าทำงานนี้แล้วจะได้อะไร ฉันทะ คือ ความพึงพอใจหรือต้องการที่จะทำ หรือใฝ่ใจในสิ่งที่ทำนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ กล่าวอธิบายฉันทะว่า คือ ความรัก ผู้บริหารควรมีความรัก ความพอใจในงานบริหาร รักในวิชาชีพ รักศิษย์ รักที่จะเห็นเพื่อนร่วมงานมีความเจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต การให้คำปรึกษา บริหารทำไปด้วยใจรัก ในวิชาชีพ ไม่ได้ทำไปเพราะพอให้เสร็จไป พอให้ผ่านไป เพราะเป็นหน้าที่^๕

การใช้ข้ออิทธิบาท ๔ ที่ใช้เป็นพื้นฐานในส่วนที่เกี่ยวกับฉันทะว่า “.. ให้มีความพอใจ เรียกว่าฉันทะ พอใจในการที่จะกระทำ พอใจในการที่จะศึกษาค้นคว้าให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สิ่งใดเรารักเราพอใจ ก็มักจะทำสิ่งนั้นให้ดี แต่สิ่งใดเราไม่ชอบไม่ค่อยพอใจ ทำสิ่งนั้นก็ไม่ได้ดี คนที่เก่งในเรื่องอะไรก็ตาม ถ้าเราศึกษาดูแล้วก็จะพบความจริงข้อหนึ่งว่า คนนั้นเขาชอบมากในเรื่องนั้น ชอบมากในเรื่องนั้นจึงเก่งในเรื่องนั้น เพราะฉะนั้น เราจะต้องเพาะความพอใจในการที่จะปฏิบัติให้เกิดขึ้นในการที่พิจารณาตัวเองตักเตือนตนเองให้เกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่า เป็นฐานขั้นต้นที่เรามีไว้..”

ฉันทะ คือ ความชอบใจ ความรัก ความพอใจในงาน ในสิ่งที่เราจะกระทำ ฉันทะ ได้แก่ ความพอใจ ความรักและความเต็มใจเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่ง เพราะมีฉันทะในกิจการงานใด ถือว่าเป็นผู้เริ่มงานที่ดี ผู้เริ่มงานที่ดี ถือว่าทำงานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง การมีความรักการงานใด ก็ทำงานนั้นพอใจที่จะทำการงานใด ก็ทำการงานนั้น และเก็บใจในการงานใด ก็ทำการงานนั้น ผลงานย่อมเกิดขึ้น หากไม่รักไม่เต็มใจ ไม่พอใจในการงาน ผลงานก็จะไม่เกิด ผู้บริหาร ต้องยึดหลัก ฉันทะ ๓ ประการ คือ รักอาชีพบริหาร พอใจในการบริหาร และเต็มใจที่จะเป็นผู้บริหาร รักอาชีพบริหาร คือ อยากเป็นผู้บริหารที่มีเจตคติที่ดีต่อการบริหาร ชอบวิธีการบริหาร และพยายามศึกษาหาความรู้เรื่องการบริหาร ผึกฝนอบรมตนเรื่องการบริหารอยู่เสมอ พอใจในการบริหาร คือ ไม่บ่นหรือปริปากพูดเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับการบริหาร พยายามหาทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคให้สำเร็จลุล่วงไปจนได้ พึงพอใจให้กับการบริหารอย่างเต็มที่ หากผู้บริหารรักและเต็มใจ ในการบริหารครบถ้วนทั้งสามประการแล้ว ผลงานย่อมเกิดขึ้น ผู้บริหารจะต้องหาทางให้ผู้บังคับบัญชา รัก พอใจ และเต็มใจในการทำงานด้วย การทำงานจึงจะบังเกิดประสิทธิผล

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า ฉันทะ คือ ความพอใจ รักใคร่ชอบเต็มใจ ใฝ่ใจในการทำงานอยู่เสมอ และทุ่มเทความสามารถ ทุ่มเทชีวิตจิตใจ เพื่อทำงานนั้นให้สำเร็จและให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป มีความปรารถนาที่จะทำงานนั้นให้ดีที่สุดโดยไม่กังวลใจกับสิ่งรอบเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลายเราจะสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นได้อย่างไร” พระพุทธองค์เคยสอนไว้ว่า มนุษย์เราต้องเลือกที่จะศรัทธาบางอย่างและหมั่นตรวจสอบศรัทธาของตัวเองว่าดีต่อตัวเองและดีต่อผู้อื่นอันรวมถึง

^๕ไพฑูรย์ สินลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๖.

สังคมโดยรวมหรือไม่ เมื่อดีทั้งสองอย่างก็มุ่งมั่นที่จะทำด้วยความตั้งใจ และหากไม่ดีก็จึงเปลี่ยนแปลงศรัทธาเสียใหม่ ซึ่งเราต้องเลือก ไม่เช่นนั้นเราจะกลายเป็นคนที่สับสนไม่มีแก่นสารและเป็นคนไร้รากในที่สุด เมื่อเป็นคนไม่มีแก่นสารก็จะถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ดีได้ง่ายนั่นเอง

๒.๑.๒. วิริยะ (Exertion)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า หมายถึง ความเพียรความบากบั่น ความพยายามทำหน้าที่อย่างไม่ท้อถอย มีใจสู้โดยไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก ในการทำงานแม้ว่างานจะถูกใจ แต่ถ้าไม่ขยันฝึกฝนจนชำนาญหรือมีความเพียรพยายาม งานย่อมไม่เกิดผลสำเร็จขึ้นได้ ต้องมีความกล้าที่จะทำงานนั้น ต้องมีจิตใจที่แน่วแน่ มั่นคง มุ่งตรงต่อจุดหมาย ในการสร้างเสริมวิริยะจะต้องสร้างที่ฐานรากของจิตใจ คือ ต้องจุดจิตสำนึกในการฝึกฝน โดยมองเห็นว่างานเป็นสิ่งที่ท้าทายใจสู้เมื่อทำแล้วก็จะไม่ท้อถอย วิริยะจึงมีความจำเป็นยิ่งสำหรับงานทุกอย่างรวมทั้งงานบริหารการศึกษา^{๑๐}

ความเพียร ได้แก่ความอาจหาญ แก้วกล้า บากบั่นก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดแก่เขาแล้ว แม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะบรรลุถึงได้ยากนักมีอุปสรรคมากมาย หรืออาจใช้เวลายาวนาน ก็ไม่ท้อถอยกลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่จะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุนเวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง มุ่งตรงต่อจุดหมาย สมบัติเกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยะสมบัติ วิริยะ คือ ความเพียร หรือขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทนเอาธุระไม่ท้อถอย

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ กล่าวอธิบายวิริยะ ไว้ดังนี้ วิริยะ ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความขยันแข็งแรง มีความมานะพยายาม พากเพียรที่จะค้นหาความรู้ เทคนิคที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ของการบริหารมาบริหารเพื่อที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจ มีความรู้กว้างขวางและลึกซึ้งต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมายเพื่อให้การเรียนการสอนประสบผลดี ตรงตามหลักสูตร ผู้บริหารตั้งไว้ หมั่นร่วมประชุมเพื่อปรึกษา เพื่อวางจุดมุ่งหมายร่วมกัน หรือประชุมเพื่อจะให้คำปรึกษาทั้งในส่วนที่เป็นหมู่และเป็นรายบุคคล^{๑๑}

วิริยะ หมายถึง ความเพียร ความบากบั่น ความก้าวไปข้างหน้า มุ่งมั่นที่จะทำสิ่งนั้นให้สำเร็จ บุคคลที่มีความเพียรนั้นย่อมไม่กลัวต่อความยากลำบาก ไม่กลัวต่ออุปสรรคใดๆ ทั้งสิ้น มีความคิดแต่เพียงว่าต้องทำให้สำเร็จ จะไม่เลิกละเป็นอันขาด แต่ถ้าขาดความเพียรแล้วก็จะทำอะไรไม่สำเร็จ ความเบื่อหน่ายคือศัตรูของความเพียร วิริยะ คือความพากเพียรความไม่ท้อถอยเป็นคุณธรรมทางใจ เรียกความรู้สึกนี้ว่า ความกล้า ที่กล่าวว่าความกล้าคือ ตรงข้ามกับความเกียจคร้านทุกคนคือ คนขลาด คนกลัว กลัวหนาว กลัวร้อน กลัวแดด กลัวฝน จะทำงานแต่ละครั้งมักมีข้ออ้าง

การใช้ข้ออ้าง ๔ ที่ใช้เป็นพื้นฐานในส่วนที่เกี่ยวกับวิริยะว่า ความเพียรให้มัน ความเพียรนี้สำคัญมาก ถ้าขาดแล้วมันไม่ก้าวหน้า เพราะความเพียรนี้เป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดกำลัง ให้เกิดความคิดความอ่าน ที่จะก้าวไปข้างหน้า คนที่มีความเพียรนั้น ไม่กลัวต่ออุปสรรค เช่นว่า ไม่กลัวความ

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่๓, หน้า ๑๘๔.

^{๑๑}ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ความรู้คู่คุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๖.

หนาว ไม่กลัวความร้อน ไม่กลัวความหิว ไม่กลัวความยากลำบากไม่ว่าประเภทใดๆจะเห็นดเห็น้อยก็ทนได้ ถ้าขาดความเพียรแล้วกำลังจะไม่เกิดขึ้นเป็นอันขาด จะไม่ก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบเลย วิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียร ความอุตสาหพยายาม การทำงานของเราให้สมบูรณ์

วิริยะ ได้แก่ ความเพียร เมื่อมีความรัก ความพอใจ และมีความเต็มใจในการประกอบอาชีพ ทางการทำงานแล้วจะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ช่วยกันสนับสนุน เพราะขณะทำงานอาชีพย่อมมีความเกียจคร้านครอบงำ ทำให้ท้อถอย บางครั้งสละทิ้งการงาน โดยมีเหตุผลข้ออ้างต่างๆ เช่นหนาวนัก ร้อนนัก แล้วจึงไม่ทำงานมีผลลัดวันประกันพรุ่งอยู่เรื่อยไป การกระทำเช่นนี้ ถือว่า เป็นการประมาท ย่อมทำให้การงานเสียหายได้ วิริยะ จึงเป็นธรรมที่ทำให้การงานสำเร็จตามความประสงค์ในการประกอบกิจการงานได้ ผู้บริหารจะต้องวิริยะอุตสาหะในการทำงาน ไม่ประมาท วันเวลาหรือการลัดวันประกันพรุ่ง อ้างเหตุความไม่พร้อมหรือไม่เหมาะสมต่างๆ ต้องเพียรพยายามทำงานในความรับผิดชอบให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หากมีงานล้นมือก็จะต้องใช้วิธีเสริมแรง หรือศิลปะการพูดจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชา ให้มีความพากเพียรในการทำงานในหน้าที่ของตนนั้นๆ ให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปด้วย เพราะผลงานหรือความสำเร็จของผู้ใต้บังคับบัญชาก็คือ ความสำเร็จของผู้บริหารนั่นเอง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า วิริยะ คือ ความพากเพียรขยันอุตสาหะบากบั่นเอาธุระ มีความเข้มแข็งอดทนความมุ่งมั่นที่จะทำงานให้สำเร็จไม่ท้อถอยไม่เลิกละทำงานได้อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องจนกว่างานนั้นจะประสบความสำเร็จ มีความอาจหาญแก้อุปสรรคใจสู้ไม่หวั่นกลัว ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค และความยากลำบากต่างๆในงาน มองความลำบากและอุปสรรคในงาน เป็นสิ่งที่ท้าทายที่ต้องเอาชนะเพื่อให้งานสำเร็จให้ได้"ความวิริยะมันเกิดจากอะไร" คำตอบก็คือ "เกิดจากศรัทธาหรือฉันทะนั่นเอง" และเป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วยไม่ว่าจะมีอุปสรรคใดๆมากกระทบก็ตามก็จะไม่เปลี่ยนแปลง แต่อาจปล่อยวางหรือวางเฉยในบางเวลาบางสถานการณ์บ้าง เพื่อรอสภาวะที่เหมาะสมกว่า ความวิริยะไม่ใช่ความอดทนอย่างเอาเป็นเอาตายหรือต้องให้ได้เสมอ แต่มันคือความแยบยลและเลือกที่จะทำบางอย่างเพื่อรักษาศรัทธาไว้หรือเพื่อรอวาระที่เหมาะสมอันหมายถึงการบรรลุผลแห่งศรัทธา

๒.๑.๓ จิตตะ(Thoughtfulness)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) จิตตะ หมายถึง จิตใจที่จดจ่อ เอาใจใส่ ตั้งใจ แน่วแน่ในการทำงาน เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ และเป็นความคิดไม่ฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอยในการทำงานจะต้องเอาใจใส่กับงานไม่ปล่อยปะละเลยงานของตน คอยตรวจตรางานอยู่เสมอ เป็น การอุทิศตนกับงานที่ทำในการสร้างเสริมจิตตะให้เกิดในตัวบุคคลนั้น จะต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของงานที่ทำว่า งานนั้นมีความสำคัญต่อชีวิต ต่อสังคม ต่อประเทศชาติ ต่อโลก จิตตะจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำงานนั้นสำเร็จลงได้อย่างสมบูรณ์ด้วยการมุ่งมั่นในงานที่ทำนั้น^{๑๒}

จิตตะ ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝักใฝ่เรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง หรืองานใดงานหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรในเรื่องอื่นๆไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้นงานนั้น คลุกคลีอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืน ไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่งเนื้อ

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมะกับการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่๓, หน้า ๑๘๗.

แต่งตัว อะไรจะเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีไม่รู้ ทำจนลืมวันลืมคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อฝึกฝืนเช่นนี้ย่อมทำให้สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่ แนบสนิทในกิจที่ทำมีกำลังมาก เฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่า จิตตสมาธิ จิตตะ คือ ความคิดหรือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยให้จิตใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

ไพฑูริย์ สินลารัตน์ กล่าวอธิบาย จิตตะ ไว้ดังนี้ จิตตะ ผู้บริหารต้องใส่ใจฝึกฝืนรับผิดชอบทุกอย่างในโรงเรียน ผู้บริหารต้องมีความ ตั้งใจ มีความมั่นใจแน่วแน่ในอันที่จะวางตัวให้เป็นตัวอย่างทางคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดทั้งทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม ผู้บริหารต้องหนักแน่นและซื่อสัตย์ต่อตัวเองและผู้อื่นเสมอ^{๑๓}

การใช้ข้ออิทธิบาท ๔ ที่เป็นฐาน ในส่วนที่เกี่ยวกับจิตตะไว้ว่า คำว่าเอาใจใส่หมายถึง ความว่าใจจดจ่ออยู่กับเรื่องนั้น เช่นในเรื่องที่เราจะคิดจะค้นจะปฏิบัติในเรื่องอะไรเอาใจคิดไว้เสมอพูดกับตัวเองไว้บ่อยๆ คิดไว้บ่อยๆ กำลังใจมันก็เกิดขึ้นในการที่จะศึกษาในการที่จะปฏิบัติในการที่จะก้าวหน้าไปในทางที่ถูกที่ชอบเพราะมีความคิดจดจ่ออยู่ในเรื่องนั้น เราจะตั้งจุดไว้ ตั้งเข็มไว้ แล้วใจก็อยู่กับเรื่องนั้น อยู่ด้วยปัญญาอยู่ด้วยเหตุผล จิตตะ คือ ความจดจ่อใส่ใจ หรือความตั้งมั่นของจิตใจ คือการมีสมาธิ จิตตะ คือ ความเอาใจใส่จดจ่อ ได้แก่ การทำใจให้เข้มแข็ง การทำงานต้องทำงานตามเวลา มีใจจดจ่ออยู่กับงาน มุ่งให้งานสำเร็จ ไม่ทำงานแบบหยุดๆ ทำๆ หากกำลังทำงานอย่างไร ก็ต้องทำงานอย่างนั้นให้สำเร็จก่อนจึงทำงานอย่างอื่นต่อไป ผู้บริหารจะต้องอุทิศเวลาให้กับงาน มีใจจดจ่อกับงาน มีการกำหนดตารางในการทำงาน มีปฏิทินปฏิบัติงาน จัดลำดับความสำคัญและความเร่งด่วนของงาน ทำงานอย่างมีระบบและมีแบบแผน มีพลังจิตที่เข้มแข็งไม่ย่อท้อ ท้อแท้ต่อการทำงานติดตามประเมินผลตลอด

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า จิตตะ คือ ความคิดจดจ่อ เอาใจใส่ ผูกใจจดจ่ออยู่กับหน้าที่และงานที่ทำ มีความตั้งมั่น มีสมาธิมั่นคงอยู่กับงานที่ทำงานด้วยความไม่ประมาท ไม่ทอดธุระ ไม่ปล่อยวางเฉยในงานที่ทำ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อยลอยไปจากงาน บางที่อาจทำงานอย่างตั้งใจอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนจนไม่เอาใจใส่หรือไม่สนใจสิ่งอื่น สนใจที่จะรับรู้แค่เพียงเรื่องเกี่ยวกับงานที่กำลังทำเท่านั้นเมื่อเราเข้าใจแล้วก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อแท้ของเรื่องราวต่างๆ ออกมาสู่การตัดสินใจของหมู่คณะหรือแม้แต่เรื่องส่วนตัวของเราเอง ดังนั้น ความรอบคอบจึงแฝงไปด้วยความรอบรู้ตามสภาพจริงของมัน อันเป็นแนวปฏิบัติที่คนรุ่นใหม่ต้องสร้างให้เกิดเป็นนิสัยแก่ตนเอง

๒.๑.๔ วิมังสา (Investigation)

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า วิมังสาการสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาตรองตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบหาข้อสงสัยหย่อนเกินเลยบกพร่องหรือขัดข้องในกิจที่ทำเป็นต้น รู้จักทดลองคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง คนที่มีวิมังสาชอบคิดค้นหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลองการคิดหาเหตุผลและชอบทดลองอย่างนี้ย่อมช่วยรวมจิตให้คอยกำหนดและติดตาม เรื่องที่พิจารณาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลัง เรียกว่าเป็นวิมังสาสมาธิ วิมังสาคือความไตร่ตรองหรือทดลอง ได้แก่หมั่นใช้

^{๑๓}ไพฑูริย์ สินลารัตน์, *ความรู้คู่คุณธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๔.

ปัญหาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำ มีการวางแผนวัตถุประสงค์ค้น วิธีแก้ไขปรับปรุงงาน^{๑๔}

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ กล่าวอธิบายวิม้งสาไว้ ดังนี้ วิม้งสา การไตร่ตรองและให้เหตุผล ใช้สติปัญญาพิจารณาคิดหาเหตุผล รู้จักวิธีการบริหารงาน ให้สำเร็จไปด้วยความเรียบร้อยและทันต่อเหตุการณ์เมื่อเจอปัญหาใดๆ ผู้บริหารต้องใช้ปัญญา ไตร่ตรอง ไม่วู่วาม รู้จักใช้เหตุผลด้วยตนเอง ก็ควรที่จะกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชา รู้จักคิด รู้จักไตร่ตรอง พิจารณาสິงต่างๆ อย่างถี่ถ้วน และมีเหตุผลอีกด้วย^{๑๕}

วิม้งสา หมายความว่า การหาเหตุผลในเรื่องนั้นว่ามีอุปสรรคขัดข้องเราก็ต้องค้นหาเหตุผล จะปรับปรุงงานอย่างไรให้งานก้าวหน้าไปกว่านี้ ให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นไปกว่านี้ให้รวดเร็วกว่านี้ การค้นคว้าเป็นเหตุให้เกิดปัญหา เกิดความก้าวหน้าในหลักวิชาที่จะใช้บริหารงานต่อไป การค้นคว้าจะได้ความรู้ และทำให้งานก้าวหน้า สุดยอดของวิธีทางานให้สำเร็จอยู่ในอิทธิบาทข้อสุดท้ายนี้ คือ วิม้งสา แปลว่าการพินิจพิเคราะห์หมายความว่า การทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมอง ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ คนเราแม้รักงานแค่ไหน บากบั่นปานใด หรือเอาใจจดจ่ออยู่ตลอดเวลาแต่ถ้าขาดการใช้ปัญญาพิจารณางานด้วยแล้ว ผลที่สุดงานก็ค้างค้ำจนได้ ต้องทำกันใหม่เรื่อยๆ คนที่ทำงานด้วยปัญญานั้นต้องทำให้ถูกกาล ไม่ทำก่อนหรือหลังเวลา ทำให้ถูกลักษณะของงาน

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่าวิม้งสา หมายถึง การไตร่ตรอง การสอบสวน เป็นการหมั่นใช้ปัญญาและสติในการไตร่ตรองพิจารณาและเหตุผลในสิ่งนั้นๆ ริเริ่มใช้วิธีการใหม่ๆ ตรวจสอบความบกพร่องของงาน หาวิธีการแก้ไขปรับปรุงเพื่อช่วยให้งานนั้นง่ายขึ้น การใช้ปัญญาจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำความสำเร็จมาสู่งาน^{๑๖}

การใช้อิทธิบาท ๔ ที่เป็นฐาน ในส่วนที่เกี่ยวกับวิม้งสาไว้ว่า วิม้งสาหมายความว่า ไตร่ตรองค้นคว้าหาเหตุผลในเรื่องนั้น ให้มันรู้ชัดตามสภาพที่เป็นจริง อะไรก็ตามที่มันเกิดขึ้นแล้วต้องเอามาพิจารณาแยกแยะวิเคราะห์วิจัยออกไปว่าสิ่งนั้นคืออะไร มันมาจากอะไร เพื่อให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไรถูกต้องตามสภาพที่มันเป็นอยู่จริงๆ วิม้งสา คือความใคร่ครวญ การใช้เหตุผล ใช้สติ ใช้ปัญญา รู้จักคิด รู้จักอ่าน ว่าสิ่งที่ทำไปนั้นถูกหรือผิดอย่างไร ถ้าสิ่งที่ทำไปได้ผลดีก็ควรจะทำให้มากขึ้น ถ้าสิ่งไหนผิดก็ควรที่จะแก้ไข มันก็จะนำไปสู่ผลหรือความสำเร็จนั่นเอง

การตรึกตรองหาเหตุผลในงานนั้นๆ เป็นลักษณะการใช้ปัญญาหาเหตุผล ปัญญา คือ ความรู้ทั่ว รู้แจ้ง ปัญญาเกิดจากการฟัง การคิด การสั่งสอน อบรม เมื่อมีปัญหาแล้วก็นำมาพินิจพิจารณาหาเหตุผล คือ พิจารณาทางก้าวหน้า มิฉะนั้นจะเป็นคนล่าหลังเขา เมื่อบริหารจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ในด้านการบริหาร อาจจะมาจากการฟัง การศึกษาคูงาน การเข้าอบรมในสถานที่และโอกาสต่างๆ หรืออาจมาจากการสังเกตแล้วนำมาพิจารณาปรับปรุง แก้ไข ประยุกต์ให้เหมาะสมกับ

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔๕.

^{๑๕} ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, **ความรู้คู่คุณธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖๕.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมะกับการทำงาน**, พิมพ์ครั้งที่๓, หน้า ๑๘๗.

องค์การหรือหน่วยงานของตน ผู้บริหารจะต้องเป็นคนหูไว ตาไว ทันสมัย ทันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ข่าวสารหรือที่เรียกว่า IT (Information technology) นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้บริหารแทนกำลังคนซึ่งขาดแคลน

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า วิมังสา คือ การสอบสวน ไตรตรอง พินิจพิเคราะห์ ใช้ปัญญาในการใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในงานที่ทำอยู่เสมอ รู้จักค้นคว้า ทดลอง คิดค้น หาทางแก้ไขปรับปรุงงานและวิธีการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ก้าวหน้ายิ่งขึ้นอยู่เสมอ องค์ประกอบทั้ง ๔ ของอิทธิบาท เป็นสิ่งที่เกี่ยวพันกัน บุคคลที่จะสามารถบรรลุถึงความสำเร็จของงานได้ จะต้องครบในคุณลักษณะทั้ง ๔ ประการ จะขาดในองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไม่ได้ เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องต่อกัน หรือกล่าวถึงอิทธิบาท ๔ ได้สั้นๆ ว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน และใช้ปัญญาสอบสวน” แต่หากจะให้ความหมายที่ลึกซึ้งของอิทธิบาท ๔ กล่าวเป็นหลักปฏิบัติได้ว่า “อยากทำมันให้ดีที่สุด มีอะไรต้องทำมันให้สำเร็จ ทำงานอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ และใช้ปัญญาจัดการ นำงานสู่จุดหมาย” เป็นการสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูว่าสิ่งที่คิดและทำมานั้นมันดำเนินไปในแนวทางที่วาดหวังหรือไม่ หรือว่าคิดไว้อย่างทำอีกอย่าง หรือคิดไว้แต่ไม่ได้ทำเลย หรือทำไปแล้วแต่ไม่ได้อย่างที่มุ่งหวัง ทั้งนี้จะได้วิเคราะห์ต่อไปว่า ที่มันสำเร็จมันเป็นเพราะอะไร และที่มันล้มเหลวมันเกิดจากอะไร เพื่อที่จะได้หาแนวทางแก้ไขหรือหาทางหลีกเลี่ยงผลเสียที่อาจเกิดขึ้น

๒.๒ ความสำคัญของอิทธิบาทธรรม ๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ให้ความสำคัญของหลักอิทธิบาท ๔ ว่า อิทธิบาท ๔ นี้ มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และเป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความพอใจอย่างเดียวก็ไม่สามารถสร้างผลแห่งความสำเร็จของการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องมีความพอใจแล้วพยายามขวนขวายหาความรู้บ่อยๆ โดยไม่เลิกกลางคัน มีความเพียร พิจารณาหาข้อบกพร่องในการเรียน แล้วปฏิบัติสิ่งที่เกื้อกูลต่อการเรียน ลด ละเลิก สิ่งที่ไม่เกื้อกูลต่อการเรียน เพื่อให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนของตน^{๑๗}

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า อิทธิบาท ๔ นอกจากจะเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในงานที่ทำแล้ว อิทธิบาทยังเป็นอายุวัฒนธรรมคือ ธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาวอีกด้วย ดังที่มีพุทธดำรัสรับรองไว้ในมหาปรินิพพานสูตรว่า “ยสฺส กสฺสจฺจ อานนฺท จตฺตารโ อธิธิปาทา” เป็นต้น แปลความว่า “อานนทฺ อิทธิบาท ๔ บุคคลใดเจริญ ทำให้มาก ทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นพื้นฐานตั้งไว้ อบรม เริ่มไว้ดีแล้ว บุคคลนั้นเมื่อปรารถนาก็พึงดำรงชีวิตอยู่ตลอดชีพหรือเกินกว่าชีพ” พระอรชณกถาจารย์อธิบายว่า การเจริญอิทธิบาททำให้คนมีชีวิตอยู่ตลอดอายุกับ หมายถึงมีชีวิตอยู่ได้จนครบเกณฑ์อายุขัยประมาณได้ ๑๐๐ ปีหรือมากกว่านั้น^{๑๘}

^{๑๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๙๐.

^{๑๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **“อิทธิปาทกถา”** พุทธจักร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

ปิ่น มุกกันต์ พ.อ. ปัญหาหรืออุปสรรคที่จะขัดขวางให้การทำงานนั้นล้มเหลวหรือไม่ประสบความสำเร็จมีหลายทางคือ เกิดจากตัวเองก็มี เกิดจากการเหตุการณ์แวดล้อมก็มี เกิดจากเนื้องานที่ทำนั้นเองก็มี แต่อุปสรรคที่สำคัญอย่างยิ่งที่เกิดจากตัวเราที่ทำงานให้ล้มเหลวมี ๔ อย่าง คือ ความเบื่อหน่าย ความเกียจคร้านความทอดธุระความโง่เขลาดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนวิธีการทำงานไว้มี ๔ ข้อ เรียกว่า อิทธิบาท แปลว่าทางแห่งความสำเร็จ คือฉันทะ ความพอใจ วิริยะ ความเพียร จิตตะ ความใส่ใจ วิมังสา ความคิดค้น ถ้ามีอิทธิบาท ๔ นี้ครบแล้ว ย่อมบรรลุถึงความสำเร็จได้สมประสงค์หากสิ่งนั้นไม่เหลือวิสัย^{๑๙}

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย ได้เขียนไว้ว่า อิทธิบาท ๔ มีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะว่าการฝึกหัดคนให้มีคุณธรรมตามหลักอิทธิบาทธรรม ๔ นี้จัดเป็นการใช้ปัญญาในการพิจารณาหาเหตุผลและกระบวนการทำงาน โดยวิมังสาเป็นผลของจิตตะ คือเมื่อตรวจตราดูแล้วเห็นว่า การทำงานของตนยังบกพร่องอยู่หรือผิดวัตถุประสงค์ อีกอย่างหนึ่งคือพิจารณาหาเหตุผลในการทำงานตามขั้นตอน งานที่ลงมือทำแล้วนั้นได้ผลเป็นขั้นๆ อย่างไร เป็นการทบทวนผลว่าเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่ถ้าได้ผลไม่เป็นที่น่าพอใจหรือได้ผลที่ไม่พึงปรารถนา ก็จัดการแก้ไขหรือปรับปรุงตามกระบวนการอิทธิบาท ๔ นั้น^{๒๐}

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา พรรณนาไว้ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเพราะมีการวางเงื่อนไขและการที่พฤติกรรมใดจะมีความเข้มข้นรุนแรงนั้น มิใช่เป็นเพราะรางวัล หรือการเสริมแรงอย่างเดียว แต่เป็นเพราะการเชื่อมโยงเกี่ยวพันกับสิ่งเร้า คือ สิ่งกระตุ้นให้นักเรียนมีความต้องการเรียนรู้ มีอิทธิบาทสมบูรณ์ก็เพราะสิ่งเร้าทั้งภายในและภายนอกที่ทำให้นักเรียนมีแรงกระตุ้นที่จะเรียนรู้ มีสิ่งกระตุ้นที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ แรงจูงใจที่อยากจะเรียน ภาษาทางพระพุทธศาสนาว่า ฉันทะ ความพอใจหรือความต้องการ มีความสัมพันธ์กับความเพียรพยายาม (วิริยะ) สนใจในการเรียนรู้โดยมิเห็นแก่ความยากลำบาก คือตั้งใจเรียนรู้ (จิตตะ) และ การหาวิธีการหรือการพิจารณา (วิมังสา) สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการเรียน ละสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องต่อการเรียน ทำให้ตนเองประสบความสำเร็จการศึกษาได้เพราะมีสิ่งเร้า^{๒๑}

จากที่กล่าวมาพอจะสรุปได้ว่าความสำคัญของอิทธิบาท ๔ ว่า มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก เพราะถ้าขาดหลักอิทธิบาทธรรม ๔ แล้ว ย่อมทำให้บุคคลนั้นไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน เพราะอิทธิบาทธรรม ๔ จะทำให้บุคคลที่นำไปปฏิบัตินั้น เกิดสร้าง ความพอใจในหน้าที่การงานของตน พร้อมทั้งมีความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ในหน้าที่ของตนและกลับมาทบทวนไตร่ตรองหาข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้น แล้วจึงนำข้อผิดพลาดนั้นไปแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นไป

๒.๓ องค์ประกอบของอิทธิบาทธรรม ๔

องค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ในความหมายของพุทธศาสนานั้นมีการกล่าวเอาไว้อย่างมากมาย แต่หลักๆ แล้วจะมีความหมายที่เป็นแก่นแท้ในการปฏิบัติเพื่อให้เห็นขอบเพียง ๔ อย่างได้กล่าวถึงดังนี้ ๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทะสมาธิและปธานสังขาร

^{๑๙}ปิ่น มุกกันต์ พ.อ. **ปฏิบัติตามธรรมะประสบความสำเร็จ**, (กรุงเทพมหานคร : มงคลสาร, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.

^{๒๐}สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๙

^{๒๑}พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา, **พฤติกรรมกลุ่ม**, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒.

๒) ฝึกปฏิบัติธรรมวินัยนี้เจริญอุทเทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร ๓) ฝึกปฏิบัติธรรมวินัยนี้เจริญอุทเทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร ๔) ฝึกปฏิบัติธรรมวินัยนี้เจริญอุทเทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้อธิบายสรุปในแต่ละหัวข้อดังนี้ **ฉันทะ** คือ ความพอใจ การทำความพอใจ ความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะสมาธิ เป็นโฉน ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ส่ายไป ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิตภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่าสมาธิการปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความชวนชวย ความพยายาม ความอดสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่น อย่างไม่ทอดย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธระ ความเอาใจใส่ธระ วิริยะวิริยอินทริย วิริยะพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า ปธานสังขาร ฝึกปฏิบัติเข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึงแล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดี เข้าถึงแล้วด้วยดี เข้าถึงแล้วด้วยดี ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าประกอบด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร **วิริยะ** คือ การปรารภความเพียรทางใจ ความพอใจ การทำความพอใจ ความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาด สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า วิริยะความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ส่ายไป ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิตภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า สมาธิการปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความชวนชวย ความพยายาม ความอดสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่น อย่างไม่ทอดย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธระ ความเอาใจใส่ธระ วิริยะวิริยอินทริย วิริยะพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า ปธานสังขาร ฝึกปฏิบัติเข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึงแล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดี เข้าถึงแล้วด้วยดี ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร

จิต เป็นโฉน จิตตะ คือ จิต มโน มานัส การทำความพอใจ ความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาด มโนวิญญูณธาตุที่เหมาะสมกัน นี้เรียกว่า จิต

สมาธิ คือความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ส่ายไป ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิตภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า สมาธิ

ปธานสังขาร คือการปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความชวนชวย ความพยายาม ความอดสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่น อย่างไม่ทอดย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธระ ความเอาใจใส่ธระ วิริยะวิริยอินทริย วิริยะพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า ปธานสังขาร ฝึกปฏิบัติเข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึงแล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดี เข้าถึงแล้วด้วยดี ประกอบแล้วด้วยจิตนี้ ด้วยสมาธินี้และด้วยปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร

วิมังสา เป็นโฉน คือ ปัญญา ความรู้ชัด ความเป็นผู้ประสงค์จะทำความฉลาดไม่หลงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฐิ นี้เรียกว่า วิมังสา

สมาธิ คือความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ส่ายไป ความไม่ฟุ้งซ่านแห่งจิตภาวะที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธิในทริย สมาธิพละ สัมมาสมาธิ นี้เรียกว่า สมาธิ

ปธานสังขาร คือการปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความชวนชวย ความพยายาม ความอดสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่น อย่าง

ไม่ทอดถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะวิริยีนทรีย์ วิริยะพละ สัมมาวายามะ นี้เรียกว่า ปธานสังขาร ภิกษุผู้เข้าไปถึงแล้ว เข้าไปถึงแล้วด้วยดี เข้ามาถึงแล้ว เข้ามาถึงแล้วด้วยดี เข้าถึงแล้วเข้าถึงแล้วด้วยดี ประกอบด้วยวิมิงสาสมาธิและปธานสังขารนี้ ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ประกอบด้วยวิมิงสาสมาธิปธานสังขาร^{๒๒}

นอกจากนี้ยังมีนักปราชญ์ได้อธิบายเกี่ยวกับองค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ไว้ดังนี้

ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ ฉันทะว่า ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรักต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการงานที่ทำ มิใช่สักว่า ทำเพื่อให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร^{๒๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ ฉันทะไว้ดังนี้ ฉันทะ ได้แก่ ความพอใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจฝึก ฝึในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้น บรรลุถึงจุดมุ่งหมาย พุดง่าย ๆ ว่ารักงานและจุดมุ่งหมายของงานพุดให้ลึกกลงไปในทางธรรมว่าความรัก ความใส่ใจปรารถนาต่อภาวะที่ตึงเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะ เข้าถึงด้วยการกระทำนั้น อยากให้สิ่งๆ นั้นเข้าถึงหรือดำรงอยู่ในภาวะที่ดีที่งดงาม ที่ประณีต ที่สมบูรณ์ที่สุดของมัน หรืออยากให้ภาวะที่ตึงเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นๆ เกิดมีจริง ขึ้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดมุ่งหมายที่ตึงเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของสิ่งนั้นๆ ของงานนั้นๆ เป็นคนละอย่างกันกับความอยากได้ในสิ่งนั้นๆ มาเสพสวยหรือเอามาเพื่อตัวตนในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าตัณหา ความอยากของฉันทะนั้นให้เกิดความสุขความชื่นชมเมื่อเห็นสิ่งนั้นๆ งานนั้นๆ บรรลุความสำเร็จเข้าถึงความสมบูรณ์อยู่ในภาวะอันตึงเต็มของมันหรือพุดแยกออกไปว่า ขณะเมื่อสิ่งนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมายที่เกิดปิติเป็นความอิมเอบใจครั้น สิ่งหรืองานที่ทำบรรลุจุดหมายก็ได้รับโสมนัสเป็นความฉ่ำชื่นใจ ที่พร้อมไปด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ส่วนความอยากของตัณหาให้เกิดความสุขความชื่นชมเมื่อได้สิ่งนั้นมาเสพสวยรสร้อย หรือปรนเปรอความยิ่งใหญ่พองขยายของตัวตน เป็นความฉ่ำชื่นใจที่เศร้าหมอหมกหมักตัวกีดกันกักตนไว้ในความคับแคบ และมักติดตามมาด้วยความหวงแหนหวงกังวลเศร้าเสียดายและหวนกลัวหวาดระแวง^{๒๔}

บุญมี แทนแก้ว กล่าวว่า ฉันทะคือ ความพึงพอใจหรือต้องการที่จะทำหรือใส่ใจจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป^{๒๕}

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย กล่าวว่า ฉันทะ คือ ความรัก ความชอบ ความสนใจในสิ่งที่กระทำหรือหมายถึงการมีความรักและความรับผิดชอบต่องาน ต่อหน้าที่ของตน^{๒๖}

^{๒๒} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑-๔๔๓/๓๔๒-๓๔๗

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพฯมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่๘, (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔๒.

^{๒๕} บุญมี แทนแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๑.

^{๒๖} สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์”, **สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต**, (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๘.

วิริยะ ความเพียรพยายามทำในสิ่งนั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิริยะ ว่าวิริยะ ความพากเพียร คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทนเอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ^{๒๗}

พุทธทาสภิกขุ และปัญญานันทภิกขุ ได้อธิบายว่า วิริยะต้องมีความเพียรมั่น คือ เมื่อมีกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญแล้ว ต่อไปก็มีความมั่น ในความเพียร ภาษาบาลีเรียกว่า วิริยะ พระพุทธทาสภิกขุที่ว่า วิริยะ ทุกขมจเจติ คนที่จะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร หรือว่าคำที่พระมหาชนก กล่าวว่า วายเมถว ปุริโส ยาว อตถสส นิปปทา เกิดเป็นคนต้องทำเรื่องไป จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทางบุคคลผู้ที่มีความเพียรนั้นยอมไม่กลัวต่ออุปสรรค ไม่กลัวต่อความลำบาก ไม่กลัวต่ออะไรทั้งสิ้น เมื่อเราจะไปแล้วก็ไปให้ตามจุดที่เราตั้งไว้ แต่ขอให้ตั้งจุดมุ่งหมายในทางที่ดีงามไม่ตั้งจุดมุ่งหมายที่เกิดความเดือดร้อนแก่ใคร และความเพียรนั้นต้องเพียรสม่ำเสมอ ไม่ใช่เพียรชั่วครั้งชั่วคราว ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตักเตือนว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอยังไม่ถึงจุดหมายที่เธอต้องการ อย่าละความเพียรเป็นอันขาด”^{๒๘}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิริยะไว้ดังนี้วิริยะ ความเพียร ได้แก่ ความอาจหาญแกล้วกล้าบากบั่น ก้าวไปใจสู้ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบากเมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้วแม้ได้ยินว่าจุดหมายนั้นจะลู่ถึงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจให้เวลายาวเท่านั้นปี เท่านั้นเดือน เขาก็ไม่ท้อถอย กับเห็นเป็นสิ่งที่ทำทลายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จส่วนผู้ที่ขาดความเพียรอยากบรรลุความสำเร็จเหมือนกัน แต่พอได้ยินว่าต้องใช้เวลาเป็นปีก็หมดแรงถอยหลัง คนที่มีความเพียรเท่ากับมีแรงหนุน เวลาทำงานหรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้เรียกว่าวิริยสมาธิ พร้อมทั้งมีประธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน^{๒๙}

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ตรัสถึงคำว่า วิริยะ (ความเพียร) ว่า ท่านใดถึงพร้อมด้วยความพยายามโดยธรรม ไม่จมลงในห้วงมหรธรมซึ่งประมาณมิได้เห็นปานนี้ ด้วยกิจคือ ความพากเพียรของบุรุษ ท่านนั้นจงไปในสถานที่ที่ใจของท่านยินดีนั้นเถิด และว่าบุคคลเมื่อกระทำความเพียร แม้จะตายก็ไม่เชื่อว่าเป็นหนี่ในระหว่างหมู่ญาติเทวดา และบิดามารดา อนึ่งบุคคลเมื่อทำกิจของผู้ชาย ย่อมไม่เดือดร้อนในภายหลัง^{๓๐}

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๕.

^{๒๘} พุทธทาสภิกขุ และปัญญานันทภิกขุ, **คุณธรรมของชีวิตที่ดีงาม**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๘-๑๘๒.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔๓.

^{๓๐} พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ, **พระมหาชนก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔-๒๖.

พ. สุวรรณ ได้อธิบายว่า วิริยะหรือความเพียรนี้เป็นคุณค่าที่ก่อให้เกิดพลังงานในการทำกิจต่างๆ มีลักษณะแสดงให้เห็นว่าคนๆ นั้นเป็นคนรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานไม่ทอดทิ้งกิจการงานนั้น ดำเนินการงานที่คิดว่าจะทำนั้นว่าเป็นผู้ไม่เบื่องาน เมื่อมีงานมาถึงก็รีบทำโดยไม่ชักช้ามีความกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ผู้มีลักษณะทั้ง หดที่กล่าวมานี้ย่อมได้ชื่อว่ามีวิริยะหรือมีความเพียรซึ่งสามารถประสบความสำเร็จในทุกกิจการส่วนคนที่มิมีนิสัยเกียจคร้าน หนักไม่เอาเบาไม่สู้ ชอบผัดวันประกันพรุ่งมักหาเหตุมาอ้างแก้ตัวเพื่อไม่ต้องทำงานจนติดเป็นนิสัย ย่อมเอากับใครลำบาก อาชีพการงานย่อมย่ำอยู่กับที่ตั้งฐานไม่ได้^{๓๑}

วคิน อินทสระ ได้ให้ความหมายของ วิริยะ แปลตามตัวอักษรว่าความเป็นผู้กล้า คือ แกล้วกล้าในกิจที่ทำไม่ย่อท้อ ย่อหย่อน ทำกิจด้วยกำลังทั้งหมด มีความบากบั่นมั่นคง (ทพฺพปรุกโกม) ไม่ทอดทิ้งธุระกลางคัน หรือละทิ้งงานเสียกลางคัน (อนิกขิตตฺตโร) มีความเพียรอยู่เสมอไม่จับจด หรือหยุดงานเสีย ทำจนกว่าจะถึงจุดมุ่งหมายนั้นๆ (อารทฺตวิริโย) ชื่อว่าความเพียร สัตว์ทั้งหลายควรทำ (วิริยานาเมต สดเตหิ กตตพฺพ) ความเพียรเป็นสิ่งที่นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อบุคคลได้ทำความเพียรเต็มกำลังของตนแล้วถึงไม่สำเร็จ ใครเล่าจะตำหนิได้นักปราชญ์ตำหนิคนที่ล้มเหลว เพราะความเพียรย่อหย่อนนั่นเอง^{๓๒}

บุญมี แทนแก้ว กล่าวว่า วิริยะ คือ ความเพียรหรือความขยันหมั่น เพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ท้อถอย^{๓๓}

จิตตะ การเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายว่า จิตตะ หมายถึง กำลังจิต กำลังสมาธิหรือคุณภาพของจิต คุณภาพส่วนที่พึงปรารถนาของจิตเรียกว่ากำลังจิต หรือกำลังสมาธิ ซึ่งเลยเพ่งเล็งไปแก่ส่วนที่อบรมดีแล้ว คือจิตที่อบรมดีแล้ว เดี๋ยวนี้ถูกทางแล้วจึงจะมีคุณสมบัติแล้วมีกำลังมหาศาลของมัน^{๓๔}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ จิตตะ ว่าจิตตะ เอาใจฝักใฝ่ คือ ตั้ง สติรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ^{๓๕}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ จิตตะไว้ดังนี้ จิตตะ ความคิดจดจ่อหรือเอาใจใส่ฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพันจดจ่อเฝ้าเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้นไม่ปล่อยไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่งคนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่นๆ ใครพูดอะไรในเรื่องอื่นๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องนั้นงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางที่จัดทำเรื่องนั้น งานนั้นขลุกข่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนไม่เอาใจใส่ร่างกายการแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นๆ เกิดขึ้นใกล้ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมวันลืมคืน ลืมกินลืมนอน ความมีใจจดจ่อเช่นนี้

^{๓๑}พ. สุวรรณ, โปชนงค์ พุทธศาสดาอายุ, (กรุงเทพมหานคร : สร้อยทอง, ๒๕๓๑), หน้า ๖๐-๖๑.

^{๓๒}วคิน อินทสระ, พุทธปรัชญามหายาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๓๐), หน้า ๔๓.

^{๓๓}บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๑.

^{๓๔}พุทธทาสภิกขุ, โพรธิปักขิยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๓๕}พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๓๖.

ยอมทำให้สมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมาเฉพาะทำจิตนั้นเรียกเป็นจิตตสมาธิ พร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย^{๓๖}

ปิ่น มุกกันต์ พ.อ. ได้อธิบายว่า จิตตะ แปลว่า คิดถึงงานซึ่งบอกความหมายได้หลายคำ เช่น ความสนใจ ความใฝ่ฝันความตั้งใจ ความใส่ใจ ความเอาใจใส่ เป็นต้นคนที่มีจิตตะเป็นที่ไม่ปล่อยปะละเลยกับงานของตน คอยตรวจตรางานอยู่เสมอ การงานจึงไม่บกพร่อง จิตตะจึงมีประโยชน์ที่กำจัดเสียซึ่งความประมาทเลินเล่อ^{๓๗}

บุญมี แทนแก้ว กล่าวว่า จิตตะคือ ความคิดหรือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป^{๓๘}

สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย กล่าวว่า จิตตะ ความคิดมุ่งไป ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้สิ่งที่ทำอย่างมั่นคง^{๓๙}

วิมังสา การพิจารณาไคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิมังสาว่า วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือหมั่น ใช้ปัญญาพิจารณาไคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป^{๔๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายเกี่ยวกับ วิมังสาไว้ดังนี้ วิมังสา ความสอบสวน ไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นไคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง หรือข้อข้องใจ เป็นต้น ในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลองเมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่นคิดว่าเหตุผลนี้เกิดจากเหตุอะไร ทำไม่ถึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบนี้เข้าไป จะเกิดผลอย่างนี้ ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้วไม่เกิดผลอย่างที่เราคาดหมาย เป็นเพราะอะไรจะแก้ไขจุดไหน ฯลฯ การคิดหาเหตุผลและสอบสวนทดลองอย่างนี้ ย่อมช่วยรวมจิตใจให้คอยกำหนดและติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างติดใจตลอดเวลา เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แล่นดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่วอกแวก และมีกำลัง เรียกว่าเป็นวิมังสาสมาธิ ซึ่งก็จะมีปธานเป็นสังขาร คือความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย^{๔๑}

ปิ่น มุกกันต์ พ.อ. ได้ให้ความเห็นว่า สุตยอตของวิธีทำงานให้สำเร็จรวมอยู่ในอิทธิบาทข้อสุดท้ายนี้ คือ วิมังสา แปลว่า พินิจพิเคราะห์ หมายความว่า ทำงานด้วยปัญญา ด้วยสมองคิด ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ คนเราถึงจะรักงานเท่าไร บ้างบั่น ปานใดและเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าขาดการใช้ปัญญา

^{๓๖} พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๘๔๓.

^{๓๗} มงคลชีวิตภาค ๒, หน้า ๑๘๔.

^{๓๘} จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๑๔๑.

^{๓๙} สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย, “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๙.

^{๔๐} พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค ครั้งที่ ๑๕, หน้า ๓๖.

^{๔๑} พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, หน้า ๘๔๓.

พิจารณางานด้วยแล้ว ผลงานก็จะไม่เรียบร้อย ต้องมาทำกันใหม่อยู่อย่างนั้น เข้ากับลักษณะที่ว่าทำเสร็จแล้วแต่งานมันยังไม่สิ้นสุด^{๔๒}

จากเอกสารดังที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าองค์ประกอบของอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วยหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในด้านการเรียนและด้านอื่นๆ อีกด้วย มี ๔ ประการคือ ๑) ฉันทะ คือ ความรักความพอใจในหน้าที่การเรียนการสอนและการงานของตนที่ได้รับมอบหมาย ไม่ทำเพื่อสักแต่ว่าทำ มีความทุ่มเทเพื่อหวังให้การเรียนนั้นออกมาได้เป็นที่ชื่นชอบและพอใจทั้งตนเองและผู้อื่นด้วย ๒) วิริยะ คือ ความเพียรพยายามในหน้าที่การเรียน ไม่ย่อท้อต่อการเรียนไม่ว่าจะยากหรือง่ายก็พยายามจนให้ถึงที่สุด ไม่ย่อท้อจนกว่าการเรียนจะประสบความสำเร็จหรือไม่ล้มเลิกความเพียรก่อนที่จะได้ลงทำด้วยตนเอง ๓) จิตตะ คือ ความเอาใจใส่ในการเรียนการสอนของตนเอง ไม่คิดไปในเรื่องอื่นนอกจากเรื่องเรียน เมื่อทำหน้าที่ของตนเองไม่สำเร็จ มีความใส่ใจเอาใจส่ออยู่ตลอดเวลาคอยตรวจหาข้อบกพร่องอยู่เสมอเพื่อที่จะได้นำมาแก้ไขให้ดีขึ้น ๔) วิมังสา คือ การใคร่ครวญไตร่ตรองหาเหตุผลของความผิดพลาดที่เกิดขึ้นว่ามันเกิดขึ้นได้เพราะอะไร แล้วหาหนทางแก้ไขข้อบกพร่องนั้นให้ดียิ่งขึ้นไป

๒.๔ ลักษณะของอิทธิบาทธรรม ๔

ลักษณะของอิทธิบาท ๔ เป็นคุณธรรมที่มีความสัมพันธ์และมีผลต่อกันหมายความว่า ผู้ที่ปฏิบัติงานหรือหน้าที่โดยที่มีคุณธรรมด้านใดด้านหนึ่งเด่นหรือสูงมาก จะส่งผลให้คุณธรรมด้านอื่นๆ สูงตามไปด้วย

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่าอิทธิบาท ๔ ความจริงอิทธิบาท ๔ อย่างนี้เกี่ยวพันกัน และมีกันมาด้วยกัน เช่นเกิดฉันทะ มีใจรักแล้วก็ทำให้พากเพียร เมื่อพากเพียร ก็เอาใจใส่อยู่เสมอ และเปิดช่องให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง แต่ที่แยกพิจารณาแต่ละข้อ ก็ด้วยถือเอาภาวะที่เด่นเป็นใหญ่ เป็นตัวนำ เป็นตัวชักจูงข้ออื่นๆ ในแต่ละกรณี เช่น เมื่อฟังธรรมด้วยกัน คนหนึ่งชอบศึกษาธรรมฟัง ด้วยความรักความพอใจในธรรมอยากรู้อยากเข้าใจในธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไปจึงฟังด้วยจิตแน่วแน่ ก็มีฉันทะเป็นตัวเด่นชักนำสมาธิและกุศลธรรมข้ออื่นๆ อีกคนหนึ่งมีนิสัยหรือความรู้สึกเกิดขึ้นในขณะนั้นว่า เมื่อพบอะไรที่ฟังทำก็ต้องสู้ต้องเอาชนะ ต้องเข้าเผชิญและทำให้สำเร็จ จึงฟัง ด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ทำหาย จะต้องพยายามเข้าใจให้ได้ ก็มีวิริยะเป็นธรรมเด่น อีกคนหนึ่งมีนิสัยเอาใจใส่รับผิดชอบ ไม่ว่าจะอะไรที่ตนเกี่ยวข้องก็ต้องใส่ใจเอาจิตจดจ่อติดตาม จึงตั้งใจฟัง เอาจิตติดตามเนื้อความไป ก็มีจิตตะเป็นใหญ่ อีกคนหนึ่งคิดจะตรวจสอบว่าธรรมที่แสดงนั้นเป็นจริงหรือไม่ ดีหรือไม่ หรือจะค้นหาเหตุผลในธรรมที่ฟัง ฟัง ไปก็คิดใคร่ครวญพิจารณาสอบสวนไป จึงตั้งใจแน่วแน่อยู่กับธรรมที่ฟัง ก็มีวิมังสาเป็นใหญ่ ด้วยเหตุนี้บางแห่งบางท่านจึงเรียกอิทธิบาท ๔ นี้ว่า เป็นอธิปัตติ หรืออธิปไตย ๔ โดยกำหนดเอาภาวะที่เป็นใหญ่เป็นหัวหน้าในกรณีนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ลักษณะคุณธรรมอิทธิบาท ๔

^{๔๒} มงคลชีวิตภาค ๒, หน้า ๑๘๔.

ของแต่ละบุคคลจึงมีลักษณะเด่นหรือสูงในแต่ละด้านแตกต่างกันได้ และอาจมีคุณธรรมเป็นลักษณะเด่นหรือสูงมากกว่าหนึ่งด้านก็ได้^{๔๓}

ดวงเดือน พันธมนาวิน ได้แบ่งลักษณะของอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย

๑) ฉันทะ ความพอใจในสิ่งที่ทำ ๒) วิริยะ ความพากเพียร ไม่ทอดทิ้งในสิ่งที่ทำ ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่จดจ่อต่อสิ่งที่ทำ ๔) วิมังสา ความไตร่ตรองในสิ่งที่ทำไปแล้ว ตามพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ ๔ ประการ ดังนี้ ๑) ความรู้ในด้านอิทธิบาท ๔ ถือว่า เป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งใช้เป็นหลักธรรมนำไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนนักศึกษาให้เหมาะสมตามหลักจริยธรรมหลักจริยธรรมนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่นักศึกษาจะเลือกหลักธรรมไปใช้ประกอบในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง ๒) นักเรียนนักศึกษามีความรู้สึกรู้สึกมั่นใจที่จะนำเอาหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการศึกษาศึกษาเล่าเรียน โดยหลักธรรมดังกล่าวนั้นหากนำไปใช้ในการศึกษาดังกล่าวแล้วจะประสบผลสำเร็จหรือไม่อย่างน้อยเพียงใดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักศึกษาจะต้องสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท ๔ ขอบข่ายของหลักอิทธิบาทมีความหมายกว้างขวาง นักเรียนนักศึกษาต้องมีวิจรรณญาณและปัญหาหาเหตุผลลั่นกรองที่จะนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน เป็นดรชนิบังคับชี้ที่จะบอกถึงความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนตามเป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้ ๓) เหตุผลทางจริยธรรมก็เป็นส่วนประกอบอีกอย่างหนึ่งในการนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน เพื่อให้เกิดผลสำเร็จและมีประสิทธิภาพสูงสุด จริยธรรมเป็นเครื่องจูงใจ และเป็นปัจจัยที่จะผลักดันให้นักเรียนนักศึกษาได้นำหลักอิทธิบาท ๔ ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนอย่างถูกต้องและเหมาะสม ๔) พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ก็เป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน ที่จะทำให้นักศึกษามีความนิยมชมชอบที่จะนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปประกอบใช้ในการศึกษาเล่าเรียน จริยธรรมเชิงพฤติกรรมก็เป็นค่านิยมในการศึกษาที่จะทำให้นักศึกษานิยมชอบพอใจ มีความเพียร มีจิตมั่น มีการไตร่ตรอง ในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างดีเลิศ^{๔๔}

จากเอกสารดังกล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่าลักษณะของอิทธิบาท ๔ ได้ว่า ลักษณะของอิทธิบาท ๔ นั้น จะมีความสอดคล้องกัน คือ เมื่อมีฉันทะ พอใจที่จะเรียนแล้ว ก่อให้เกิดความเพียรพยายามเกิดขึ้นเพราะหวังที่จะเรียนให้ได้ผลดีตามที่ตนเองปรารถนา เมื่อขณะที่เรียนก็มีความเอาใจใส่เชื่อฟังตามที่ครูสอนไม่หยอกล้อเพื่อนเล่น ไม่ละทิ้งงานที่ได้รับมอบหมายจากครู เมื่อส่งครูแล้วเห็นความบกพร่องหรือผิดพลาดเกิดขึ้นก็พิจารณาหาข้อผิดพลาดนั้น แล้วก็แก้ไขเพื่อที่จะทำให้งานนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้นการเรียนการสอนก็เปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดี

๒.๕ อิทธิบาทธรรมที่ปรากฏในพระสูตร

ผู้วิจัยได้รวบรวมพระสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอิทธิบาทธรรมเอา เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาดังต่อไปนี้

^{๔๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, ฉบับปรับปรุงและขยายความ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๘๔๕-๘๔๖.

^{๔๔}ดวงเดือน พันธมนาวิน,**การบริหารงานบุคคลแผนใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒-๔.

๑) **มหาปริณิพพานสูตร** ในมหาปริณิพพานสูตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับอภิธิบาทธรรมว่า “ครั้นในเวลาเช้าพระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต เมื่อเสด็จกลับจากบิณฑบาต ภายหลังเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ เธอจงถือผ้าสีทนะ(ผ้ารองนั่ง) เราจะเข้าไปพักกลางวันที่ป่าवालเจตีย์” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ถือผ้าสีทนะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์ครั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังป่าवालเจตีย์ ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ท่านพระอานนท์ปูลาดถวาย ท่านพระอานนท์ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควรพระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระอานนท์ดังนี้ว่า “อานนท์กรุงเวสาลีนี้ารัณมย์ อุเทนเจตีย์นารัณมย์ โคตมกเจตีย์นารัณมย์ สัตตัมพเจตีย์นารัณมย์ พุทฺตเจตีย์นารัณมย์ สารันทเจตีย์นารัณมย์ ปาวาลเจตีย์นารัณมย์ อภิธิบาท ๔ ผู้ใดผู้หนึ่งเจริญ ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรรกถิแล้ว ผู้นั้นเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป ๒ หรือเกินกว่า ๑ กัป อภิธิบาท ๔ ตถาคตเจริญทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรรกถิแล้ว ตถาคตเมื่อมุ่งหวัง พึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป” เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงทำนimitที่ขัดแจ้ง ทรงทำโอภาสที่ชัดเจนแม้อย่างนี้ ท่านพระอานนท์ก็ไม่อาจจะรู้ทันจึงไม่กราบทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป ขอพระสุตโปรดดำรงพระชนมชีพอยู่ตลอดกัป เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” ทั้งนี้เป็นเพราะท่านพระอานนท์ถูกมารดลใจ^{๔๕}

๒) **จักกวัตติสูตร** ในจักกวัตติสูตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับอภิธิบาทธรรมว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงประพตัตถธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบเนื่องมาจากบิดาของตน เมื่อเธอทั้งหลายประพตัตถธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบเนื่องมาจากบิดาของตน จักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง จักเจริญด้วยสุขะบ้าง จักเจริญด้วยโภคะบ้างจักเจริญด้วยพละบ้างในเรื่องอายุของภิกษุ มีคำอธิบาย อย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑) เจริญอภิธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์) ๒) เจริญอภิธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์) ๓) เจริญอภิธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์) ๓) เจริญอภิธิบาทอันประกอบด้วยวิมิงสาสมาธิปธานสังขาร(สมาธิที่เกิดจากวิมิงสาและความเพียรสร้างสรรค์) เพราะเจริญทำอภิธิบาท ๔ ประการนี้ให้มาก เมื่อมุ่งหวัง เธอจะพึงดำรงอยู่ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นคำอธิบายในเรื่องอายุของภิกษุ^{๔๖}

๓) **ปาสาทิกสูตร**ในปาสาทิกสูตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับอภิธิบาทธรรมว่า “จุนทะเพราะเหตุนี้ธรรมทั้งหลายที่เราแสดงไว้แล้วเพื่อความรู้อย่างบริบูรณ์ทั้งหมดนั้นแหละพึงพร้อมเพรียงกันประชุม สอบทานอรรถกัปกรณ์ พยัญชนะกับพยัญชนะในธรรมนั้น แล้วพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ชื่อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม

^{๔๕}ที่.มหา.(ไทย) ๑๐/๑๖๖/๑๒๒.

^{๔๖}ที่.มหา.(ไทย) ๑๑/๘๐-๘๑/๑๑๐.

ทั้งหลายเราแสดงไว้เพื่อความรู้อย่าง บริษัททั้งหมดนั้นแหละพึงพร้อมเพรียงกัน ประชุมสอบทานอรรถ
กับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะแล้วพึงสังคายนาถันไม่พึงวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน
ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก
เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คืออะไร คือ (๑) สติปัฏฐาน ๔ (๒) สัมมัปปธาน ๔
(๓) อิทธิบาท ๔ (๔) อินทรีย์ ๕ (๕) พละ ๕ (๖) โภชณังค์ ๗ (๗) อริยมรรคมีองค์ ๘ จุนทะ ธรรม
ทั้งหลายนี้แล เราแสดงไว้แล้วเพื่อความรู้อย่าง บริษัททั้งหมดนั้นแหละพึงพร้อมเพรียงกันประชุม สอบ
ทานอรรถกับอรรถ พยัญชนะกับพยัญชนะแล้วพึงสังคายนาถัน ไม่พึงวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่
ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์
ชาวโลกเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๔๗}

๔) ลักษณะสูตร ในลักษณะสูตร มีเนื้อหาเกี่ยวกับอิทธิบาทธรรมว่า “มหาบุรุษนั้นทรง
สมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็น
พระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมีพระชนมายุยืน ดำรงอยู่นาน ทรงรักษาพระชนมายุไว้
ได้นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นมนุษย์คนใดสามารถปลงพระชนมชีพในระหว่างได้ เมื่อเป็นพระราชาจะ
ทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธรูปเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธรูปเจ้า จะ
มีพระชนมายุยืนดำรงอยู่นาน ทรงรักษาพระชนมายุไว้ได้นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็น สมณะ พราหมณ์
เทพมารพรหมหรือใครๆ ในโลกสามารถปลงพระชนมชีพในระหว่างได้ เมื่อเป็นพระพุทธรูปเจ้าจะทรงได้
สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถา
ประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า “มหาบุรุษทรงทราบว่าการฆ่าสัตว์เป็นภัยแก่ตนได้เว้นขาด
จากการฆ่าสัตว์อื่นแล้วได้เสด็จไปสู่สวรรค์ เพราะกรรมที่เป็นสุจริตนั้นเสวยวิบากอันเป็นผลแห่งกรรม
ที่ทรงทำดีแล้วจุติแล้วเสด็จมาในโลกนี้อีก ได้ลักษณะ ๓ ประการในโลกนี้ คือ ๑) มีสันพระบาทสม
ส่วนยืนยาวออกไป ๒) มีพระวรกายเกิดตั้งตรงดุจกายพรหม มีทรวดทรงดี สมส่วนแลดูหนุ่ม
เสมอ ๓) มีพระองค์สูงลิ้นสูงยาวพระชนกเป็นต้น ทรงบำรุงพระกุมารให้มีพระชนมายุยืนยาว เพราะ
พระองค์สมบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓ ประการ ถ้าพระกุมารทรงครองเรือน ก็จะมีพระชนมายุยืน
ยาวถ้าออกผนวชก็จะให้พระชนมายุยืนยาวกว่านั้นเพื่อให้มีความชำนาญในการเจริญอิทธิบาทนั้นเป็น
นิमितแห่งความเป็นผู้มีพระชนมายุยืนยาว ด้วยประการฉะนี้”^{๔๘}

๕) สังคิติสูตร ในสังคิติสูตร มีเนื้อหาเกี่ยวกับอิทธิบาท ๔ ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ธรรมหมวดละ ๔ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้วมีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น
 ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๔ ประการ คือ
อะไรคือ.....อิทธิบาท(คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ) ๔ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ๑) เจริญอิทธิบาทที่
ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจาก ฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์) ๒) เจริญอิทธิ
บาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์) ๓) เจริญ
อิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์)

^{๔๗}ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๗/๑๓๘.

^{๔๘}ที่.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๐๗/๑๖๘-๑๖๙.

๔) เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์)^{๔๙}

๖) **เจโตศีลสูตร** ในเจโตศีลสูตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับอริยาบทธรรมว่า “(อุปมาด้วยแม่ไก่ฟักไข่) ภูษณั้นเจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร มีความเพียรยิ่งเป็นที่ ๕ ภูษณผู้มีองค์ ๑๕ รวมทั้งความเพียรอันยิ่งยงนั้นย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเบื่อหน่ายยิ่ง ควรแก่การตรัสรู้ และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ๘ พอง ๑๐ พอง หรือ ๑๒ พอง ที่แม่ไก่นอนกกไว้อย่างดี ให้ความอบอุ่นอย่างสม่ำเสมอ ฟักแล้วอย่างดี แม้ว่าแม่ไก่นั้นจะไม่เกิดความปรารถนาอย่างนี้ว่า ‘ถ้าอย่างไร ขอลูกไก่เหล่านี้พึงใช้ปลายเล็บหรือจะงอยปาก เจาะทำลายเปลือกไข่ออกมาโดยสวัสดิภาพ’ ก็ตามถึงอย่างนั้นลูกไก่เหล่านั้นก็ต้องเจาะทำลายเปลือกไข่ออกมาโดยปลายเล็บหรือจะงอยปากออกมาโดยสวัสดิภาพได้ แม้ฉันทสมาธิทั้งหลาย ภูษณผู้มีองค์ ๑๕ รวมทั้งความเพียรอันยิ่งยงนี้ ก็ฉันทสมาธิเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้ควรแก่ความเบื่อหน่ายยิ่ง ควรแก่การตรัสรู้ และควรแก่การบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาชิตนี้แล้ว ภูษณเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาชิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล^{๕๐}

๗) **มหาสกุลทายสูตร** ในมหาสกุลทายสูตร มีเนื้อหาเกี่ยวกับอริยาบทธรรมว่า “อีกประการหนึ่ง เราได้บอกข้อปฏิบัติแก่สาวกทั้งหลาย สาวกทั้งหลายของเรา ผู้ปฏิบัติตามเจริญอริยาบท ๔ ประการ คือ ภูษณในธรรมวินัยนี้ ๑) เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทและ ความเพียรสร้างสรรค์) ๒) เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียรสร้างสรรค์) ๓) เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตและ ความเพียรสร้างสรรค์) ๔) เจริญอริยาบทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์) เพราะเจริญอริยาบท ๔ ประการนั้นแล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่^{๕๑}

๘) **สหายนวิภังคสูตร** มีเนื้อหาเกี่ยวกับอริยาบทธรรมว่า “ทิฐิของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้น ย่อมเป็นสัมมาทิฐิ ความดำริของ บุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาสังกัปปะ ความพยายามของบุคคลผู้มี ธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาวายามะ สติของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาสติ สมาธิของบุคคลผู้มีธรรมอย่างนั้นย่อมเป็นสัมมาสมาธิ ส่วนกายกรรม วจีกรรม อาชีวะของเขาจัดว่าบริสุทธิ์ในเบื้องต้นทีเดียว เมื่อเป็นเช่นนี้ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ของเขา ย่อมถึงความเจริญเต็มที่เมื่อบุคคลนั้นเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ได้อย่างนี้ สติปฏิฐาน ๔ ก็ดี สัมมัปปธาน ๔ ก็ดี อริยาบท ๔ ก็ดี อินทรีย์ ๕ ก็ดี พลละ ๕ ก็ดี โพชฌงค์ ๗ ก็ดี ย่อมถึงความเจริญเต็มที่^{๕๒}

^{๔๙} ที.ปา (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๙/๒๐๓.

^{๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๗/๒๙๑.

^{๕๒} ม.อุป. (ไทย) ๑๔/๔๓๓/๔๒๙.

๙) **ปิณฑปาดปารีสฺฐิตสูต** มีเนื้อหาเกี่ยวกับอธิติบาท ๔ ว่า “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแตเขตกรุงราชคฤห์ ครั้นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่หลีกเร้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “สารีบุตร เธอมีอินทรีย์ผ่องใส มีผิวพรรณบริสุทธิ์ผุดผ่อง เธออยู่ด้วยวิหารธรรมอะไรเป็นส่วนมากในบัดนี้”.....ท่านพระสารีบุตรทูลตอบว่า “ข้าพระองค์อยู่ด้วยสุญญตาวินัยธรรมเป็นส่วนมากในบัดนี้ พระพุทธเจ้าข้า”..... อีกประการหนึ่ง ภิกษุพึงพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ‘เราเจริญอธิติบาท ๔ ได้แล้วหรือหนอ’ ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า ‘เรายังเจริญอธิติบาท ๔ ไม่ได้’ ภิกษุนั้นพึงพยายามเพื่อเจริญอธิติบาท ๔ แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่รู้อย่างนี้ว่า ‘เราเจริญอธิติบาท ๔ ได้แล้ว’ ภิกษุนั้นพึงตามศึกษาในกุศลธรรมทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน อยู่ด้วยปิติและปราโมทย์นั้นแล^{๕๓}

๑๐) **รัชชสูต** ในรัชชสูตมีเนื้อหาเกี่ยวกับอธิติบาท ๔ ว่า “สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กระท่อมกลางป่าในหิมวันตประเทศ แคว้นโกศล ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด เกิดความรำพึงอย่างนี้ว่า “เราจะสามารถเสวยราชสมบัติโดยธรรม โดยที่ไม่เบียดเบียนเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ไม่ทำให้เขาเสื่อมเอง ไม่ใช่ผู้อื่นทำเขา ให้เสื่อม ไม่ทำให้เขาให้เศร้าโศกเอง ไม่ใช่ผู้อื่นทำเขาให้เศร้าโศก หรือไม่หนอ” ครั้งนั้น มารผู้มีบาปทราบความรำพึงของพระผู้มีพระภาคด้วยใจแล้ว เข้าไป เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ขอพระผู้มีพระภาคจงเสวยราชสมบัติเถิด พระพุทธเจ้าข้า ขอพระสุตจงเสวยราชสมบัติโดยธรรม โดยที่ไม่เบียดเบียนเอง ไม่ใช่ผู้อื่นให้เบียดเบียน ไม่ทำให้เขาให้เสื่อมเองไม่ใช่ผู้อื่นทำเขาให้เสื่อมไม่ทำให้เขาให้เศร้าโศกเองไม่ใช่ผู้อื่นทำเขาให้เศร้าโศก” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มารผู้มีบาปท่านเห็นอะไรของเราทำไมจึงพูดกับเราอย่างนี้ว่า ‘ขอพระผู้มีพระภาคจงเสวยราชสมบัติเถิด พระพุทธเจ้าข้า ขอพระสุตจงเสวยราชสมบัติโดยธรรม โดยไม่เบียดเบียนเอง ไม่ใช่ผู้อื่นให้เบียดเบียน ไม่ทำให้เขาให้เสื่อมเองไม่ใช่ผู้อื่นทำเขาให้เสื่อม ไม่ทำให้เขาให้เศร้าโศกเอง ไม่ใช่ผู้อื่น ทำเขาให้เศร้าโศก” มารกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญอธิติบาท ๔ ประการ พระองค์ทรงเจริญ ทำให้มากทำให้เป็นดุจยาน ทำให้เป็นที่ตั้งตั้งไว้เนืองๆ สังสมแล้วปรารถนาเสมอดีแล้ว ก็เมื่อพระองค์ทรงพระประสงค์พึงอธิษฐานภูเขาลวงชื่อว่า หิมพานต์ ให้เป็นทองคำล้วน ภูเขานั้นก็เป็นทองคำล้วนได้จริง” พระผู้มีพระภาคตรัสกับมารด้วยพระคาถาว่า

ภูเขาทองคำล้วนทั้งลูกถึงสองเท่า
ก็ยังไม่พอใจสำหรับบุคคลคนหนึ่ง
บุคคลทราบดังนี้แล้ว พึงประพาสติสงบ
ผู้ใดเห็นทุกขมีกามเป็นต้นเหตุแล้ว
ผู้นั้นจะพึงน้อมไปในกามได้อย่างไร
บุคคลทราบอุปธิว่าเป็นเครื่องข้องในโลกแล้ว
พึงศึกษาเพื่อกำจัดอุปธินั้น

^{๕๓} ม.อุป.(ไทย) ๑๔/๔๔๕/๕๐๑.

ลำดับนั้น มารผู้มีบาปเป็นทุกข์เสียใจว่า “พระผู้มีพระภาคทรงรู้จักเรา พระสุคตทรงรู้จักเรา” จึงหายตัวไป ณ ที่นั่นเอง^{๕๔}

๑๑) **ปาลีเลยยสูตร**มีเนื้อหาเกี่ยวกับอิทธิบาทธรรมว่า “พระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดคำนึงของภิกษุหนึ่งด้วยพระทัยจึงรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราได้แสดงธรรมโดยการวิจย (การเลือกเฟ้น) แสดงสติปัฏฐาน ๔ ประการโดยการวิจย แสดงสัมมัตตปธาน ๔ ประการโดยการวิจยแสดงอิทธิบาท ๔ ประการโดยการวิจย แสดงอินทรีย์ ๕ ประการโดยการวิจย แสดงพละ ๕ ประการโดยการวิจย แสดงโพชฌงค์ ๗ ประการโดยการวิจยแสดงอริยมรรคมีองค์ ๘ โดยการวิจย ภิกษุทั้งหลายเราได้แสดงธรรมโดยการวิจยเช่นนี้ ธรรมอันเราแสดงแล้วโดยการวิจยเช่นนี้ แต่ก็มีภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ยังเกิดความคิดคำนึงว่า ‘เมื่อบุคคลรู้ เห็นอย่างไร อาสวะทั้งหลายจึงสิ้นไปโดยลำดับ’^{๕๕}

๒.๖ ประโยชน์ของอิทธิบาทธรรม ๔

ประโยชน์ของฉันทะ คือ ทำให้เป็นผู้มีความพอใจ และมีใจรักต่องาน ทำให้เกิดความรู้สึกเต็มใจในการทำงาน เกิดการทำงานด้วยความสุข ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายง่าย ไม่เกิดอาการท้อแท้ ช่วยให้ทำงานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง และเกิดการสร้างสรรค์ในงาน ประโยชน์ของวิริยะ คือ ทำให้เป็นคนมีขยัน และขยันในการทำงาน ไม่มีความเกียจคร้าน มุ่งมั่นที่จะทำงานให้เสร็จ ผู้ที่ขาดความขยัน ย่อมทำงานขาดๆ เกินๆ หรือมักทำงานนั้นไม่สำเร็จ หรือหากสำเร็จก็สำเร็จล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพ ประโยชน์ของจิตตะ คือ ทำให้เป็นคนมีความมุ่งมั่น และจดจ่อกับงานที่ทำ จิตมีความแน่วแน่ และมั่นคงต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการ ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ ประโยชน์ของวิมังสา คือ ทำให้เป็นผู้ที่รู้จักคิด วิเคราะห์ในงาน ช่วยทำให้ทราบ และเข้าใจในกระบวนการของงาน และหากเกิดปัญหาก็ย่อมเกิดแนวทางในการแก้ปัญหา นั้นได้ อย่างง่ายดาย งานไม่ผิดพลาด และทำงานตามกรอบที่วางไว้ให้ประสบความสำเร็จ ถ้าขาดวิมังสาจะทำให้เป็นคนทำงานไม่มีหลักการ ทำงานไม่มีแนวทาง ไม่มีแบบแผน ซึ่งยากที่จะเกิดความสำเร็จได้ โดยง่ายดังนั้น ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความมั่นใจในการที่จะเผชิญหน้ากับปัญหา และอุปสรรคในการทำงาน และมีจิตตะ และวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยในการเอาชนะปัญหา และอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

พระมหาอำนาจ ปวตฺตมโน ได้กล่าวถึงประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า ประโยชน์ของฉันทะ คือเป็นข้าศึกต่อความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อแท้ มีกำลังต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ดีตนรัก ทำให้งานหนักกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจ้บจืด ไม่ก้าวหน้า ประโยชน์ของวิริยะ คือกำจัดความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง ถ้าขาดวิริยะจะเป็นคนอ่อนแอหนีที่ยากไปหาแต่ที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาด

^{๕๔} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๑๕๖/๑๙๙.

^{๕๕} ส.ข.(ไทย) ๑๗/๘๑/๑๓๐.

ความก้าวหน้า มีแต่งานค้าง กลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพประโยชน์ของจิตตะ คือทำให้ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ เมื่อมีปัญหาสามารถแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันที่ ถ้าขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้โดยไม่รู้ตัว หรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้วประโยชน์ของวิมังสา คือช่วยทำให้งานไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานได้ผลดี ถ้าขาดวิมังสาจะทำงานผิดๆ ถูก ๆ เปลืองทุน เปลืองแรงเวลา และทำให้โง่เขลาประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า ฉันทะกับวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้นนั่นเอง^{๕๖}

จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า ประโยชน์ของฉันทะ คือ ทำให้เป็นผู้มีความพอใจ และมีใจรักต่องาน ทำให้เกิดความรู้สึกรักในงาน เกิดการทำงานด้วยความสุข ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายง่าย ไม่เกิดอาการท้อแท้ ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่อง และเกิดการสร้างสรรค์ในงาน ประโยชน์ของวิริยะ คือ ทำให้เป็นคนมันเพียร และขยันในการทำงาน ไม่มีความเกียจคร้าน มุ่งมั่นที่จะทำงานให้เสร็จ ผู้ที่ขาดความขยัน ย่อมทำงานขาดๆ เกินๆ หรือมักทำงานนั้นไม่สำเร็จ หรือหากสำเร็จก็สำเร็จล่าช้า และไม่มีประสิทธิภาพประโยชน์ของจิตตะ คือ ทำให้เป็นคนมีความมุ่งมั่น และจดจ่อกับงานที่ทำ จิตมีความแน่วแน่ และมั่นคงต่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ช่วยให้งานดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการ ทราบความเป็นไปของงานอยู่เสมอ ประโยชน์ของวิมังสา คือ ทำให้เป็นผู้ที่รู้จักคิด วิเคราะห์ในงาน ช่วยทำให้ทราบ และเข้าใจในกระบวนการของงาน และหากเกิดปัญหาก็ย่อมเกิดแนวทางในการแก้ปัญหาได้อย่างง่ายดาย งานไม่ผิดพลาด และทำงานตามกรอบที่วางไว้ให้ประสบความสำเร็จ ถ้าขาดวิมังสาจะทำให้เป็นคนทำงานไม่มีหลักการ ทำงานไม่มีแนวทาง ไม่มีแบบแผน ซึ่งยากที่จะเกิดความสำเร็จได้โดยง่าย ดังนั้น ฉันทะ และวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความมั่นใจในการที่จะเผชิญหน้ากับปัญหา และอุปสรรคในการทำงาน และมีจิตตะ และวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยในการเอาชนะปัญหา และอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒.๗ สรุปและวิเคราะห์

อิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางในการทำงาน ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้อย่างแยกแยะ อันประกอบด้วยแนวปฏิบัติ ๔ ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งใครๆ ก็ท่องได้ จำได้ แต่จะมีสักกี่คนที่ปฏิบัติได้ครบกระบวนการทั้ง ๔ ข้อ อันเป็น ๔ ขั้นตอนต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการทำงานได้ตามความมุ่งหวัง ประโยชน์ของอิทธิบาท ๔ ดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า ฉันทะกับวิริยะ เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรค

^{๕๖} พระมหาอำนาจ ปวฑฺฒโน, การบริหารการศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๙๕.

ในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสา เป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคมากขึ้นนั่นเอง กล่าวโดยสรุป อิทธิบาททั้งสี่ข้อนี้ เป็นทฤษฎีที่สมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงวางแนวป้องกันอันตรายไว้ให้ด้วยแล้ว ข้อสำคัญผู้ปฏิบัติจงพยายามปฏิบัติให้ครบ และให้เหมาะจะได้ผลดีแน่ ในกระบวนการของการเรียนการสอนหลักอิทธิบาทธรรมสามารถนำไปใช้ในหน้าที่การงานเพื่อให้งานที่เราทำนั้นสำเร็จและบรรลุเป้าหมายได้

บทที่ ๓

รูปแบบการจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ในบทนี้ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาที่จะนำกล่าวในการศึกษาออกเป็น ๕ ประเด็นดังต่อไปนี้คือ (๑) หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลาง (๒) หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา (๓) การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา (๔) แนวทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา(๕) ผลการประเมินตนเองของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา (๖)สภาพปัญหาจากการประเมินภายนอกของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา (๗) สรุปและวิเคราะห์ซึ่งรายละเอียดของแต่ละหัวข้อจะได้นำมาศึกษาตามลำดับดังนี้

๓.๑ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกนกลาง^๑

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็น มนุษย์ที่มีความสมดุลทั้ง ด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้ง เจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพซึ่งมีหลักการที่สำคัญดังนี้

ก. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญดังนี้

๑. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

๒. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ

๓. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

๔. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้เวลาและการจัดการเรียนรู้

๕. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๖. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

^๑ กระทรวงศึกษาธิการ,หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์เกษตรกรแห่งประเทศไทย : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

สรุปหลักการในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้ว่า ในตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ นั้นมีการส่งเสริมคุณธรรมในบนพื้นฐาน พร้อมทั้งมีการกำหนดกรอบในการจัดการเรียนสอนให้ผู้สอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ข. จุดหมายพัฒนา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

๑. มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์เห็นคุณค่าของตนเองมีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารการคิดการแก้ปัญหาการใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
๓. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
๔. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
๕. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข^๒

สรุปได้ว่า จุดหมายพัฒนาของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ตามหลัก ตามหลักกฏอริยาธรรม ๔ คือ ฐานหรือหนทางสู่ความสำเร็จ หรือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณเครื่องสำเร็จสมประสงค์ ทางแห่งความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ ได้ผลดียิ่งๆขึ้นไป วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จิตตะ (ความคิด) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง) คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อที่ยังหยาบในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

๓.๒ หลักสูตรการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา พุทธศักราช ๒๕๕๕ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ (ปรับปรุงพุทธศักราช๒๕๖๐)นี้ จัดทำขึ้นสำหรับโรงเรียน เพื่อให้ครูผู้สอนนำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีคุณภาพด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มาตรฐาน

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

การเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้ในเอกสารนี้จะช่วยทำให้เห็นผลคาดหวังที่ต้องการ ในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนที่ชัดเจน ซึ่งจะสามารถช่วยให้ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นมีความมั่นใจว่าโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาจะสามารถจัดการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพมุ่งสู่ความเป็นเลิศ และมีความเป็นเอกภาพยิ่งขึ้น^๓

ก. วิสัยทัศน์

ส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญงอกงามด้วยศาสนทายาทที่เปี่ยมปัญญาพุทธธรรม

ข. หลักการ

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา มีหลักการสำคัญของหลักสูตรตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

๑. เป็นหลักสูตรเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้เป็นศาสนทายาทที่ดี มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

๒. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อพระภิกษุและสามเณรทุกรูปมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ

๓. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สถาบันพระพุทธศาสนามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

๔. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้

๕. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียน คือ พระภิกษุและสามเณร เป็นสำคัญ

๖. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยสำหรับพระภิกษุสามเณรสามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ได้

ค. จุดหมาย

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา มีจุดหมายที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

๑. มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเองมีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนายึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๒. มีความรู้ความสามารถในการสื่อสารการคิดการแก้ปัญหาการใช้เทคโนโลยี

๓. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข

๔. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลกยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

^๓เอกสาร,หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา,พุทธศักราช ๒๕๕๕, (ปรับปรุงพุทธศักราช ๒๕๖๐),หน้า ๒๓.

๕. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ง. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนปริยัติคุณรรสวทยา มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ซึ่งการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดนั้นจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสาร ที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

๒. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

๓. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

๔. ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการทำงานอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลการจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

๕. ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือกและใช้เทคโนโลยีในด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสารการทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

จ. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนปริยัติคุณรรสวทยา มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทยดังนี้

รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

ซื่อสัตย์สุจริต

มีวินัย

ใฝ่เรียนรู้

อยู่อย่างพอเพียง

มุ่งมั่นในการทำงาน

รักความเป็นไทย

มีจิตสาธารณะ

ฉ. มาตรฐานการเรียนรู้

การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุลต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา
หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

ภาษาไทย

คณิตศาสตร์

วิทยาศาสตร์

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สุขศึกษาและพลศึกษา

ศิลปะ

การงานอาชีพและเทคโนโลยี

ภาษาต่างประเทศ

ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนมาตรฐานการเรียนรู้ระดับสูงที่ผู้เรียนพึงรู้ปฏิบัติได้มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐานนอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบเพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่าต้องการอะไรจะสอนอย่างไรและประเมินอย่างไรรวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาโดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอกซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับจังหวัดและการทดสอบระดับชาติระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด

ข. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้จำนวน ๖๗ มาตรฐาน ดังนี้

ภาษาไทย

สาระที่ ๑ การอ่าน

มาตรฐาน ท ๑.๑ ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิดเพื่อนำไปใช้ตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตและมีนิสัยรักการอ่าน

สาระที่ ๒ การเขียน

มาตรฐาน ท ๒.๑ ใช้กระบวนการเขียน เขียนสื่อสาร เขียนเรียงความ ย่อความ และเขียนเรื่องราวในรูปแบบต่างๆ รายงานข้อมูลสารสนเทศและรายงานการศึกษาค้นคว้าอย่างมีประสิทธิภาพ

สาระที่ ๓ การฟัง การดู และการพูด

มาตรฐาน ท ๓.๑ สามารถเลือกฟังและดูอย่างมีวิจารณญาณ และพูดแสดงความรู้ ความคิดความรู้อย่างมีไหวพริบในโอกาสต่างๆ อย่างมีวิจารณญาณ และสร้างสรรค์

สาระที่ ๔ หลักการใช้ภาษาไทย

มาตรฐาน ท ๔.๑ เข้าใจธรรมชาติของภาษาและหลักภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงของภาษาและพลังของภาษา ภูมิปัญญาทางภาษา และรักษาภาษาไทยไว้เป็นสมบัติของชาติ

สาระที่ ๕ วรรณคดีและวรรณกรรม

มาตรฐาน ท ๕.๑ เข้าใจและแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์วรรณคดี และวรรณกรรมไทย อย่างเห็นคุณค่าและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

คณิตศาสตร์

สาระที่ ๑ จำนวนและการดำเนินการ

มาตรฐาน ค ๑.๑ เข้าใจถึงความหลากหลายของการแสดงจำนวนและการใช้จำนวน

มาตรฐาน ค ๑.๒ เข้าใจถึงผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการของจำนวนและความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินการต่าง ๆ และใช้การดำเนินการในการแก้ปัญหา

มาตรฐาน ค ๑.๓ ใช้การประมาณค่าในการคำนวณและแก้ปัญหา

มาตรฐาน ค ๑.๔ เข้าใจระบบจำนวนและนำเสนอสมบัติเกี่ยวกับจำนวนไปใช้

สาระที่ ๒ การวัด

มาตรฐาน ค ๒.๑ เข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการวัด วัดและคาดคะเนขนาดของสิ่งที่ต้องการวัด

มาตรฐาน ค ๒.๒ แก้ปัญหาเกี่ยวกับการวัด

สาระที่ ๓ เรขาคณิต

มาตรฐาน ค ๓.๑ อธิบายและวิเคราะห์รูปเรขาคณิตสองมิติและสามมิติ

มาตรฐาน ค ๓.๒ ใช้การนิกภาพ (visualization) ใช้เหตุผลเกี่ยวกับปริภูมิ (spatial reasoning) และใช้แบบจำลองทางเรขาคณิต (geometric model) ในการแก้ปัญหา

สาระที่ ๔ พีชคณิต

มาตรฐาน ค ๔.๑ เข้าใจและวิเคราะห์แบบรูป (pattern) ความสัมพันธ์และฟังก์ชัน

มาตรฐาน ค ๔.๒ ใช้นิพจน์สมการ อสมการ กราฟ และตัวแบบเชิงคณิตศาสตร์ (mathematical model) อื่น ๆ แทนสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนแปลความหมายและนำไปใช้แก้ปัญหา

สาระที่ ๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและความน่าจะเป็น

มาตรฐาน ค ๕.๑ เข้าใจและใช้วิธีการทางสถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

มาตรฐาน ค ๕.๒ ใช้วิธีการทางสถิติและความรู้เกี่ยวกับความน่าจะเป็นในการคาดการณ์ได้อย่าง สมเหตุสมผล

มาตรฐาน ค ๕.๓ ใช้ความรู้เกี่ยวกับสถิติและความน่าจะเป็นช่วยในการตัดสินใจและแก้ปัญหา

สาระที่ ๖ ทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์

มาตรฐาน ค ๖.๑ มีความสามารถในการแก้ปัญหา การให้เหตุผลการสื่อสาร การสื่อความหมายทางคณิตศาสตร์ และการนำเสนอ การเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ทางคณิตศาสตร์และเชื่อมโยงคณิตศาสตร์กับศาสตร์อื่นๆ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

วิทยาศาสตร์

สาระที่ ๑ สิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต

มาตรฐาน ว ๑.๑ เข้าใจหน่วยพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์ของโครงสร้าง และหน้าที่ของระบบต่างๆของสิ่งมีชีวิตที่ทำงานสัมพันธ์กัน มีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตของตนเองและดูแลสิ่งมีชีวิต

มาตรฐาน ว ๑.๒ เข้าใจกระบวนการและความสำคัญของการถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรม วิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิต ความหลากหลายทางชีวภาพ การใช้เทคโนโลยีชีวภาพที่มีผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์ สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

สาระที่ ๒ ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม

มาตรฐาน ว ๒.๑ เข้าใจสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในระบบนิเวศ มีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

มาตรฐาน ว ๒.๒ เข้าใจความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในระดับท้องถิ่นประเทศและโลกนำความรู้ไปใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

สาระที่ ๓ สารและสมบัติของสาร

มาตรฐาน ว ๓.๑ เข้าใจสมบัติของสาร ความสัมพันธ์ระหว่างสมบัติของสารกับโครงสร้างและแรงยึดเหนี่ยวระหว่างอนุภาคมีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้ นำความรู้ไปใช้ประโยชน์

มาตรฐาน ว ๓.๒ เข้าใจหลักการและธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงสถานะของสาร การเกิดสารละลายการเกิดปฏิกิริยา มีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์ สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

สาระที่ ๔ แรงแและการเคลื่อนที่

มาตรฐาน ว ๔.๑ เข้าใจธรรมชาติของแรงแม่เหล็กไฟฟ้า แรงโน้มถ่วงและแรงนิวเคลียร์มีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องและมีคุณธรรม

มาตรฐาน ว ๔.๒ เข้าใจลักษณะการเคลื่อนที่แบบต่างๆ ของวัตถุในธรรมชาติมีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

สาระที่ ๕ พลังงาน

มาตรฐาน ว ๕.๑ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานกับการดำรงชีวิตการเปลี่ยนรูปพลังงาน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสารและพลังงาน ผลของการใช้พลังงานต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมมีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

สาระที่ ๖ กระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลก

มาตรฐาน ว ๖.๑ เข้าใจกระบวนการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนผิวโลกและภายในโลก ความสัมพันธ์ของกระบวนการต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมของโลกมีกระบวนการสืบทอดหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์ และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

สาระที่ ๗ ดาราศาสตร์และอวกาศ

มาตรฐาน ว ๗.๑ เข้าใจวิวัฒนาการของระบบสุริยะ กาแล็กซีและเอกภพการปฏิสัมพันธ์ภายในระบบสุริยะและผลต่อสิ่งมีชีวิตบนโลก มีกระบวนการสืบทอดหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์ การสื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

มาตรฐาน ว ๗.๒ เข้าใจความสำคัญของเทคโนโลยีอวกาศที่นำมาใช้ในการสำรวจอวกาศ และทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการเกษตรและการสื่อสาร มีกระบวนการสืบทอดหาความรู้และจิตวิทยาศาสตร์ สื่อสารและนำความรู้ไปใช้ประโยชน์อย่างมีคุณธรรมต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม

สาระที่ ๘ ธรรมชาติของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มาตรฐาน ว ๘.๑ ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาศาสตร์ในการสืบเสาะหาความรู้ การแก้ปัญหา รู้ว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มีรูปแบบที่แน่นอนสามารถอธิบายและตรวจสอบได้ ภายใต้ข้อมูลและเครื่องมือที่มีอยู่ในช่วงเวลานั้นๆ เข้าใจว่า วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคม และสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญศาสนาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส ๒.๑ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีมีค่านิยมที่ดีงาม และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๒.๒ เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบันยึดมั่นศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส ๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส ๓.๒ เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส ๔.๑ เข้าใจความหมายความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส ๔.๒ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส ๔.๓ เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ ๕ ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส ๕.๑ เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาวิเคราะห์ สรุปและใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส ๕.๒ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สุขศึกษาและพลศึกษา

สาระที่ ๑ การเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

มาตรฐาน พ ๑.๑ เข้าใจธรรมชาติของการเจริญเติบโตและพัฒนาการของมนุษย์

สาระที่ ๒ ชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน พ ๒.๑ เข้าใจและเห็นคุณค่าตนเอง ครอบครัวเพศศึกษาและมีทักษะในการดำเนินชีวิต

สาระที่ ๓ การเคลื่อนไหว การออกกำลังกาย การเล่นเกม กีฬาไทย และกีฬาสากล

มาตรฐาน พ ๓.๑ เข้าใจ มีทักษะในการเคลื่อนไหวกิจกรรมทางกายการเล่นเกม

มาตรฐาน พ ๓.๒ รักการออกกำลังกาย การเล่นเกม และการเล่นกีฬา ปฏิบัติเป็นประจำ อย่างสม่ำเสมอ มีวินัย เคารพสิทธิ กฎ กติกา มีน้ำใจนักกีฬา มีจิตวิญญาณในการแข่งขัน และชื่นชมในสุนทรียภาพของการกีฬา

สาระที่ ๔ การสร้างเสริมสุขภาพ สมรรถภาพและการป้องกันโรค

มาตรฐาน พ ๔.๑ เห็นคุณค่าและมีทักษะในการสร้างเสริมสุขภาพ การดำรงสุขภาพ การป้องกันโรคและการสร้างเสริมสมรรถภาพเพื่อสุขภาพ

สาระที่ ๕ ความปลอดภัยในชีวิต

มาตรฐาน พ ๕.๑ ป้องกันและหลีกเลี่ยงปัจจัยเสี่ยง พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอุบัติเหตุ การใช้อาหารเสพติดและความรุนแรง

ศิลปะ

สาระที่ ๑ ทักษะศิลป์

มาตรฐาน ศ ๑.๑ สร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ตามจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่างานทัศนศิลป์ถ่ายทอดความรู้สึกความคิดต่องานศิลปะอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๑.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทัศนศิลป์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่างานทัศนศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระที่ ๒ ดนตรี

มาตรฐาน ศ ๒.๑ เข้าใจและแสดงออกทางดนตรีอย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่าดนตรี ถ่ายทอดความรู้สึกความคิดต่อดนตรีอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๒.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของดนตรีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

สาระที่ ๓ นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ ๓.๑ เข้าใจ และแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึกความคิดอย่างอิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐาน ศ ๓.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นคุณค่า ของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

การงานอาชีพและเทคโนโลยี

สาระที่ ๑ การดำรงชีวิตและครอบครัว

มาตรฐาน ง ๑.๑ เข้าใจการทำงานมีความคิดสร้างสรรค์มีทักษะกระบวนการทำงาน ทักษะการจัดการ ทักษะกระบวนการแก้ปัญหาทักษะการทำงานร่วมกัน และทักษะการแสวงหาความรู้มีคุณธรรมและลักษณะนิสัยในการทำงานมีจิตสำนึกในการใช้พลังงาน ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม เพื่อการดำรงชีวิตและครอบครัว

สาระที่ ๒ การออกแบบและเทคโนโลยี

มาตรฐาน ง ๒.๑ เข้าใจเทคโนโลยีและกระบวนการเทคโนโลยี ออกแบบและสร้างสิ่งของ เครื่องใช้ หรือวิธีการ ตามกระบวนการเทคโนโลยีอย่างมีความคิดสร้างสรรค์เลือกใช้เทคโนโลยีในทางสร้างสรรค์ต่อชีวิตสังคมสิ่งแวดล้อมและมีส่วนร่วมในการจัดการเทคโนโลยีที่ยั่งยืน

สาระที่ ๓ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

มาตรฐาน ง ๓.๑ เข้าใจเห็นคุณค่าและใช้กระบวนการเทคโนโลยีสารสนเทศในการสืบค้นข้อมูลการเรียนรู้ การสื่อสารการแก้ปัญหาการทำงาน และอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และมีคุณธรรม

สาระที่ ๔ การอาชีพ

มาตรฐาน ง ๔.๑ เข้าใจมีทักษะที่จำเป็น มีประสบการณ์เห็นแนวทางในงานอาชีพ ใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาอาชีพมีคุณธรรมและมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ

ภาษาต่างประเทศ

สาระที่ ๑ ภาษาเพื่อการสื่อสาร

มาตรฐาน ต ๑.๑ เข้าใจและตีความเรื่องที่ฟังและอ่านจากสื่อประเภทต่างๆ และแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล

มาตรฐาน ต ๑.๒ มีทักษะการสื่อสารทางภาษาในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ต ๑.๓ นำเสนอข้อมูลข่าวสาร ความคิดรวบยอด และความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ โดยการพูดและการเขียน

สาระที่ ๒ ภาษาและวัฒนธรรม

มาตรฐาน ต ๒.๑ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวัฒนธรรมของเจ้าของภาษา และนำไปใช้ได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ

มาตรฐาน ต ๒.๒ เข้าใจความเหมือนและความแตกต่างระหว่างภาษาและวัฒนธรรมของเจ้าของภาษากับภาษาและวัฒนธรรมไทย และนำมาใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

สาระที่ ๓ ภาษากับความสัมพันธ์กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น

มาตรฐาน ต ๓.๑ ใช้ภาษาต่างประเทศในการเชื่อมโยงความรู้กับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น และเป็นพื้นฐานในการพัฒนาแสวงหาความรู้ และเปิดโลกทัศน์ของตน

สาระที่ ๔ ภาษากับความสัมพันธ์กับชุมชนและโลก

มาตรฐาน ต ๔.๑ ใช้ภาษาต่างประเทศในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งในสถานศึกษา ชุมชน และสังคม

มาตรฐาน ต ๔.๒ ใช้ภาษาต่างประเทศเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสังคมโลก

สรุปการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า ของโรงเรียนปรียัติคุณรสวิทยา การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนและเป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนานักเรียนที่เป็นภิกษุสามเณร โดยช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้ผ่านหลักการจัดการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ การออกแบบการจัดการเรียนรู้ และบทบาทของผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามเป้าหมายของหลักสูตร ทั้งผู้สอนและผู้เรียนให้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ๘ กลุ่มสาระ เพื่อปลูกฝังการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้ครบทั้งกระบวนการอิทธิบาทธรรม ๔ ให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

๓.๓ การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของโรงเรียนปรียัติคุณรสวิทยา

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนทุกรูปทุกระดับชั้น ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของตนเองตามความถนัดความสนใจให้เต็มศักยภาพ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายสติปัญญาอารมณ์และสังคมสร้างผู้เรียนให้เป็นผู้มี

ศีลธรรมจริยธรรมมีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถบริหารจัดการตนเองได้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข^๕

๓.๓.๑ การจัดกิจกรรมแนะแนวของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา

กิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิดตัดสินใจคิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียนและการอยู่ร่วมกันในสังคม สามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูผู้สอนรู้จักและเข้าใจผู้เรียน ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน นักเรียนทุกรูปต้องเข้าร่วมกิจกรรมแนะแนว ๒๐ ชั่วโมงต่อภาคเรียน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ได้จัดกิจกรรมแนะแนวเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน ดังนี้ ๑) สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ ความสนใจ และธรรมชาติของผู้เรียน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางและแผนการปฏิบัติกิจกรรมแนะแนว ๒) ศึกษาวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และวิเคราะห์ข้อมูลของผู้เรียนที่ได้จากฐานข้อมูลผู้เรียนรายบุคคล จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม การเขียนประวัติ การพบผู้ปกครอง การเยี่ยมที่พักนักเรียน หรือการสำรวจเพื่อทราบปัญหา ความต้องการ และความสนใจ เพื่อนำไปกำหนดสาระและรายละเอียดของกิจกรรมแนะแนว ๓) กำหนดสัดส่วนของกิจกรรมด้านการศึกษา การงานและอาชีพ รวมทั้งชีวิตและสังคมให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสม โดยยึดสภาพปัญหา ความต้องการ ความสนใจ ตลอดจนธรรมชาติของผู้เรียนเป็นหลัก โดยครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม ๔) กำหนดแผนการปฏิบัติกิจกรรมแนะแนว โดยระดับมัธยมศึกษาจัดเป็นรายภาคเรียน แล้วกำหนดรายละเอียดแต่ละกิจกรรม ๕) ปฏิบัติตามแผนการปฏิบัติกิจกรรมแนะแนว รวมทั้งการจัดบริการให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม ในการศึกษา อาชีพและส่วนตัว โดยมีผู้ให้คำปรึกษาที่มีคุณวุฒิ และมีความเชี่ยวชาญในเรื่องการให้คำปรึกษา โดยใช้กระบวนการทางจิตวิทยา ตลอดจนมีห้องให้คำปรึกษาที่เหมาะสม ช่วยเหลือผู้เรียนที่ประสบปัญหาด้านการเงิน โดยการให้ทุนการศึกษาแก่ผู้เรียน ๖) วัดและประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมแนะแนว ติดตามเก็บข้อมูลของนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาและสรุปรายงาน^๕

๓.๓.๒ การจัดกิจกรรมนักเรียนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา

กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนในเรื่องความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบการทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติด้วยตนเองในทุกขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและปรับปรุงการทำงาน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับวุฒิภาวะของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น กิจกรรมนักเรียนประกอบด้วย

๑) กิจของสงฆ์ นักเรียนทุกรูปต้องร่วมกิจกรรมกิจของสงฆ์ ๑๐ ชั่วโมงต่อภาคเรียน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ได้กำหนดให้ผู้เรียนต้องปฏิบัติกิจของสงฆ์เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียน โดยกิจของสงฆ์ที่โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา กำหนดมีดังนี้ ๑) บิณฑบาต ๒) สวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๑.

- ๓) ฝึกปฏิบัติสมณะและวิปัสสนากรรมฐาน ๔) ทำความสะอาดโรงเรียน ๕) สวดมนต์วันศุกร์สุดสัปดาห์
๗) ปฏิบัติธรรมประจำปีการศึกษา

๒) ชุมนุม นักเรียนทุกรูปต้องเข้าร่วมกิจกรรมชุมนุม ๑๐ ชั่วโมงต่อภาคเรียน โรงเรียนปริยัติคุณสรวิทยาจัดกิจกรรมชุมนุมอย่างหลากหลาย ครอบคลุมทั้ง ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้และตามความสนใจของผู้เรียน โดยจัดกิจกรรมชุมนุมเพื่อส่งเสริมและพัฒนานักเรียน ดังนี้ ๑) จัดกิจกรรมชุมนุมตามโครงสร้างของหลักสูตรแกนกลาง พ.ศ. ๒๕๕๑ ๒) จัดกิจกรรมชุมนุมให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรมอย่างหลากหลายทั้งรูปแบบภายในหรือภายนอกห้องเรียน และระยะเวลาการจัดกิจกรรมทั้งเป็นกิจกรรมระยะเวลา ๑ ภาคเรียน ๓) สำรวจความสนใจของผู้เรียนในการเลือกเข้าร่วมชุมนุม ให้ผู้เรียนร่วมกันจัดตั้งชุมนุม และเชิญครูมาเป็นที่ปรึกษา โดยร่วมกันดำเนินกิจกรรมชุมนุม ตามระเบียบปฏิบัติที่โรงเรียนกำหนด ๔) จัดกิจกรรมโดยให้มีการใช้ประสบการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเผยแพร่กิจกรรม สมาชิกของชุมนุมเข้าร่วมกิจกรรม ร่วมปฏิบัติกิจกรรม และมีผลงาน/ชิ้นงาน/คุณลักษณะตามที่โรงเรียนกำหนด ๕) ครูที่ปรึกษาชุมนุมมีการประเมิน มีระบบการกำกับติดตาม และประเมินผลตามหลักเกณฑ์การประเมินผลการดำเนินงานของชุมนุมอย่างต่อเนื่อง^๖

๓.๓.๓ การจัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงามความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนาต่างๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคมนักเรียนทุกรูปของโรงเรียนปริยัติคุณสรวิทยา ต้องเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ จำนวน ๒๐ ชั่วโมงต่อภาคเรียน โรงเรียนปริยัติคุณสรวิทยาได้จัดกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ เพื่อส่งเสริมและพัฒนานักเรียนในแต่ละระดับชั้น ดังนี้ ๑) จัดเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์อย่างต่อเนื่องทุกภาคเรียน ๒) เน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้จัดกิจกรรมด้วยตนเองทุกขั้นตอนและต่อเนื่อง โดยมีครูเป็นที่ปรึกษา ๓) จัดกิจกรรมในลักษณะบูรณาการใน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยผู้เรียนสามารถจัดกิจกรรมตามองค์ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้และประสบการณ์โดยจัดกิจกรรมทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน ๔) จัดกิจกรรมลักษณะโครงการ โครงการ หรือกิจกรรม โดยผู้เรียนนำเสนอการจัดกิจกรรมต่อโรงเรียนเพื่อขอความเห็นชอบ โดยกิจกรรมนั้นจัดทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาและมีระยะเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดอย่างชัดเจน ๕) จัดกิจกรรมร่วมกับองค์กรอื่น โดยผู้เรียนอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ที่จัดกิจกรรมในลักษณะเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมโดยหน่วยงานอื่นเข้ามาจัดกิจกรรมในโรงเรียนหรือร่วมกับหน่วยงานอื่นจัดกิจกรรมนอกโรงเรียน^๗

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าโรงเรียนปริยัติคุณสรวิทยา มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนสอดคล้องกับจัดการเรียนการสอนโดยมีการจัดให้นักเรียนมีความรู้โดยการเรียนรู้โดยตนเองจากแหล่งเรียนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากแหล่งเรียนรู้เป็นการเรียนจากภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนที่อยู่ในตามชุมชนโดยรอบโรงเรียนทั้งในจังหวัดและ

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๓.

ต่างจังหวัด ให้นักเรียนเกิดความพอใจ (ฉันทะ) ความเพียร (วิริยะ) ความเอาใจใส่ (จิตตะ) ไม่ปล่อยวาง ธุระทบทวนอยู่เสมอ (วิมังสา) ครบทั้งกระบวนการหลักธรรมอิทธิบาทธรรม

๓.๔ แนวทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา

ผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาถือว่าเป็นข้อมูลสารสนเทศสำคัญที่สถานศึกษาจะต้องนำไปวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อสรุปนำไปสู่การเชื่อมโยงหรือสะท้อนภาพความสำเร็จกับแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา (๓-๕ปี) และนำไปใช้ในการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ดังนั้นจากผลการดำเนินงานของสถานศึกษา สามารถสรุปผลการประเมินในภาพรวมของจุดเด่น จุดควรพัฒนาของแต่ละมาตรฐาน พร้อมทั้งแนวทางการพัฒนาในอนาคตและความต้องการช่วยเหลือ ดังนี้

๓.๔.๑ แนวทางการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

จุดเด่น	จุดควรพัฒนา
ด้านคุณภาพของผู้เรียน	ด้านคุณภาพของผู้เรียน
ผู้เรียนให้มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ใฝ่เรียนรู้ ผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีระเบียบวินัย มีวัตรปฏิบัติเหมาะสมต่อสมณสาธูป จนเกิดเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษา เป็นที่ยอมรับของชุมชนโดยรอบ	ผู้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นยังต้องเร่งพัฒนาด้านการสื่อสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การคิดคำนวณ พัฒนาทักษะการนำเสนอ การอภิปรายและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสมเหตุสมผล ผู้เรียนต้องพัฒนาทักษะวิชาความรู้ให้ครบถ้วน
ด้านกระบวนการบริหารและการจัดการของผู้บริหารสถานศึกษา	ด้านกระบวนการบริหารและการจัดการของผู้บริหารสถานศึกษา
ผู้บริหารมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่น มีหลักการบริหาร สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน และคณะกรรมการสถานศึกษามีความตั้งใจและมีความพร้อมในการปฏิบัติตามหน้าที่ ตามบทบาท โรงเรียนมีการบริหารและการจัดการอย่างเป็นระบบใช้เทคนิคการประชุมที่หลากหลายวิธี เช่น การประชุมแบบมีส่วนร่วม การประชุมระดมความคิดเห็น เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย ที่ชัดเจน โรงเรียนมีการปรับแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา	เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนมากขึ้น สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้มีความเข้มแข็ง มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลการจัดการศึกษา และการขับเคลื่อนคุณภาพการจัดการศึกษา

^๕เอกสาร,รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษาปีการศึกษา, ๒๕๕๙, หน้า,๒๖.

แผนปฏิบัติการประจำปี ที่สอดคล้องกับผลการจัดการศึกษา สภาพปัญหา ความต้องการพัฒนา และนโยบายการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามได้อย่างมีคุณภาพ มีการดำเนินการนิเทศ กำกับติดตาม ประเมินผล การรายงานผลการจัดการศึกษา	
ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ครูมีความตั้งใจ มุ่งมั่นในการพัฒนาการสอน โดยการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ โดยการคิด ได้ปฏิบัติจริง ด้วยวิธีการและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ครูจัดกิจกรรมให้นักเรียนแสวงหาความรู้จากสื่อเทคโนโลยีด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง	ด้านกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ในหลาย ๆ ด้าน เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะชีวิต ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักเรียนทันทีเพื่อนักเรียนนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง
ด้านการประกันคุณภาพภายในที่มีประสิทธิผล โรงเรียนให้ความสำคัญกับการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสถานศึกษา เน้นการสร้าง ความเข้าใจ และให้ความรู้ด้านประกันคุณภาพการศึกษา กับ คณะครูและบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องที่ชัดเจนเป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การดำเนินงานประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนเน้นการมีส่วนร่วม ดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการสร้างวัฒนธรรมการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาให้กับ	ด้านการประกันคุณภาพภายในที่มีประสิทธิผล โรงเรียนจัดระบบให้ครูประเมินตนเองรายบุคคลตามแผนพัฒนาตนเอง แต่ยังคงขาดการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ครูในการพัฒนาตนเองในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อยกระดับคุณภาพของนักเรียน นักเรียนมีการประเมินตนเองในการเรียนรู้ แต่ยังคงขาดการติดตามช่วยเหลือด้านการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นรายบุคคล

๓.๔.๒ แนวทางการพัฒนาในอนาคต

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลได้ชัดเจนขึ้น
๒. การส่งเสริมให้ครูเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดทำวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้เต็มศักยภาพ
๓. การพัฒนาบุคลากรโดยการส่งเข้าอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในงานที่ได้รับมอบหมาย ติดตามผลการนำไปใช้และผลที่เกิดกับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
๔. การพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ของชุมชน^๙

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๒๘

๓.๔.๓ ความต้องการและการช่วยเหลือ

๑. การพัฒนาครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑

๒. การสร้างข้อสอบที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้ตามแนวทางการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐาน O-NET และ B-NET

๓. การจัดสรรครูผู้สอนให้ตรงตามวิชาเอกที่โรงเรียนมีความต้องการและจำเป็น

๓.๕ ผลการประเมินตนเองของโรงเรียนปรีดิศุกรรวิทยา^{๑๐}

มาตรฐานที่ ๑ คุณภาพของผู้เรียน อยู่ในระดับคุณภาพดี

ก. กระบวนการพัฒนา

สถานศึกษามีกระบวนการพัฒนาผู้เรียนด้วยวิธีที่หลากหลายครูจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามศักยภาพของผู้เรียนและเป็นไปตามมาตรฐานและตัวบ่งชี้ของหลักสูตรมีการออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน โดยมีการจัดการเรียนรู้ ในรูปแบบปฏิบัติจริง แบบร่วมมือกันเรียนรู้ แบบใช้กระบวนการคิดมีกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนส่งเสริมการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน ส่งเสริมสนับสนุนผู้เรียนเข้าแข่งขันทักษะทางวิชาการมีแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้ผู้เรียนสามารถใช้ศึกษาเรียนรู้ได้ตามความสนใจครูผู้สอนมีความสามารถในการนำเทคนิควิธีสอนให้ตรงตามศักยภาพผู้เรียนใช้สื่อเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนมีการกำหนดและจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ วัดและประเมินผลการเรียนรู้แบบบูรณาการ

นอกจากนี้สถานศึกษาได้มีการดำเนินการเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียน เพื่อให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เน้นการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ที่เหมาะสมกับสถานภาพของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีวินัย ซื่อสัตย์ เสียสละ รับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะตามอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของโรงเรียนโดย จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมให้ผู้เรียน ได้ฝึกปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาทุกระดับชั้นจัดกิจกรรมเรารักประชาธิปไตยให้ผู้เรียน ได้เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม ยอมรับความคิดเห็นหลากหลายที่มีในสังคมจัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมและรำลึกถึงสาระสำคัญของวันสำคัญดังกล่าวจัดกิจกรรมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียน ได้เห็นถึงความสำคัญและร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถานศึกษาได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนให้ผู้เรียนมีทักษะชีวิตสามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อใช้ประกอบภัตตาหารเพล เรียนรู้การทำอาหาร เรียนรู้งานฝีมือช่าง เป็นต้น

ข. ผลการดำเนินงาน

ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของผู้เรียนผู้เรียนมีความสามารถในการอ่านและเขียนได้เหมาะสมตามระดับชั้นในระดับดีมีความสามารถในการสื่อสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

เหมาะสมตามระดับชั้นในระดับดีมีความสามารถในการคิดคำนวณเหมาะสมตามระดับชั้นในระดับดีมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดวิจารณ์ญาณ อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมปลอดภัยมีความก้าวหน้าจากพื้นฐานเดิมในแต่ละปีในด้านความรู้ความเข้าใจและทักษะต่างๆ ตามหลักสูตร มีแนวโน้มสูงขึ้น ค่าเฉลี่ยผลการทดสอบระดับชาติของผู้เรียนมีพัฒนาการสูงขึ้นหรือคุณภาพเป็นไปตามเป้าหมายผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี พร้อมทั้งจะศึกษาต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้น หรือมีวุฒิภาวะทางอาชีพเหมาะสมกับช่วงวัย

ค. ด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน

ผู้เรียนมีความประพฤติด้านคุณธรรมจริยธรรมค่านิยมจิตสังคมและจิตสำนึกตามที่สถานศึกษากำหนดปรากฏชัดเจนโดยไม่ขัดกับกฎหมายและวัฒนธรรมอันดีของสังคมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรมมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นในความเป็นไทยและเห็นคุณค่าเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยแสดงออกได้อย่างเหมาะสมยอมรับเหตุผลความคิดเห็นของผู้อื่น และมีมนุษยสัมพันธ์ดีมีวิธีการรักษาสุขภาพของตนเองให้แข็งแรงรักษาอารมณ์และสุขภาพจิตให้ดีอยู่เสมอรู้และมีวิธีการป้องกันตนเองจากการล่อลวง ชมเหง รังแกไม่เพิกเฉยต่อการกระทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และอยู่ร่วมกันด้วยดีในครอบครัว ชุมชนและสังคม

ง. จุดเด่น

ผู้เรียนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีมีความมุ่งมั่นในการทำงานใฝ่เรียนรู้สามารถใช้เทคโนโลยีในการแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง มีระเบียบวินัย มีวัตรปฏิบัติเหมาะสมต่อสมณสาธูปจนเกิดเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษา เป็นที่ยอมรับของชุมชนโดยรอบ

จ. จุดควรพัฒนา

ผู้เรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ยังต้องเร่งพัฒนาด้านการสื่อสารภาษาอังกฤษการคิดคำนวณ พัฒนาทักษะการนำเสนอ การอภิปรายและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสมเหตุสมผลผู้เรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ต้องเร่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเนื่องจากผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้พื้นฐาน (O-NET) ต่ำกว่าระดับประเทศ

มาตรฐานที่ ๒ กระบวนการบริหารและการจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับคุณภาพดี

ก. กระบวนการพัฒนา

โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาได้ดำเนินการวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลการจัดการศึกษาที่ผ่านมาโดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลสารสนเทศจากผลการนิเทศ ติดตาม ประเมินการจัดการศึกษาตามนโยบายการปฏิรูปการศึกษา และจัดประชุมระดมความคิดเห็น จากบุคลากรในสถานศึกษาเพื่อวางแผนร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ปรวิสัยทัศน์ กำหนดพันธกิจ กลยุทธ์ ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีการปรับแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการพัฒนา และนโยบายการปฏิรูปการศึกษาพร้อมทั้งจัดทำทรัพยากร จัดสรรงบประมาณ มอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบ ดำเนินการพัฒนาตามแผนงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดให้ มีการดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมิน ผลการดำเนินงาน และสรุปผลการดำเนินงาน

ข. ผลการพัฒนา

๑. สถานศึกษามีเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และพันธกิจที่กำหนดไว้ตรงกับวัตถุประสงค์ของแผนการศึกษาชาติและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ท้องถิ่นอย่างชัดเจน

๒. สถานศึกษามีแผนและดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษาที่มีความเหมาะสมครอบคลุมประเด็นหลักต่อไปนี้

๒.๑ พัฒนาระบบการที่เน้นผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย และดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒ พัฒนาครูและบุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ

๒.๓ บริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศที่มีความถูกต้อง ครบถ้วน ทันสมัย นำไปประยุกต์ใช้ได้

๒.๔ จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมที่ดี

๓ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมและมีเครือข่ายความร่วมมือในการร่วมรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน

๔. สถานศึกษากำกับ ติดตามและประเมินผลการบริหารและการจัดการศึกษาอย่างเหมาะสมตามบริบท

๕. สถานศึกษามีรูปแบบการบริหารและจัดการเชิงระบบ โดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ยึดหลักธรรมาภิบาล และแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๖. สถานศึกษามีการระดมทรัพยากรเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาจากเครือข่ายอุปถัมภ์ ส่งผลให้สถานศึกษามีสื่อ และแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

ค. จุดเด่น

ผู้บริหารมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่น มีหลักการบริหาร สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำงาน และคณะกรรมการสถานศึกษามีความตั้งใจ และมีความพร้อมในการปฏิบัติตามหน้าที่ ตามบทบาทโรงเรียนมีการบริหารและการจัดการอย่างเป็นระบบ ใช้เทคนิคการประชุมที่หลากหลายวิธี เช่น การประชุมแบบมีส่วนร่วม การประชุมระดมความคิดเห็น การประชุมกลุ่ม เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย ที่ชัดเจน มีการปรับแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี ที่สอดคล้องกับผลการจัดการศึกษา สภาพปัญหา ความต้องการพัฒนา และนโยบายการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรของโรงเรียน ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพ มีการดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล การดำเนินงาน และการจัดทำรายงานผลการจัดการศึกษา และโรงเรียนได้ใช้กระบวนการวิจัยในการรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการวางแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

ง. จุดควรพัฒนา

๑. เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน

๒. สร้างเครือข่ายความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้มีความเข้มแข็ง

๓. มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อผลการจัดการศึกษา และการขับเคลื่อนคุณภาพการจัดการศึกษา

มาตรฐานที่ ๓ กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญระดับคุณภาพดี

ก. กระบวนการพัฒนา

โรงเรียนดำเนินการส่งเสริม ให้ครูจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย น่าสนใจ เร้าใจที่จะปฏิบัติเปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกรูปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้ลงมือปฏิบัติ สัมผัสจับต้องด้วยตนเอง และเป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด ตลอดจนพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม สร้างสื่อการเรียนที่น่าสนใจ มีความหลากหลาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการทำ การใช้ เป็นสื่อที่สามารถสร้างความเข้าใจ สอดคล้องกับกิจกรรมและจุดประสงค์ที่กำหนด มุ่งเน้นการประเมินผลเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ไม่กดดันหรือสร้างความเครียด และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเอง ประเมินซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจ และเติมพลังการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน มีการแสดงออกด้วยความรัก ความเมตตา มีความอาทรซึ่งกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างซึ่งกันและกัน เชื่อมมั่นในศักยภาพของกันและกัน เปิดโอกาสให้ได้แสดงความสามารถและพัฒนาตนเองอย่างเต็มที่ตามแบบของตนเอง ครูให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความสุข เกิดการยอมรับและเห็นคุณค่าของตนเอง มีความกล้าที่จะเผชิญกับปัญหา กล้าที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ มีเจตคติที่ดีต่อตนเอง บุคคลอื่นและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

ข. ผลการพัฒนา

จากการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมอย่างหลากหลายตามกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีผลดังนี้

๑. มีกระบวนการเรียนการสอนที่สร้างโอกาสให้ผู้เรียนทุกรูปมีส่วนร่วม

๑.๑ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ตนเอง กำหนดเนื้อหาสาระ กิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดเป็นรายบุคคล

๑.๒ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยการคิดได้ปฏิบัติจริงด้วยวิธีการและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสรุปลงความรู้ และสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

๑.๓ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ แสดงออก นำเสนอผลงาน แสดงความคิดเห็น คิดเป็น ทำเป็นรักการอ่าน และแสวงหาความรู้จากสื่อเทคโนโลยีด้วยตนเอง

๑.๔ ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยเชื่อมโยงบูรณาการสาระการเรียนรู้และทักษะด้านต่างๆ

๑.๕ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๑.๖ ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยใช้กระบวนการวิจัย

๒. จัดการเรียนการสอนที่ยึดโยงกับบริบทของชุมชนและท้องถิ่น

๒.๑ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการเรียนการสอน

๒.๒ ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

๓. ตรวจสอบและประเมินความรู้ความเข้าใจของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ

๓.๑ ประเมินผู้เรียนจากสภาพจริง

๓.๒ มีขั้นตอนตรวจสอบและประเมินอย่างเป็นระบบ

๓.๓ ใช้เครื่องมือและวิธีการวัดและประเมินผลที่เหมาะสมกับเป้าหมายและการจัดการเรียนการสอน

๓.๔ นักเรียนมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล

๓.๕ ให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียน

ค. จุดเด่น

ครูพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีความตั้งใจ มุ่งมั่นในการพัฒนาการสอน โดยการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ โดยการคิด ได้ปฏิบัติจริง ด้วยวิธีการและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ให้นักเรียนแสวงหาความรู้จากสื่อเทคโนโลยีด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ง. จุดควรพัฒนา

ควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ในหลาย ๆ ด้าน เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะชีวิต และการให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักเรียนทันทีเพื่อนักเรียนนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง

มาตรฐานที่ ๔ ระบบการประกันคุณภาพภายในที่มีประสิทธิผลระดับคุณภาพดี

ก. กระบวนการพัฒนา

โรงเรียนดำเนินการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ๘ ประการ ได้แก่ (๑) กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา(๒)จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งเน้นคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา (๓) จัดการและบริหารข้อมูลสารสนเทศอย่างเป็นระบบโดยใช้เทคโนโลยีช่วยในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเป็นสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียน(๔) จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษา(๕) ดำเนินการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา(๖)ประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา (๗) จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน (๘) ดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยจัดประชุมคณะครู ผู้ปกครอง คณะกรรมการนำเสนอผลการดำเนินงานรายงานประจำปีของสถานศึกษาในปีการศึกษาที่ผ่านมา วิเคราะห์จุดเด่น จุดที่ควรพัฒนา และจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปีตามจุดที่ควรพัฒนา ประกอบด้วย โครงการ/กิจกรรมที่จะพัฒนาคุณภาพตามมาตรฐานของสถานศึกษา โดยเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จัดทำโครงการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา มีกิจกรรมให้ความรู้ความเข้าใจแนวทางการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในให้ครูผู้สอนทุกรูป/คนในโรงเรียน เพื่อให้คณะครู บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจการดำเนินงานตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่งตั้งคณะกรรมการประกันคุณภาพภายในของโรงเรียน ให้ปฏิบัติหน้าที่ติดตามตรวจสอบและประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานของสถานศึกษา ภาคเรียนละ ๑ ครั้ง จัดทำเครื่องมือให้นักเรียนประเมินตนเองในการเรียนรู้ ครูประเมินตนเองรายบุคคลตามแผนพัฒนาตนเองที่วางไว้ คณะกรรมการประกันคุณภาพของโรงเรียนประเมิน

การดำเนินงานตามมาตรฐานและสรุปผลการดำเนินงานเพื่อพัฒนาปรับปรุงตลอดปี การศึกษา ติดตามการประเมินโครงการและกิจกรรมสรุปผลการดำเนินงาน ปรับปรุงการทำงานอย่างมีส่วนร่วม ของทุกฝ่าย โรงเรียนจัดทำแบบสำรวจความพึงพอใจและประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนจาก นักเรียน ผู้ปกครอง คณะกรรมการของสถานศึกษาในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

ข. ผลการพัฒนา

โรงเรียนมีการดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อยกระดับการจัดการศึกษา อย่าง เป็นระบบ มีผลการประเมินคุณภาพภายในที่ระดับคุณภาพดี และคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชนมีความพึงพอใจในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

ค. จุดเด่น

โรงเรียนให้ความสำคัญกับการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของ สถานศึกษา เน้นการสร้างความสำเร็จและให้ความรู้ด้านประกันคุณภาพการศึกษากับคณะครูและ บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องที่ชัดเจน เป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การดำเนินงาน ประกันคุณภาพภายในของโรงเรียนเน้นการมีส่วนร่วม ดำเนินการในรูปของคณะกรรมการสร้าง วัฒนธรรมการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

ง. จุดควรพัฒนา

โรงเรียนจัดระบบให้ครูประเมินตนเองรายบุคคลตามแผนพัฒนาตนเอง แต่ยังคงขาดการให้ ข้อมูลย้อนกลับแก่ครูในการพัฒนาตนเองในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อยกระดับคุณภาพของ นักเรียน นักเรียนมีการประเมินตนเองในการเรียนรู้ แต่ยังคงขาดการติดตามช่วยเหลือด้านการเรียนรู้ ของนักเรียนเป็นรายบุคคล

สรุปผลการประเมินในภาพรวมผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาอยู่ในระดับ ๓ ดี

จากผลการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมต่างๆส่งผลให้สถานศึกษาจัดการพัฒนา คุณภาพการศึกษาประสบความสำเร็จตามที่ตั้งเป้าหมายไว้แต่ละมาตรฐาน จากผลการประเมินสรุปว่า ได้ระดับ ดี ทั้งนี้เพราะ มาตรฐานที่ ๑ คุณภาพของผู้เรียนอยู่ในระดับพอใช้มาตรฐานที่ ๒ กระบวนการบริหารและการจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับดี มาตรฐานที่ ๓ กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญอยู่ในระดับดี มาตรฐานที่ ๔ ระบบการ ประกันคุณภาพภายในที่มีประสิทธิผลอยู่ในระดับดีสถานศึกษามีการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน อย่างหลากหลายที่เป็นไปตามปัญหาและความต้องการพัฒนาตามศักยภาพของผู้เรียนสอดคล้องกับ จุดเน้นของสถานศึกษาและสภาพชุมชนท้องถิ่น ผู้เรียนมีความสามารถในการอ่านและเขียนได้ เหมาะสมตามระดับชั้นมีความสามารถในการสื่อสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษเหมาะสมมี ความสามารถในการคิดคำนวณเหมาะสมตามระดับชั้นในระดับผ่านมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ คิดวิจารณ์ญาณ อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแก้ปัญหาอย่างเหมาะสมมี ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้อย่างเหมาะสม ปลอดภัยมีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี พร้อมทั้งจะศึกษาต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้น หรือมีวุฒิภาวะทางอาชีพเหมาะสมกับ ช่วงวัยผู้เรียนมีความประพฤติด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสังคมและจิตสำนึกตามที่ สถานศึกษากำหนดปรากฏชัดเจน โดยไม่ขัดกับกฎหมายและวัฒนธรรมอันดีของสังคมมีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรมมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นในความ

เป็นไทย และเห็นคุณค่าเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยแสดงออกได้อย่างเหมาะสม ยอมรับเหตุผลความคิดเห็นของผู้อื่น และมีมนุษยสัมพันธ์มีวิธีการรักษาสุขภาพของตนเองให้แข็งแรงรักษาอารมณ์และสุขภาพจิตให้ดีอยู่เสมอและมีวิธีการป้องกันตนเองจากการล่อลวง ช่มเหง รังแกไม่เพิกเฉยต่อการกระทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และอยู่ร่วมกันด้วยดีในครอบครัว ชุมชนและสังคม ดังที่ปรากฏในมาตรฐานที่ ๑ ในด้านกระบวนการบริหารจัดการของผู้บริหารมีผลประเมินในรายมาตรฐานอยู่ในระดับ ดี สถานศึกษามีการวางแผน ออกแบบกิจกรรมและการดำเนินงานตามแผน ที่เกิดจากการมีส่วนร่วม ใช้ผลการประเมินและการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นฐานในการพัฒนา ตรวจสอบดำเนินงาน และการปรับปรุงแก้ไขงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ครูจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีผลอยู่ในระดับ ดี การวิเคราะห์ ออกแบบและการจัดการเรียนรู้ที่เป็นไปตามความต้องการของหลักสูตร และบริบทสถานศึกษา พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ ใช้สื่อการเรียนรู้ ติดตามตรวจสอบและช่วยเหลือนักเรียนเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหารายบุคคล สถานศึกษาดำเนินงานตามระบบการประกันคุณภาพภายในอย่างเป็นขั้นตอน จนเกิดคุณภาพ ประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีผลประเมินอยู่ในระดับ ดี โดยสถานศึกษาให้ความสำคัญกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อเกิดความร่วมมือในการวางระบบและดำเนินการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาเป็นปกติ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความมั่นใจต่อระบบการบริหารและการจัดการของสถานศึกษาในระดับที่น่าพึงพอใจ^{๑๑}

๓.๖. สภาพปัญหาจากการประเมินภายนอกของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา^{๑๒}

ก. ด้านการบริหารจัดการศึกษา

๑. ผู้บริหารควรมีการพัฒนาบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีการแต่งตั้งที่ปรึกษาและ/หรือคณะอนุกรรมการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อดำเนินการตามระเบียบและให้มีความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาขนาดเล็ก

๒. สถานศึกษามีผลการส่งเสริมพัฒนาสถานศึกษาเพื่อยกระดับมาตรฐานที่ดีมากอยู่แล้ว โดยจัดให้มีโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โครงการพัฒนาทักษะกระบวนการคิด โครงการเร่งรัดพัฒนาผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน โครงการทักษะศึกษาแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา โครงการเรารักประชาธิปไตย โครงการพัฒนารูและบุคลากรทางการศึกษา และโครงการปรับปรุงอาคารสถานที่และภูมิทัศน์ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา และเพื่อยกระดับมาตรฐานตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ในทศวรรษที่สอง คือพัฒนาคุณภาพ คนไทยยุคใหม่ ครูยุคใหม่ สถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ และการบริหารจัดการยุคใหม่ ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องต่อไป

ข. ด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๑. ครูควรได้รับการประเมินผลการจัดการเรียนรู้และนำผลการประเมินไปพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องมีการวิจัยในชั้นเรียนเน้นการแก้ปัญหาในรายวิชาที่ตนรับผิดชอบทุกคน รวมทั้งเน้นทำวิจัยเพื่อพัฒนาสื่อและกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๑๗.

๒. สถานศึกษามีการนำผลประเมินการจัดการเรียนรู้ไปพัฒนาครูทุกคนอย่างเป็นระบบ

ค. ด้านการประกันคุณภาพภายใน

สถานศึกษามีการพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในที่ดีมากอยู่แล้ว ควรรักษาระดับคุณภาพดีมากขึ้นไปเพื่อให้เกิดความยั่งยืน สถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูบุคลากรทุกคน มีความเข้าใจวิธีการดำเนินงานด้วยระบบบริหารคุณภาพ (PDCA) เพื่อประสิทธิภาพของระบบประกันคุณภาพภายในให้ยั่งยืน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ได้กำหนดกรอบแนวทางที่จะพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนสอดคล้องกับจัดการเรียนการสอนโดยมีการวางแผนจุดเด่นที่ดีอยู่แล้วต้องรักษาคุณภาพการเรียนการสอนให้สม่ำเสมอ จุดที่ควรพัฒนาก็กำหนดเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอนให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ครูผู้ทำการสอนและนักเรียนผู้ทำการเรียน ให้นักเรียนเกิดความพอใจ (ฉันทะ) ความเพียร (วิริยะ) ความเอาใจใส่ (จิตตะ) ไม่ปล่อยวางธุระทบทวนอยู่เสมอ (วิมังสา) ครบทั้งกระบวนการหลักธรรมอิทธิบาทธรรม^{๑๓}

๓.๗ สรุปและวิเคราะห์

สภาพรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาเป็นโรงเรียนระดับสามัญศึกษาจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลาย นักเรียนคือภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเป็นไปตามกฎข้อบังคับของกระทรวงที่กำหนดให้สถานศึกษาต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอน ให้คำนึงถึงผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ ครูควรได้รับการประเมินผลการจัดการเรียนรู้และนำผลประเมินไปพัฒนาตนเองให้ต่อเนื่องมีการการทำวิจัยในห้องเรียนเพื่อแก้ปัญหาให้ครบทุกวิชา โดยการสอดแทรกคุณธรรมมุ่งให้นักเรียนได้เกิดพัฒนาการในการเรียนรู้ตามหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ส่งเสริมให้นักเรียน รักพอใจ ขยันมั่นเพียรพยายาม ตั้งใจไม่ปล่อยวางธุระ จิตใจจดจ่อตรวจสอบ ในการเรียนของตนเองในระดับที่มีคุณภาพดี

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๒๘

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยนำเสนอวิธีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๓ ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งผลการศึกษาแบ่งออกเป็นประเด็นใหญ่ๆ คือ (๑) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับผู้บริหาร (๒) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียน (๓) แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ของนักเรียน (๔) สรุปวิเคราะห์โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๑ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ สำหรับผู้บริหาร

แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๔๑ กำหนดให้จัดการศึกษาอบรมให้เกิด ความรู้คู่คุณธรรมและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มีความมุ่งหมายและหลักการให้จัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นการสนับสนุนให้นำหลักธรรมของศาสนา มาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม และพัฒนาคุณภาพชีวิต กระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระราชทานแก่ ฯพณฯ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตรนายกรัฐมนตรีคนที่ ๒๓ เนื่องในโอกาสเข้าเฝ้ากราบบังคมทูล ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๔๔ ความตอนหนึ่ง “การปฏิรูปการศึกษาไม่ใช่ จะลอกเลียนแบบต่างประเทศมาทั้งหมด ให้นำองค์ความรู้ทางด้านศาสนา พุทธและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมไทยเข้ามาผสมผสานด้วย”^๑

นอกจากนี้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติยังระบุไว้ว่า “หลักการจัดการศึกษาให้ยึดหลักการ ๓ ประการ คือ เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชนให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง”^๒ และกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนด นโยบายการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑) ภายใต้มีวิสัยทัศน์ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ” โดยประเด็นหลักของเป้าหมายปฏิรูปการศึกษามี ๓ ประเด็น คือการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารและจัดการศึกษา ทั้งนี้ได้กำหนดกรอบแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้

^๑ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, รายงานการอภิปรายเรื่อง พุทธธรรมนำการศึกษาได้อย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๘-๒๐๙.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๖), หน้า ๓๓ - ๓๘.

เป็นระบบไว้ ๔ ประการคือการพัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ การพัฒนาครูยุคใหม่ การพัฒนาสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่และการพัฒนาการบริหารจัดการใหม่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีโรงเรียนในสังกัด ๓๒,๘๗๙ แห่งเป็นโรงเรียนที่มีนักเรียน ตั้งแต่ ๑๒๐ คน ลงมา มีจำนวนมากถึง ๑๓,๘๘๒ โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๗๓ ของจำนวนโรงเรียนทั้งหมด และมีแนวโน้มสูงขึ้นทุกปี อันเป็นผลมาจากอัตราการเกิดลดลงและความนิยมของผู้ปกครองที่ต้องการส่งบุตรหลานไปโรงเรียนในเมือง การมีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก ย่อมส่งผลถึงคุณภาพและประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนส่วนใหญ่อยู่ในระดับที่ไม่น่าพึงพอใจ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(สมศ.)ได้ทำการประเมินคุณภาพโรงเรียนในรอบแรกระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๘ โรงเรียนที่ได้รับการประเมินภายนอกมีจำนวน ๓๐,๐๑๐ โรงเรียน ผลจากการประเมินพบว่า โรงเรียนที่ได้มาตรฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษามีมาตรฐานอยู่ในระดับดี มีจำนวน ๑๐,๘๕๖ โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๒ ที่เหลือเป็นโรงเรียนที่ได้มาตรฐานในระดับพอใช้และปรับปรุงจำนวน ๑๙,๑๕๔ โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๘ โดยในจำนวนนี้เป็นโรงเรียนที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับปรับปรุง หรือ ICU จำนวน ๕๙๖ โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ ๓.๑ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน โดยโรงเรียนเกือบทั้งหมดมีขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในเขตท้องถิ่นห่างไกล อาจกล่าวได้ว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่มีคุณภาพและมาตรฐานต่ำกว่าโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ เนื่องจากพื้นฐานอยู่บนความขาดแคลน ทั้งงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ ขาดแคลนครูทั้งปริมาณและคุณภาพ ขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากชุมชน บางแห่งตั้งอยู่เขตชนบทจึงมีความเสียเปรียบด้านปัจจัยต่างๆที่ส่งผลต่อความไม่เสมอภาคในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา^๓

โรงเรียนปริยัติธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีข้อจำกัดในการบริหารและการจัดการเรียนการสอนในทุกด้าน ส่งผลให้การจัดการศึกษาและการเรียนของนักเรียนอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจเท่าที่ควรจะเป็น เพราะปัญหาการจัดการเรียนการสอนระหว่างครูกับนักเรียนยังไม่เป็นไปตามความคาดหวัง

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พระมหาบุญทอง ปณฺฑิตเมธี^๔ ถึงการประยุกต์หลักอริยบท ๔ ในการบริหารโรงเรียน ซึ่งท่านได้กล่าวว่า “การทำงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารโรงเรียน การประกอบอาชีพ หรือแม้กระทั่งการศึกษาเล่าเรียน การจะทำงานให้ประสบความสำเร็จตามแนวทางของพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแนะ ให้ปฏิบัติตามหลักอริยบท ๔ ประการ อริยบท แปลว่า หลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จ หรือทางสู่ความสำเร็จ มี องค์ประกอบ ๔ ประการคือ ๑) ฉันทะคือ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน ๒) วิริยะคือ พากเพียรทำ รักแล้วต้องขยัน ความขยันคือภาคปฏิบัติของการความรักความรักในงานจะทำให้เรารู้ว่าควรทำงานอะไร ส่วนความขยันจะทำให้ งานนั้นก้าวไปสู่ความสำเร็จการทำงานถ้าขาดความขยัน ความข้านาญก็จะไม่เกิด ๓) จิตตะ คือ จดจำจ่อจิต หมายความว่า ทำอะไรให้เจาะลงไป ปักใจลงไปในเรื่องนั้นอย่างลึกซึ้งอย่างมุ่งมั่น อย่างจริงจัง และอย่างทุ่มเท ใครก็ตามที่

^๓ สุวิทย์ ยอดสละ. “การบริหารโรงเรียนขนาดเล็กแนวใหม่ : ทางรอดหรือทางเลือก” .วิทยานิพนธ์ดุขุฎิบัณฑิต. (สาขาการบริหารและพัฒนาศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

^๔ สัมภาษณ์ พระมหาบุญทอง ปณฺฑิตเมธี,ผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติคุณสรวิทยา, วันที่ ๔ มกราคม ๒๕๖๑.

ทำงานด้วยการเอาใจจดจ่ออยู่กับงานนั้น คนนั้นจะประสบความสำเร็จ ๔) วิมังสา คือ วินิจฉัย ได้แก่ การ วิเคราะห์สังเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนานั่นเอง เมื่อเราทำงานอะไรก็ตาม ให้พินิจ พิเคราะห์ สร้างสรรค์พัฒนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของนักวิจัยชั้นยอดของโลก พระองค์ทรงสามารถสร้าง ปัญญาขึ้นมาใหม่จากเหตุการณ์ ที่คนทั้งหลายมองไม่เห็นว่าเป็นทางมาของปัญญาได้อย่างไร หากเรา จำพุทธประวัติได้ก็จะพบว่า สาเหตุที่ทำให้ พระพุทธเจ้าแต่เมื่อยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช ก็เป็นเพราะว่าพระองค์ทรงรู้จักใช้ปัญญาในเชิงสร้างสรรค์อันได้แก่การรู้จักคิดเชิงวิเคราะห์ ในการที่จะพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จคือบรรลุพระนิพพานได้

นอกจากนี้พระมหาบุญทอง ปณฺธิตเมธี ยังได้กล่าวถึงวิธีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ทั้งในด้านการบริหารและในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไว้ว่า อิทธิบาทข้อ **ฉันทะ** พยายาม จัดกิจกรรมเพื่อให้บุคลากรในโรงเรียนเกิดความรัก ความผูกพันกับโรงเรียน กิจกรรมที่ทำให้เกิดการ ความรู้และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของนักเรียนที่พร้อมไปด้วย ฉันทะ ความพอใจรักในการ เรียนรู้ ความพอใจใคร่ในการทำงานที่ท่าตลอดไป คือความรักในการเรียน การอาชีพที่ทำ วิธีการทำให้เกิด ความพอใจในการเรียนรู้ก็คือความเอาใจใส่ในงานที่ทำที่รับผิดชอบ ตามปกติ ก็พอใจที่จะเรียนต่อใน ระดับที่สูงต่อไป อิทธิบาทข้อ **วิริยะ** หมายถึง ความอุตสาหะ พากเพียรในการทำงาน ในการเล่าเรียน ของนักเรียนให้สำเร็จได้ หรือในการประกอบอาชีพ และการเรียน ก็เพราะด้วยความอดทนต่อความ ยากลำบาก ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระเสียกลางคัน ย่อมนำไปสู่ความสำเร็จด้วยดีได้ ความขยันหมั่นเพียร สิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์และความรู้ ค้นคว้าใฝ่ตัวอยู่เสมอ เมื่อเจอกับปัญหาจะได้มีวิธีการแก้ไขปัญหา อย่างถูกต้องและถูกวิธี **จิตตะ** กิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของ เรียนที่พร้อมไปด้วย จิตตะ หลักการและแนวคิดในการเรียนหรือการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามหลัก อิทธิบาท จิตตะ หมายถึง ความมีใจเป็นสมาธิ มีใจจดจ่อ คอยเอาใจใส่ดูแลในการศึกษาเล่าเรียนและ กิจกรรมหรืออาชีพที่ตนกระทำอยู่เสมอ ทำให้การเรียนประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพนั้น เป็นไปด้วยดี ย่อมยังให้บรรลุความสำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพได้ กิจกรรมที่เกิดจากความมุ่งมั่นตั้งใจก็จะ ทำให้งานหรือ กิจกรรมต่างๆ ที่ทำนั้นมีความรู้ มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และเกิดความสุขใจเมื่อได้ ทำ และประสบความสำเร็จ **วิมังสา** กิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของนักเรียนที่พร้อมไปด้วย วิมังสา หมายถึง สติปัญญาสอดส่อง คอยพิจารณาเหตุ สังเกตผล และคอย พิจารณาปรับปรุงแก้ไขวิธีการเรียนรู้ และการทำงานการประกอบอาชีพของตนให้เป็นไปด้วยดี ย่อม บรรลุความสำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพ และช่วยให้ดำเนินชีวิตตน และนำผู้อื่นให้ไปแต่ในทางที่เจริญ และสันติมีความสุข และประสบผลสำเร็จในการทำงานที่จะเกิดผลต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

ดังนั้นการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ของนักเรียนที่พร้อมไปด้วยหลักอิทธิ บาท ๔ ที่เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้การเรียนรู้ประสบผลสำเร็จ ฉันทะ ส่วนมากในเวลาทำงานหรือเวลา เรียนก็รัก และพอใจในการเรียนรู้อย่างมีความสุข เมื่อรักการศึกษาก็จะสำเร็จได้ดี วิริยะ ก็ต้องมี ความเข้มแข็งอดทน แม้จะเป็นฤดูร้อน ฤดูหนาว ก็มีความอดทน มีการแก้ปัญหาหลายอย่างได้ เพราะมี ความอดทนก็ย่อมประสบผลสำเร็จได้ในการศึกษาเล่าเรียน จิตตะ ต้องเอาใจใส่เหมือนลูกอ่อนตอนเช้าก็ วิ่งไปโน้นไปนั้น ไม่ทำอะไรเป็นกิจลักษณะ ผลการเรียนย่อมไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรได้ วิมังสา ต้องเอาใจใส่ กับปัญหาทุกอย่างใช้ความคิด ทำด้วยความละเอียดรอบคอบ ก็ย่อมได้ผลประโยชน์ที่พึงหวังและตั้งใจได้

สรุปผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อจัดการเรียน การเรียนของนักเรียนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา หลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักธรรมที่สำคัญในทาง พระพุทธศาสนา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนของนักเรียนได้ แต่ต้องทำให้เป็นระบบ อย่างต่อเนื่อง และควรร่วมมือกันทำทั้งผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและนักเรียน ทุกภาคส่วนควรมีส่วน ใน การประยุกต์หลักธรรมและนำไปใช้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม

๔.๒ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ของครูในโรงเรียน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ครูที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาเพื่อหาแนวทางในการ ประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนของนักเรียน นายสมปอง งามวิสัย^๕ นักวิชาการศาสนา ได้กล่าวถึงแนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ไว้ว่า **ฉันทะ** ความพอใจรักใคร่ในการเรียนรู้ ความ พื่อใจรักใคร่ในงานที่ทำครูต้องหมั่นสังเกตพฤติกรรมเด็กที่ต้องเรียนรู้ตรงกับใจที่ต้องการมีใจรักใน การศึกษาเล่าเรียนนี้จริงๆ เกิดประโยชน์ให้การเรียนมีความสำเร็จ มีใจรักงานนี้ ทำให้มีพลังในการ เรียน มีกำลังทำให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่ทำการเพื่อเป็นการสร้างรายได้ ให้ชีวิตและให้มีปัจจัย มาบริหารในกิจการวิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ การได้คลุกคลี การศึกษาการดำเนิน ในส่วนนั้น ทำให้ปลุกฉันทะให้นักเรียนได้เพราะการเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต **วิริยะ** ความเพียร พยายามทำในการศึกษาเล่าเรียน ครูต้องสอนให้นักเรียนมีความเพียรพยายามในการทำงานของ ผู้ประกอบการในส่วนนี้ขอพูดแบบอยู่ในภูมิปัญญาชาวบ้าน สิ่งใดก็ซ้ง ถ้าเราไม่มีความเพียร ไม่มีความ บากบั่น ไม่มีความแน่วแน่แล้ว ทุกอย่างจะสำเร็จได้อย่างไร วิธีการทำให้เกิดความเพียรพยายามใน การศึกษาเล่าเรียน แม้ในการทำงานต้องเป็นคนกระตือรือร้น คือไม่ยอมแพ้ต่อสิ่งแวดล้อมหมายถึงต่อ ดินฟ้าอากาศ อาจจะไม่อำนวยผลโดยตรงและสามารถผ่าน อุปสรรคทั้งปวงได้เมื่อได้พบกับการทำงาน เปรียบเหมือนในความคิดตามหลักธรรมคล้ายๆ ว่า เหมือนปลาที่ลอยตามน้ำมาจากที่สูง คือปลาที่ ตายแล้วคือไม่มีชีวิต เหมือนคนไม่สู้ต่ออุปสรรคไม่มีความรู้ เพราะว่าปลาเป็นจะว่ายทวนกระแสน้ำ จนถึงจุดหมายได้ ตามที่ต้องการได้ **จิตตะ** การเอาใจฝักใฝ่ในเรียนรู้ การเอาใจจดจ่อหมายความว่า เป็นคนที่มีจิตสำนึกที่จะทำงานอยู่ตลอดเวลา ที่ชอบงานในด้านนี้ เรียกว่าจิตวิญญานอยู่ในใจ วิธีการ อย่างไม่ทำให้เกิดการเอาใจใส่ในงานที่ทำ มีความพร้อมและตื่นตัวอยู่เสมอ ๆ ความขยัน และปลุกฝัง ในจิตสำนึกในสิ่งที่ทำต้องมีจุดหมายตลอดเวลา **วิมังสา** การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษา เล่าเรียน และการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ความหายของการทำงานโดยการพิจารณาใคร่ครวญ ตรงนี้ ก็เป็นสิ่งสำคัญ คือ ทุกอย่างถ้าขาดการใคร่ครวญเขาเรียกว่าชาวสติ-สัมปชัญญะ ทุกอย่างเหมือนการ ขับรถ ต้องสัมผัสกับรถอยู่ตลอดเวลาคล้าย ๆ กับการนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการขับรถ ต้องมี สติสัมปชัญญะ คือการรับรู้การดูแลในการสอดส่องในการทำงาน วิมังสา เหมือนเป็น การควบคุมทุก อย่างของการดำเนินงานเขาเรียกว่าประธานใหญ่ วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้ ต้องปลุกฝังตนเองให้มีนิสัยความรับผิดชอบ ปัญญาต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ดูแลสอดส่องในการ

^๕สัมภาษณ์ นายสมปอง งามวิสัย, นักวิชาการศาสนา, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๑.

ทำงาน วิมังสา เหมือนเป็นการ ควบคุมทุกอย่างของการดำเนินงานในการเรียนรู้ของเยาวชน ที่พร้อมไปด้วย วิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงาน ต้องปลูกฝังตนเองให้มีนิสัยความรับผิดชอบ ปัญญา ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ รับผิดชอบต่อธุรกิจที่ทำนั้น คิดใคร่ครวญและปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา

นายจิม แพงมาก^๖ ครูประจำการ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ได้กล่าวถึงแนวทางในการประยุกต์หลักอภิปาบท ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนไว้ว่า **ฉันทะ** ความพอใจรักใคร่ในการเรียน การสอน ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ คือเป็นการทำให้เด็กนักเรียนเกิดฉันทะความรักในการเรียน อธิบายถึงประโยชน์ของการตั้งใจเรียน ทวีวิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในการศึกษาเล่าเรียน ที่ทำคือว่าอยู่แบบอย่างพอเพียง และพอใจในสิ่งที่ทำชีวิตจะประสบผลสำเร็จได้ **วิริยะ** ความเพียรพยายามทำเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในการเรียน ความเพียรพยายามในการทำงาน ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จจะอยู่ที่นั่น แม้จะว่ายากคนอื่นเขาว่ามางานชิ้นนี้อาจช้า แต่งานบางอย่างง่าย เพราะว่าได้ทำมาแล้วจึงประสบผลสำเร็จ แม้เป็นการงานที่ไม่ได้คุณภาพแต่ค่าตอบแทนก็น้อยกว่านี้บ้าง วิธีการทำให้เกิดความเพียรพยายามในงานที่ทำ คือเป็นคนที่ไม่ใจเย็นรักของที่ออกมาแล้วมาทำ คนอื่นทำอาจจะทำไม่ได้ ว่าเอาอย่างนี้ยิ่งเป็นการทำให้ทำงานชิ้นนี้ได้เกิดความภูมิใจในการทำงานและการเรียนรู้ได้ **จิตตะ** การเอาใจใส่ได้แก่ การเกิดความรู้และความเข้าใจในอภิปาบท ๔ ในการเรียนรู้ต้องคิดเปลี่ยนไปเรื่อยๆ จะต้องวิวัฒนาการคิดเปลี่ยนตามไปเรื่อยๆ เพราะการเรียนรู้พฤติกรรมของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย ความรู้ ต้องมีการเปลี่ยนตามกระแสโลกให้ทันกับการเรียนรู้ของอาเซียน และมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในงานที่ทำเพราะคิดค้นคว้าเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆการเรียนรู้และต้องทำงานตามงานให้เข้าใจได้**วิมังสา** การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียน และการทำงานโดยการพิจารณาใคร่ครวญคือ ต้องตรวจดูอยู่เรื่อยๆมันผิดหรือถูก ถ้าทำแล้วผ่านแล้วผ่านเลยก็เหมือนคนไม่เอาใจใส่ต่องาน เสร็จแล้วก็ไม่ดูผลงานที่ทำ ไม่ได้เพราะว่าไม่ตรวจงานอีกที ชิ้นงานแห้งแล้วหัดแล้วสูงเท่านี้จะได้ไหม ความกว้าง ความสูง ต้องเอาใจใส่ตรงนี้ให้ดีอีกทีหนึ่งวิธีการสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้ คือ ในการเรียนรู้ต้องศึกษาให้เข้าใจในการประยุกต์ใช้หลักอภิปาบท ๔ ที่จะให้เด็กได้เข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

นางสาววีราภรณ์ อุทัยรัมย์^๗ ครูประจำการ ได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอภิปาบท ๔ ในการจัดการเรียนของนักเรียนว่า **ฉันทะ** ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอภิปาบท ๔ นี้เป็นครู สาเหตุของการขาดอภิปาบท ๔ ของนักเรียนมาจาก ความไม่เอาใจใส่ไม่รับผิดชอบงานในหน้าที่ตนเองและขาดแรงจูงใจของเด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบันที่ขาดอภิปาบท ๔ ในตนมาจากสาเหตุ เพราะอธิบายแตกต่างกัน เช่นติดเกมส์ ติดเล่นโทรศัพท์เป็นต้น **วิริยะ** ความเพียรพยายาม ความเพียรพยายามทำให้เกิดความรู้และเข้าใจในอภิปาบท ๔ ในการเรียนรู้ ก็คือ การเรียนจากการทำงานแต่ละชิ้น แต่ละอย่างขึ้นมาคือเกี่ยวกับการเรียนต้องใช้ความพยายามหรือความเพียรมาก เพราะว่าในเวลาเรียนรู้ออกมาแต่ละอย่างจะไม่สำเร็จภายในวันเดียวต้องค่อยๆ ศึกษาเรียนรู้ให้

^๖สัมภาษณ์,นายจิม แพงมาก, ครูประจำการ, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม๒๕๖๑.

^๗สัมภาษณ์,นางสาววีราภรณ์ อุทัยรัมย์, ครูประจำการ, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๑.

เข้าใจในการทำงานมากขึ้น สาเหตุของการขาดอติธิบาท ๔ ในครอบครัวมาจากสาเหตุใด การอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ การตามใจเด็กมากเกินไป ขาดการเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด แต่ทำให้เด็กเรียนรู้ ยังไม่รู้วิธีการ ยังทำการเรียนรู้ไม่ถูกต้อง สิ่งที่ยังไม่ถูกต้อง ต้องแก้ไขต้องมีบางอย่างที่ปู่ ย่า ตา ยาย ที่พาทำมาถูกต้องก็มีซึ่งยังไม่ถูกต้องก็มี ต้องแก้ไขให้มากโดยให้เยาวชนไปศึกษาเล่าเรียนหลักการให้รู้ให้มากๆ ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นในการประยุกต์หลักอติธิบาท ๔ ด้วย ก็น่าจะทำได้แล้วเพราะว่าถ้ามีโอกาสจะต้องแก้ไขสิ่งนี้ ปู่ ย่า ตา ยาย ยังทำไม่ถูกต้องแล้วก็อันไหนท่านทำถูกต้องแล้ว เอาของท่านมาเป็นแบบอย่างไว้ และช่วยแนะนำวิธีการมาจากการแก้ไขก็เผื่อแผ่ไปถึงภูมิปัญญาชาวบ้านด้วย คือในใจอยากไปเผื่อแผ่ให้ความรู้ ในการเรียนรู้พฤติกรรมของเยาวชนในปัจจุบันได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นภูมิปัญญาของไทยโดยตรงอยู่แล้ว ทำให้เป็นตัวอย่าง ใครอยากจะทำมาตามากก็ไม่หวง ก็มากก็ไม่ว่าอะไรกัน ชาวบ้านก็ทำอยู่แล้วอะไรที่ทำได้บอกต่อๆ ไปให้มาร่วมพัฒนา มีการส่งเสริมให้มีการศึกษาและเรียนรู้ให้ภายในชุมชนเพื่อจะได้ให้ประสบผลสำเร็จต่อๆ ไป **จิตตะ** การเอาใจฝักใฝ่อันนี้ เรื่องประยุกต์ใช้หลักอติธิบาท ๔ ในการเรียนการสอน และประกอบอาชีพ ผู้ให้สัมภาษณ์ได้อธิบายถึงการประยุกต์อติธิบาท ๔ กับการเรียนรู้ การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คนที่ไม่เรียนหนังสือ บางเรื่องก็เข้าใจยาก เช่น เรื่องความตั้งใจ การเอาใจใส่จดจ่อกับงานที่ทำอยู่ มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย เป็นความตั้งใจที่อยากทำงานให้ดีที่สุดวิธีสร้างให้มีใจในการเรียนรู้และในการทำงานและให้มองถึงผลเสียที่เกิดขึ้น ทำความเข้าใจให้ได้ จะต้องมีการเรียนมาพอสมควรจึงทำได้ พอเข้าใจ การประยุกต์อติธิบาท ๔ นั้นผู้ประกอบการจะต้องรับรู้ในการเรียนรู้เพิ่มเติมมากขึ้น เพื่อให้ประสบผลสำเร็จ **วิมังสา** การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการศึกษาเล่าเรียน และการท างานโดยการพิจารณาใคร่ครวญ คือไปแล้วทำอย่างไรจะ让他คนเขาได้ศึกษาและเข้าใจในหลักธรรม ในการใคร่ครวญอันดับแรกก็คือ ผู้ประกอบการก็คิดว่า ใคร่ครวญว่าผู้ประกอบการทำอย่างไรการเรียนรู้ นั้นจะต้องศึกษาให้เข้าใจได้ ใคร่ครวญถึงวิธีการบริหารและการประยุกต์อติธิบาท ๔ นั้นได้อย่างไร และประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานอย่างไรได้

นางสุวรรณ แพงมาก^๕ ครูประจำการ ได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอติธิบาทในการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า **ฉันทะ** ในการเรียนทุกครั้งจะเริ่มต้นด้วยการชอบในเนื้อหาวิชาที่เรียนก่อนเพื่อให้การศึกษาเล่าเรียนมีความสุขสนุกสนาน ศึกษาถึงขอบข่ายเนื้อหาวิชาที่เรียน คำนึงถึงเป้าหมายที่ตนเองต้องการ คือความสำเร็จการศึกษา ไม่มีอคติต่อครูผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้น และสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อโรงเรียนของตนเอง เมื่อมีความชอบใจแล้ว ความเพียรพยายามก็จะทำให้ตนเองประสบความสำเร็จตามที่ตนเองตั้งใจไว้ก็คงไม่ยากเกินไป **วิริยะ** ในการสร้างความเพียรพยายามในสิ่งที่ตนเองกำลังกระทำนั้น จะต้องทำตนเองให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความกระตือรือร้นในเนื้อหาวิชาที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียนมากที่สุด ไม่ทิ้งหรือทอดทิ้งกลางคันทั้งที่ไม่รู้ว่าตนเองทำเต็มที่แล้วหรือยัง เข้าเรียนสม่ำเสมอตรงต่อเวลา ไม่ซักซ่าเอาเปรียบเพื่อนร่วมชั้นคนอื่นๆ หากมีการงานเป็นกลุ่มก็ทำงานช่วยเหลือกัน แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ไม่เกียจคร้านในการศึกษาเล่าเรียน **จิตตะ** มุ่งเน้นในเรื่องของการศึกษาอย่างเต็มความสามารถ

^๕ สัมภาษณ์,นางสุวรรณ แพงมาก, ครูประจำการ, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

หรือเต็มศักยภาพที่ตนมี เอาใจใส่และจดจ่ออยู่กับเนื้อหาวิชาที่เรียนในระหว่างที่อาจารย์บรรยาย เอาใจใส่ที่จะปฏิบัติกิจกรรมใดๆ ที่จัดขึ้นอย่างเต็มอกเต็มใจ ไม่ละทิ้งหน้าที่ หรือเลือกที่ชอบหรือไม่ชอบ ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่เพื่อร่วมชั้น จะฝึกหัดด้านสมาธิอยู่เสมอๆ มีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคงตั้งใจและจดจ่ออยู่กับสิ่งที่ตนเองกำลังกระทำ สร้างความผ่อนคลายควบคู่กับการศึกษาด้วย เพื่อไม่ให้ตนเองตั้งเครียดกับการศึกษาเล่าเรียน **วิมังสา** ในเวลานอกเหนือจากเวลาเรียนในห้องเรียน จะหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากวิชาที่ตนเองเรียน และพยายามปรับปรุงการเรียนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นพิจารณาให้เป็นขั้นเป็นตอน หากพบปัญหา ก็จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือปรึกษาอาจารย์ผู้สอนในการเรียนต้องมีอุปสรรคและปัญหาอยู่เสมอ ไม่ละทิ้งและท้อถอย จะต่อสู้กับปัญหานั้นๆ โดยพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ นอกจากนี้แล้วยังมีการจับกลุ่มทำงานกันเป็นทีม การแก้ไขอุปสรรคต่างๆ มีความคิดหลากหลาย มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและช่วยกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการศึกษาเล่าเรียนให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น

พระชยุต ขยากโร^๔ ครูประจำการ ได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอิทธิบาทในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนไว้ว่า **ฉันทะ** ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ นี้บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่ คือผู้คอยแนะนำให้นักเรียนมีความพอใจที่จะบรรพชาเป็นสามเณร ด้วยการใช้อิทธิบาท ๔ อยู่เสมอ นักเรียนพอใจในการเรียนทุกวิชา นักเรียนมีใจรักในโรงเรียนที่ตนเรียนมาก ครู คือต้นแบบใน การฝึกตนให้นักเรียนมีความชอบ ชยันเอาใจใส่ และพินิจใคร่ครวญก่อนทำอะไรเสมอ เช่น การส่งการบ้านเป็นประจำ ทุกรายวิชาที่ครูมอบหมายให้ทำ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่มอบให้ทำตามที่ครูสั่ง **วิริยะ** ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคม ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้แต่เช้า ตั้งใจเรียน ต้องมีความรับผิดชอบสูง การเรียนถึงกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ นักเรียนมีความพยายามศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีความเพียรพยายามที่จะใช้วิริยะเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในสถาบันทางสังคมทุกคนเกิดมาแต่มีความเพียรในตัวของตนเอง ข้าพเจ้ามีความพากเพียรไม่ย่อท้อต่อการเรียนเสมอ ถ้าขาดความเพียรก็จะเกิดปัญหาขึ้นกับตนเองและสถาบันต่างๆ คนเราควรจะมีวิริยะในการแก้ปัญหาทุกปัญหา สภาพแวดล้อม เช่นโรงเรียน ครู บิดามารดา เพื่อนๆ มีส่วนสำคัญต่อนักเรียน ในการนำหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ นักเรียนมีความพากเพียรในการเรียน **จิตตะ** การเอาใจฝึกฝนในการเรียนรู้ ถ้าเกิดไม่เอาใจใส่อย่างใด ในกิจกรรมที่นักเรียนควรรู้ และเข้าใจนั้นย่อมเกิดจากความอดทน มานะ ในการที่ทำงานนั้นให้สำเร็จได้ นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในรายวิชานั้น การที่คนเราจะทำอะไรนั้นจะต้องพร้อมไปด้วย จิตตะ จะทำให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี เพราะจิตใจฝึกฝนในการเรียนรู้ แม้แต่การทำงานทุกอย่างย่อมสำเร็จไปด้วยดีนักเรียนมีความคิดที่จะปฏิบัติต่อระเบียบโรงเรียน ผลของการดำเนินชีวิตด้วยการใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางทำให้ตน ประสบความสำเร็จเสมอ นักเรียนมีความเห็นชอบฝึกฝนในการเรียนวิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ดูสิ่งเกี่ยวกับความละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติ การทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะเรียนรู้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการอ่านเพิ่มมากขึ้น ทางด้านกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้

^๔สัมภาษณ์,พระชยุต ขยากโร, ครูประจำการ, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ของเยาวชนที่พร้อมไปด้วย วิธีสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงานหรือกิจกรรมในการประยุกต์อิทธิบาท ๔ ได้ดียิ่งขึ้น นักเรียนใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญก่อนท างานทุกครั้งนักเรียนมีการตรวจตราหาเหตุผลเพิ่มมากขึ้น มีกิจกรรมอะไรบ้างที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ (ทางสู่ความสำเร็จ ๔) มีความพอใจในการเลือกกิจกรรม มีความเพียรในการศึกษา มีความคิดที่ฉลาด ใช้ปัญญาในการรอบรู้อย่าง ขึ้น

นางสาวศาสินี ผ่องศรี^{๑๐} ครูประจำการ ได้กล่าวถึงแนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาท ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนไว้ว่า **ฉันทะ** ความพอใจรักใคร่ ความรักความชอบ ในเรื่องการประยุกต์หลักอิทธิบาทนักเรียนมีความพอใจ สิ่งจำเป็นสำหรับนักเรียนนักศึกษา ในการเรียนให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ต้องอาศัยการฟัง (อ่าน) ฟังแล้วนำมาคิด ถ้าหากไม่เข้าใจก็ต้องถามหรือค้นคว้าหาคำตอบที่ถูกต้อง และท้ายสุดต้องบันทึกไว้เพื่อให้จดจำได้ ด้วยการใช้อิทธิบาท ๔ อยู่เสมอ นักเรียนพอใจในการเรียนทุกวิชา นักเรียนมีใจรักในโรงเรียนที่ตนเรียนมาก ครู คือต้นแบบในการผลักดันให้นักเรียนมีความชอบ ชยันเอาใจใส่ และพินิจใคร่ครวญก่อนทำอะไรเสมอ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่องานที่มอบให้ทำตามครูสั่ง **วิริยะ** ความเพียรพยายามที่จะใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในโรงเรียน ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ ได้แก่ การมีความเพียรพยายามต่อกิจกรรมที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ นักเรียนมีความพยายามศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีความเพียรพยายามที่จะใช้วิริยะเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในโรงเรียน ทุกคนเกิดมาต้องมีความเพียรในตัวของมันเอง ถ้าขาดความเพียรก็จะเกิดปัญหาขึ้นกับตนเองและสถาบันต่างๆ คนเราควรจะมีวิริยะในการแก้ปัญหาทุกปัญหา สภาพแวดล้อมเช่นโรงเรียน ครู บิดามารดา เพื่อน ๆ มีส่วนสำคัญต่อนักเรียน **จิตตะ** การเอาใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ ถ้าเกิดไม่เอาใจใส่อย่างดี ในกิจกรรมที่เยาวชนควรรู้ และเข้าใจนั้นยอมเกิดจากความอดทนมานะ ในการที่ทำการงานนั้นให้สำเร็จได้ นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์ในรายวิชานั้น การที่คนเราจะทำอะไรนั้นจะต้องพร้อมไปด้วย จิตตะ จะทำให้กิจกรรมต่างๆ ลุล่วงไปด้วยดี เพราะจิตใจฝักใฝ่ในการเรียนรู้ แม้แต่การทำงานทุกอย่างย่อมสำเร็จไปด้วยดีนักเรียนมีความคิดที่จะปฏิบัติต่อระเบียบโรงเรียน ผลของการดำเนินชีวิตด้วยการใช้หลักอิทธิบาท ๔ เป็นแนวทางทำให้ตนประสบความสำเร็จเสมอ **วิมังสา** การพิจารณาใคร่ครวญ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ดูสิ่งเกี่ยวกับความละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติ การทำทุกอย่างทุกจุดมันต้องมีสูตร ที่จะเรียนรู้แล้ว นักเรียนมีความรู้ความสามารถในการอ่านเพิ่มมากขึ้น ทางด้านกิจกรรมที่ทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจในอิทธิบาท ๔ ในการเรียนรู้ ของนักเรียนที่พร้อมไปด้วย วิธีสร้างการพิจารณาใคร่ครวญในงานหรือกิจกรรมในการประยุกต์อิทธิบาท ๔ ได้ดียิ่งขึ้น นักเรียนใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญก่อนท างานทุกครั้งนักเรียนมีการตรวจตราหาเหตุผลเพิ่มมากขึ้น มีกิจกรรมอะไรบ้างที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ (ทางสู่ความสำเร็จ ๔) มีความพอใจในการเลือกกิจกรรม มีความเพียรในการศึกษา มีความคิดที่ฉลาด ใช้ปัญญาในการรอบรู้อย่าง ขึ้นการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ ๑) ฉันทะ เป็นเข้าศึกษาด้วยความเบื่อหน่าย ทำให้ไม่เบื่อหน่าย ไม่ท้อถอย มีกำลังใจต่อสู้ป้องกันสร้างสรรค์สิ่งที่ตนรัก จากสิ่งที่ว่านักเรียนกลายเป็นงานเบา ที่ยากก็กลายเป็นง่าย เช่น การช่วยกันทำงานกวาดลานวัด หรือทำครัว ซึ่งเป็นงาน

^{๑๐}สัมภาษณ์,นางสาวศาสินี ผ่องศรี,ครูประจำการ, โรงเรียนปรียัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๑.

นอกเหนือจากการเรียนนักเรียนรักงานที่ตนได้รับผิดชอบและตั้งใจทำงานจึงได้ผลงานที่ดี ถ้าขาดฉันทะ ทำให้ขาดกำลังใจ เบื่องาน ทอดทิ้งงาน กลายเป็นคนจับจด ไม่ก้าวหน้า การเรียนก็ไม่ประสบความสำเร็จ ๒) วิริยะ คือ การจัดการความเกียจคร้าน ทำให้งานต่อเนื่อง เช่น นักเรียนมีงานที่ครูผู้สอนสั่งการบ้านแล้วส่งให้ครบตามจำนวน นักเรียนไม่เกียจคร้านต่อหน้าที่ของตนเองให้สมบูรณ์ ถ้าขาดวิริยะจะทำให้เป็นคนอ่อนแอ หนีที่ยากไปหาที่ง่าย ทำอะไรไม่สำเร็จ ขาดความก้าวหน้ามีแต่งานค้างกลายเป็นคนหย่อนสมรรถภาพ ๓) จิตตะ คือ ทำให้ทราบความเป็นไปของการเรียนอยู่เสมอ มีปัญหาสามารถแก้ไข เหตุการณ์ได้ทันทั่วทั้งที่ ถ้านักเรียนขาดจิตตะงานอาจเสียหายได้ง่ายโดยไม่รู้ตัวหรือรู้ตัวเมื่อสายเกินแก้เสียแล้ว ๔) วิมังสา คือ ช่วยให้การเรียนไม่ผิดพลาด และทำให้มองเห็นลู่ทางที่จะทำงานให้ได้ผลดีถ้าขาดวิมังสาจะทำงานถูกๆ ผิดๆ เปลืองทุน เปลืองแรง เปลืองเวลา และทำให้โง่งง หลักระรมอิทธิบาท ๔ นี้ก่อให้เกิดประโยชน์ดังนี้ ๑) ทำให้เป็นคนมีนิสัยรักงาน ใฝ่ใจติดตามผลงานอย่างเพลิดเพลิน ๒) รู้จักรับผิดชอบงานที่ทำด้วยมีระเบียบและสมเหตุสมผล ๓) มีประสบการณ์ชัดเจนในกิจกรรมหลายสาขา สามารถแก้ปัญหาได้เฉียบขาด ถูกต้องและรอบคอบ และ ๔) ทำให้กิจการซึ่งไม่เหลือปากว่าแรงบรรลุป่าหมายสำเร็จ คุ่มค่าและทันเหตุการณ์

พระมหาพวงษ์เทพ ภาวนาวิสุโท ท่านได้กล่าวถึงแนวทางในการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนไว้ว่า^{๑๑} **ฉันทะ** ความพอใจรักใคร่ในการศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ใส่ตัวเองให้มากขึ้น ความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ เราก็มักมีใจรักเป็นทุนเดิม ถ้าใจไม่รักจะทำให้สิ่งนี้ไม่ได้วิธีการทำให้เกิดความพอใจรักใคร่ในการเรียนรู้อีกยิ่งขึ้น ถ้านักเรียนมีความมุ่งมั่นว่าเราจำเป็นต้องศึกษาเล่าเรียนให้ประสบผลสำเร็จลุล่วงด้วยดีเพื่ออนาคตของตัวเอง **วิริยะ** มีความเพียรพยายามในการเรียนรู้ในสิ่งที่ตัวนักเรียนยังไม่รู้ ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ และการทำงานให้มีผลสำเร็จในการทำหรือการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ความเพียรพยายามในการเรียนรู้ก็มีใจรักมาก ทำให้การเรียนรู้ถึงผลสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี **จิตตะ** การเอาใจฝักใฝ่ในเรียนรู้ การจดจ่อในการเรียนย่อมเป็นการพัฒนาการเรียนรู้รู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักแก้ปัญหา ย่อมมีการฝึกใฝ่ในการเรียน จิตใจของนักเรียนต้องอยู่กับการเรียนรู้จิตไม่ออกแวกไปที่อื่นในเวลาเรียนรู้ ต้องมีสมาธิ วิธีการที่จะทำให้เกิดการเอาใจใส่ในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ คือ ถ้าสมมติว่าการเรียนรู้ไม่ประสบผลสำเร็จ เราต้องมีจิตใจในการแก้ปัญหาอุปสรรค เมื่อพบอุปสรรคก็ต้องใช้ความพยายามให้สำเร็จ **วิมังสา** การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในการเรียนรู้ ความหมายของการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ โดยพิจารณาใคร่ครวญ ต้องค้นหาหรือแก้ปัญหา และอุปสรรคของการเรียนรู้แม้แต่การทำงานก็เหมือนกัน ต้องศึกษาที่ไป ที่มาอย่างไร จะต้องรู้ว่าปัญหาเกิดที่ไหน จะต้องแก้ไขอย่างไร มีวิธีการเรียนรู้ ค้นคว้าหาความรู้ให้กับตัวเองให้มากและการสรรคหาความรู้ พิจารณาใคร่ครวญในการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้อิทธิบาท ๔ ต้องแสวงหาความรู้ หรือมองงานให้ออก ในขณะที่กำลังศึกษา เรียนรู้ให้เกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้และผลสำเร็จได้”

^{๑๑} **สัมภาษณ์**, พระมหาพวงษ์เทพ ภาวนาวิสุโท, ครูโรงเรียนปริยัติคุณธรรมวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

๔.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ของนักเรียน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาถึงแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งรายละเอียดในการสัมภาษณ์สรุปได้ดังนี้

สามเณรจิรวัดน์ ชาตีสม^{๑๒} นักเรียนชั้น ม.๒ ได้กล่าวว่า ครูได้สอนเรื่องอิทธิบาท ๔ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนของผม ซึ่งผมเข้าใจว่าการเรียนนั้นจะประสบความสำเร็จได้ นักเรียนต้องมีฉันทะคือความพอใจที่จะเรียนรู้ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ขี้เกียจ เดียวนี้สื่อต่างๆ มีมาก ทำให้เผลอไขว่เขวในการเรียนได้ เพราะสามเณรจะพอใจในการเล่นมากกว่า การพยายามทำให้นักเรียนสนใจการเรียนมากกว่าที่จะเล่น พยายามให้มีความอยากเรียนรู้หรือทำให้เกิดฉันทะในวิชาที่เรียนทุกวิชา แต่วิชาไหนที่ชอบก็อยากเรียนรู้ให้มาก โดยพยายามอ่านหนังสือแบ่งเวลาในการอ่านหนังสือ แต่ก็เพื่อเวลาสำหรับการไปเล่นกับเพื่อนหรือเวลาที่จะทำงานอย่างอื่นด้วย แต่ก่อนสอบก็จะพยายามอ่านหนังสือให้มากเพื่อให้ผลการสอบออกมาดี

สามเณรวัชรระ ภาสตา^{๑๓} นักเรียนชั้น ม.๓ ได้กล่าวถึงแนวทางในการประยุกต์หลักอิทธิบาท เพื่อพัฒนาการเรียนไว้ว่า การเรียนนั้นมีหลายวิชา บางวิชาเราไม่ชอบเรียนเพราะยากหรือไม่เข้าใจ ก็ไม่ยอมเข้าเรียน อยากเข้าเรียนในวิชาที่ไม่ยาก หรือครูสอนสนุกทำให้อยากเรียน เรียนไม่เบื่อ แต่ถ้าครูสอนไม่สนุกก็ไม่อยากเข้าเรียน อยากไปเล่นเกมที่สนุกกว่า ถ้าครูสอนสนุกเข้าใจง่ายก็เหมือนกับครูได้ปลูกฝังหลักธรรมข้อฉันทะในการเรียนของนักเรียน ส่วนนักเรียนก็ต้องพยายามปลูกฝังฉันทะคือความพอใจ สนใจในการเรียนให้มากเพราะจะทำให้เราประสบความสำเร็จในการเรียนได้ และมีอนาคตที่ดีได้ด้วย

สามเณรไชยวัฒน์ หอมเนียม^{๑๔} นักเรียนชั้น ม.๒ กล่าวว่าอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ข้อฉันทะคือความพอใจ หรือความชอบที่จะเรียนสำคัญที่สุด เพราะถ้าเราเกิดความพอใจที่จะเรียนวิชาใดแล้ว เราจะเรียนวิชานั้นได้ดี เพราะเราจะตั้งใจเรียนมีความสุขที่ได้เรียน ยิ่งถ้าครูสอนสนุกทำให้สนุกสนานด้วยแล้ว ก็อยากไปเรียนทุกวัน แต่ถ้าเรียนแล้วไม่เข้าใจ ไม่สนุก ก็ไม่ยอมไปเรียน หลักอิทธิบาท ๔ จะช่วยพัฒนาผลการเรียนของสามเณรให้ประสบความสำเร็จได้ ถ้ารู้จักประยุกต์ใช้ ครูจะสอนในห้องเรียนเสมอว่าให้สามเณรมีความใฝ่ใจหรือใฝ่รู้ให้เกิดฉันทะหรือความรักในการเรียน เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้มีอนาคตที่ดีหรือประสบความสำเร็จในการเรียนหรือในการประกอบอาชีพได้

สามเณรธัญญวัตร สุกุลจันทร์^{๑๕} นักเรียนชั้น ม.๖ ได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนการสอน ซึ่งสามเณรใช้เป็นแนวทางในการเรียนมาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน สิ่งแรกที่สามเณรทำก็คือดูวิชาที่เรียนในแต่ละเทอม วิชาไหนที่เณรชอบเณรก็จะเรียนวิชานั้นและอ่านหนังสืออย่างสนุก

^{๑๒} สัมภาษณ์,สามเณรจิรวัดน์ ชาตีสม,นักเรียนชั้น ม.๒, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} สัมภาษณ์,สามเณรวัชรระ ภาสตา,นักเรียนชั้น ม.๒, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์,สามเณรไชยวัฒน์ หอมเนียม,นักเรียนชั้น ม.๒, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์,สามเณรธัญญวัตร สุกุลจันทร์,นักเรียนชั้น ม.๖, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

และเรียนอย่างเต็มที่ และพยายามหาวิธีหรือแนวทางในการที่จะเรียนวิชาที่ไม่ชอบหรือยากให้เกิดความอยากเรียนในวิชานั้นอย่างเต็มที่ หลักอิทธิบาท ๔ จึงเป็นหลักที่มีประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนของสามเณร ทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียน นอกจากนี้สามเณรธัญวัตร ยังได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาทข้อวิริยะว่ามีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะคนเราเมื่อมีความสนใจและใฝ่ใจที่จะเรียนแล้วก็ย่อมมีความขยันหมั่นเพียรตามมา ชอบอย่างเดียวหรือสนใจอย่างเดียวแต่ไม่มีความขยันก็ไม่ประสบความสำเร็จ อิทธิบาทข้อจิตตะ ข้อวิมังสาที่ต้องรู้จักประยุกต์ใช้เช่นเดียวกัน คือต้องรู้จักคิดรู้จักใช้สติปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่างๆ หรือในการเรียนของเรา จึงจะประสบความสำเร็จได้

สามเณรนนท์ชัย จงพินิจ นักเรียนชั้น ม.๓ ได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาการเรียนของตนเองว่า ต้องหาความชอบในการเรียนคือหาวิชาที่เราชอบเรียนเพื่อให้เกิดฉันทะ ครูบอกว่าต้องมีฉันทะคือมีความพอใจหรือมีใจรักในสิ่งที่เราเรียน การเรียนทุกอย่างจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร ความวิริยะจึงเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้ ยิ่งขยันเท่าไรผลตอบแทนที่จะได้รับมันก็มีมากเท่านั้น ที่สำคัญความวิริยะจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความรักในงานจากฉันทะนั้นเอง และความวิริยะไม่ใช่การทำงานแบบเอาเป็นเอาตาย แต่เป็นการหมั่นฝึกฝนตนเอง

สามเณรณรงค์เดช แก่นจันทร์^{๑๖} นักเรียนชั้น ม.๔ ได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนว่า อิทธิบาท ๔ คือคุณเครื่องให้ประสบความสำเร็จในการเรียน เราสามารถนำอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ในการเรียนได้ โดยต้องทำตัวเองให้เกิดฉันทะคือความพอใจที่จะเรียนก่อน ต้องคิดถึงว่าเมื่อเราเรียนจบแล้วสามารถไปเรียนต่อในชั้นที่สูงหรือในมหาวิทยาลัยได้ เมื่อขณะที่เรียนก็มีความเอาใจใส่ เชื่อฟังตามที่ครูสอน ไม่หยอกล้อเพื่อเล่น ไม่ละทิ้งงานที่ได้รับมอบหมายจากครู เมื่อส่งครูแล้วเห็นความบกพร่องหรือผิดพลาดเกิดขึ้นก็พิจารณาหาข้อผิดพลาดนั้น แล้วก็แก้ไขเพื่อที่จะทำให้งานนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป เมื่อมีฉันทะแล้วก็ต้องมีความขยัน อ่านหนังสือทุกวัน ทำการบ้านที่ได้รับมาจากครู ให้เสร็จและทันส่งไม่ต้องการบ้าน จิตตะคือการใช้ความคิดใช้สติปัญญาพิจารณาในการเรียนให้เข้าใจถ่องแท้ เมื่อมีความสงสัยก็ถามครูหรือถามเพื่อนที่มีความเข้าใจมากกว่า

สามเณรศราวุธ มั่นยืน^{๑๗} นักเรียนชั้น ม.๕ สามเณรได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอิทธิบาท เพื่อพัฒนาการเรียนของตนเองว่า การเรียนจะประสบความสำเร็จนั้นเราจะต้องมีใจอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร การมีใจรัก ถือว่าสำคัญมาก ไม่ใช่ทำใจให้รักเพื่ออะไรสักอย่าง หรือ หามใจไม่ให้รัก มันก็ยากยิ่งพอๆกัน เพราะรักดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความรักความศรัทธาของเราจริงๆ ขึ้นทำไปก็มีแต่จะทุกข์ทรมานแม้จะได้บางสิ่งที่มุ่งหวังแล้วก็ตาม ประการสำคัญเป็นการแอบแฝงมาจากความคิดอื่นศรัทธาอื่นหรือความเป็นอื่นที่เราพยายามหาเหตุและผลมาอธิบายว่า มันคือสิ่งเดียวกันเพื่อให้สามารถดำเนินไปได้หรือเพื่อให้ตัวเองสบายใจที่สุด แต่ถ้าเรามีใจศรัทธาอันแรงกล้าแล้ว พลังสร้างสรรค์ก็จะบังเกิดขึ้นกับเรา เช่นเรารักในการเรียน ในวิชาที่ครูสอนก็พยายามตั้งใจฟัง ไม่ชวนเพื่อคุยหรือเล่นในขณะที่เรียน เมื่อมีฉันทะหรือใจรักที่จะเรียนแล้ว ก็ต้องมีความขยันประกอบด้วย ผมเรียนอยู่ชั้น ม. ๕ แล้วก็พยายามเรียนให้มากอ่านหนังสือให้มาก เล่นน้อยลง เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ต้อง

^{๑๖} สัมภาษณ์,สามเณรณรงค์เดช แก่นจันทร์,นักเรียนชั้น ม.๔, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์,สามเณรศราวุธ มั่นยืน,นักเรียนชั้น ม.๕, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

ทำตัวเป็นแบบอย่างแก่สามเณรรุ่นน้อง นอกจากมีความขยันแล้ว เวลาเรียนต้องทำความเข้าใจในวิชาที่เรียนใช้สติปัญญาพิจารณาในเรื่องที่เราเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เมื่อไม่เข้าใจก็ถามครูผู้สอนหรือถามพระอาจารย์ ผมเห็นว่าการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการเรียนนั้นต้องทำให้มีใจรักในวิชาที่เรียนก่อนแล้วอิทธิบาทข้ออื่นๆ ก็จะเกิดตามมา

สามเณรศิริคุปต์^{๑๘๘} สายสุข นักเรียนชั้น ม.๖ สามเณรได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อใช้ในการพัฒนาการเรียนของตนเองว่า อันดับแรกต้องฝึกให้ตนเองมีฉันทะคือความอยากที่จะเรียนในรายวิชาก่อน สนใจในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ พุดง่าย ๆ ก็คือมีความอยากรู้อยากประสบความสำเร็จในการเรียน เพราะเมื่อประสบความสำเร็จในการเรียนแล้วก็จะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานที่ดีในอนาคต เมื่อมีความอยากเรียนแล้วก็ต้องมีวิริยะคือความขยันหรือความเพียร ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้น วิริยะนี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความอดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วย ไม่ใช่ทุบทุบทุบทุบทุบทุบทุบร้อน เพราะมันจะทำให้มีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย หรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความวิริยะอุสาหะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและท้าวทำต่ออุปสรรคใดๆ ทั้งมวล ถ้าจะฝึกฝนเรื่องความวิริยะแล้วคงต้องเริ่มจากความคิดที่ว่า ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองบ่อยๆ หมั่นทำหมั่นคิดหมั่นเขียนหมั่นนำเสนอและอย่าขี้เกียจ อยากรู้แล้วความผิดพลาดและจงกล้าแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบต่อความล้มเหลวของตัวเอง อย่าท้อต่องานหนักและงานมากให้คิดว่าทำมากรู้มากเก่งมากขึ้น

สามเณรวงศธร^{๑๘๙} ยอดทอง นักเรียนชั้น ม.๓ ได้กล่าวถึงการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาการเรียนว่า ต้องมีความใฝ่ใจที่จะเรียน ทำใจให้ชอบเรียนในทุกวิชา วิชาใดที่เราไม่ชอบหรือไม่ถนัดก็ต้องพยายามดูหนังสือหรือถามครูให้มากเพื่อให้เกิดความเข้าใจ เมื่อเรามีความเข้าใจแล้วก็จะเกิดฉันทะหรือความอยากเรียน เพราะถ้าไม่เข้าใจก็ไม่อยากเรียน เมื่อมีฉันทะหรือมีความอยากที่จะเรียนแล้ว ก็จะมีความพยายามหรือความขยันในการเรียน อยากมาเรียนทุกวัน เมื่อมาเรียนทุกวันก็จะมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ความมีใจจดจ่อในการเรียนจะทำให้มีสมาธิในการเรียนเมื่อมีสมาธิปัญญาาก็เกิดตามมาได้

๔.๔. สรุปและวิเคราะห์

จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร และครูในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ถึงแนวทางในการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรมในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาการโดยใช้อิทธิบาท ๔ คือฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นการจัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายในและภายนอกของนักเรียนไปพร้อมๆ กัน ด้วยเหตุนี้ผู้บริหารและครูจึงพยายามส่งเสริมให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้ เพื่อให้เด็กนักเรียนมีความเจริญงอกงามในทุกด้าน ส่วนนักเรียนก็พยายามตอบสนองเจตนาที่ดี

^{๑๘๘} สัมภาษณ์,สามเณรศิริคุปต์ สายสุข,นักเรียนชั้น ม.๖, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์,สามเณรวงศธร ยอดทอง,นักเรียนชั้น ม.๓, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,๕ มกราคม ๒๕๖๑.

ของผู้บริหารและครูด้วย การเรียนให้ดีที่สุด การเน้นพัฒนาให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ไม่ที่จะเป็นการเล่น การเรียน และสติปัญญาซึ่งเมื่อนักเรียนมีประสบการณ์ตรงต่อสิ่งที่เขาเรียนรู้ก็จะเกิดการจดจำได้ดียิ่งกว่าการท่องจำจากหนังสือหรือคำบอกของผู้ใหญ่ เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้สิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์ในมิติต่างๆ จากการตั้งคำถามและการเชื่อมโยงของครูผู้สอนเสริมความเข้าใจให้แก่เด็กก็จะสามารถคิดพิจารณาอย่างใคร่ครวญด้วยตนเองได้ นำการเรียนรู้ที่ได้รับไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันได้ อย่างไรก็ตาม อะไรคือองค์คุณค่าที่แท้ และอะไรคือคุณค่าที่เทียม เด็กก็จะสามารถพัฒนาทักษะการคิด การตัดสินใจ ตลอดจนการกระทำและการปฏิบัติสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ” มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (๓) เพื่อศึกษาแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษามีสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ประการเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้า ตรัสสรรเสริญว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จ ถ้าพระอริยสาวกทำให้แจ้งอิทธิบาทธรรม และทำให้เกิดความเข้าใจในอิทธิบาทธรรมแล้วก็สามารถทำให้อายุยืนยาวได้ถึงหนึ่งกัปได้ อิทธิบาทธรรมนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ในการทำงานได้ หลักอิทธิบาทที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมี ๔ ประการคือ ฉันทะ ความพอใจ มีใจรักในงานที่ทำด้วยใจรักวิริยะความพากเพียรอดทนต่อความลำบากไม่ว่าจะเป็นอาชีพใดๆ ก็ตามขอให้ทำอย่างสุจริตจิตตะเอาจิต ผักใฝ่ มีใจรักด้วยความพยายาม ด้วยเอาจิตพยายามทำในอาชีพนั้นๆ ให้บรรลุผลสำเร็จวิมังสาใช้ปัญญาสอบสวนในงานที่ทำไตร่ตรอง หาเหตุผลและปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ประสบผลสำเร็จให้ดียิ่งๆ ขึ้นไปจากผลการศึกษาลักษณะและแนวคิดในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จตามหลักอิทธิบาท ทุกๆ คน ถ้านำหลักอิทธิบาทไปใช้ จะประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการทำงานราชการ การทำงานค้าขาย การทำงานอุตสาหกรรม การงานเกษตร และการประกอบอาชีพ ถ้ามีความตั้งใจทำ ก็มีความสุข ในการทำงาน ยินดีในสิ่งที่ตนได้กระทำในงานนั้นด้วยความเต็มใจทำ ตั้งใจทำ พอใจในการทำงาน ให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป

๕.๑.๒ สภาพปัญหาของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาพบว่าโรงเรียนปริยัติธรรมคุณรสวิทยา เป็นโรงเรียนปริยัติธรรมในพระพุทธศาสนา จัดการศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ตั้งอยู่ในวัดจุมพลสุทธาวาส อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ สังกัดกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษากลุ่มที่ ๑๑ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระบวนการของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยาเป็นโรงเรียนระดับสามัญศึกษาจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลาย นักเรียนคือภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา จัดกระบวนการเรียนการสอนโดยคุณครูผู้ทำการสอนมีการำเนินตามหลักสูตรของและมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งมีการนำเอาหลักธรรม สอดแทรกคุณธรรมมุ่งเพื่อให้นักเรียนได้เกิดพัฒนาการในการเรียนรู้ ตามหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ส่งเสริมให้นักเรียน รักพอใจ ขยันมั่นเพียรพยายาม ตั้งใจไม่ปล่อยวางธุระ จิตใจจดจ่อตรวจสอบ ในการเรียนของตนเองในระดับที่มีคุณภาพ

๕.๑.๓. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในจัดการเรียนการสอนโรงเรียน ปริยัติธรรมคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

จากการศึกษาพบว่า สำหรับผู้บริหารโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา มีแนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้เป็นการจัดกระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นความหมายที่แท้ของการศึกษาเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาคนทั้งคนหรือชีวิตทั้งชีวิต การพัฒนานั้นคือการศึกษา เมื่อผู้เรียนมีการศึกษาอย่างนี้แล้วก็จะเอาคุณสมบัติที่ตัวมีซึ่งเกิดจากการศึกษานี้ไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต และสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ การศึกษาจึงกลายเป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนา การดำเนินงานของคณะบุคคล คือการดำเนินงานของผู้อำนวยการโรงเรียนร่วมกับคณะครูในโรงเรียน การพัฒนาคนให้มีคุณภาพได้นั้นจะต้องมีการดำเนินการในการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมเสริมหลักสูตรการวัดและการประเมินผล การจัดการอาคารสถานที่ และพัสดุครุภัณฑ์ การสรรหาบุคคลมาดำเนินการ หรือมาทำการสอนในสถาบันการศึกษา การปกครองนักเรียนเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีมีวินัย ซึ่งการดำเนินการเหล่านี้รวมเรียกว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้บริหารมีความรัก ความพอใจในงานบริหาร รักในวิชาชีพ รักศิษย์ รักที่จะเห็นเพื่อนร่วมงานมีความเจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต การให้คำปรึกษา ทำงานบริหารด้วยใจรัก ในวิชาชีพ ไม่ได้ทำไปเพราะพอให้เสร็จไป อิทธิบาทธรรม ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญของพุทธศาสนาที่ทำให้ถึงความสำเร็จ เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในการทำงาน เป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชีวิตประจำวัน กล่าวคือหลักธรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ความพอใจเพียงอย่างเดียวก็ไม่สร้างเหตุแห่งความสำเร็จ ผู้บริหารต้องมีความพอใจแล้วพยายามชวนชวนหมั่นแสวงหาเพิ่มเติมความรู้โดยไม่ยอมอยู่นิ่งหาความสำเร็จของสถานศึกษาอยู่บ่อยๆ โดยไม่เลิกกลางคัน พิจารณาหาข้อบกพร่องของการทำงาน แล้วปฏิบัติสิ่งที่เกื้อกูลต่อการทำงานเพื่อให้ประสบความสำเร็จ ในการบริหารหน่วยงาน การที่ผู้บริหารแสวงหา ฝึกฝน อดทน พินิจพิจารณาเพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จของหน่วยงาน อิทธิบาท ๔ นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญต่อความสำเร็จของผู้บริหาร อิทธิบาทธรรม ๔ นั้น ประกอบด้วย ๑) ด้านฉันทะ เป็น การกระทำที่แสดงถึง ความสนใจใฝ่รู้ ความรักพอใจในสิ่งที่กระทำและผลของการกระทำ ความมุ่งมั่นในสิ่งที่กระทำนั้น บรรลุเป้าหมายและการใช้วิธีที่ถูกต้องในการบรรลุเป้าหมาย ๒) ด้านวิริยะ เป็นการกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่ต้องการทำงานให้สำเร็จลงโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคใดๆ ที่เกิดขึ้น โดยมองว่าอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่ท้าทายในการทำงานให้สำเร็จต่อไป ๓) ด้านจิตตะเป็นการกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานด้วยความแน่วแน่จดจ่อในสิ่งนั้นเมื่อมีสิ่งใดมารบกวนก็ไม่สามารถที่จะละทิ้งงานนั้นได้ ด้วยเห็นว่างานที่ทำนั้นมี ความสำคัญต่อตนเองผู้อื่น ตลอดจนรวมถึงสภาพแวดล้อมด้วย จึงได้อุทิศกายและจิตใจในการทำงานนั้น ๔) ด้านวิมังสา เป็นการกระทำที่แสดงถึง ความรู้สึกที่ได้ใช้ปัญญาในการพิจารณาใคร่ครวญและการค้นหาและแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงาน โดยได้มีการทดลองและหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อนำมาใช้ในการทำงานส่งเสริมให้งานเสร็จสิ้น และบรรลุเป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์เรียบร้อย

แนวทางการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ๔ สำหรับครูผู้สอนในโรงเรียนปริยัติธรรมคุณรสวิทยา โดยครูผู้สอนให้ความสำคัญส่งเสริมความรู้ในด้านอิทธิบาท ๔ สอดแทรกหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการสอน โดยถือว่าเป็นลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียน ปรับใช้ให้เหมาะสมตามเพื่อให้เกิดผลสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้ นักเรียนมีความรู้สึกมั่นใจที่

จะนำเอาหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ไปใช้ในการศึกษาศึกษาเล่าเรียน โดยหลักธรรมดังกล่าวนั้นหากนำไปใช้ในการศึกษาดังกล่าวแล้วจะประสบผลสำเร็จได้มากน้อยเพียงใดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักเรียน จะต้องสอดคล้องกับหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ขอบข่ายของหลักอิทธิบาทมีความหมายกว้างขวาง นักเรียนนักศึกษาต้องมีวิจารณ์ญาณและปัญหาหาเหตุผลกลั่นกรองที่จะนำหลักอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน เป็นกรณีบ่งชี้ที่จะบอกถึงความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนตามเป้าหมาย ครูพยายามสนับสนุนติดตามให้นักเรียนนำความรู้ ความคิด ทักษะต่างๆ ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของนักเรียนแต่ละคนทั้งในห้องเรียน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา เรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะโดยแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผู้วิจัยขอเสนอว่า ควรมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ประการในทุกๆระดับชั้นของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนปริยัติธรรมทั้งหมด เพื่อให้เกิดการพัฒนาในด้านผลการเรียนการสอนของนักเรียน และพัฒนาในด้านการบริหารโรงเรียน ควรมีการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนปริยัติธรรมทุกระดับควรส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของครูทั้งในด้านกายภาพ การบริหารการจัดการเรียนการสอน และบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไปจากการศึกษาครั้งนี้ ยังมีประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรนำประเด็นอื่นๆ มาศึกษาเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

๑. ควรมีการวิจัยเชิงทดลองเรื่อง การศึกษาการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนรู้อารมณ์จิตศาสตร์ของนักเรียนในโรงเรียนปริยัติธรรม

๒. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบเรื่องการประยุกต์อิทธิบาทธรรม ๔ ในโรงเรียนปริยัติธรรมกับโรงเรียนที่ไม่ได้มีการประยุกต์หลักอิทธิบาทธรรม ๔

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ :

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕**. กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **สำนักงาน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ), ๒๕๔๕.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการพัฒนาเด็กพฤติกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๗.

ทีศนา แชมมณี. **ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เรื่องยากที่ทำได้จริง**. กรุงเทพมหานคร : อัลฟ่า มิเลินเนียม, ๒๕๔๙.

ประเวศ วะสี. **ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษา**. รายงานการประชุมเรื่อง วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ทางการปฏิรูปการศึกษา: วาระแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ธรรมะกับการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์รวมเล่ม ๓ ภาค ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

_____. **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๖

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมในใจของนักบริหารไอโซ**. ไทยรัฐ. ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๑.

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ). **ความสำเร็จ หลักธรรมสู่ความสำเร็จและสันติสุข**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ. **พระอภิธรรมปิฎก ๑**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระราชธรรมมานิเทศน์ (ระแบบ ฐิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : สภาการศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

วิชาการกรมกระทรวงศึกษาธิการ. “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา” (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖).

สนอง วรอุไร. **ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, ๒๕๕๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

อัครเมธี สิริวรรณ. **เปิดโอกาสชีวิตให้ได้รับสั่งอันเป็นมงคล**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อุทยานความรู้, ๒๕๕๐.

๒) วิทยานิพนธ์ :

ณิชาภัทร เงินจตุรัส. “การประยุกต์หลักอิทธิบาท ๔ ใช้ในการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนวรรณรัตน์ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น.” **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๕.

ธนสิทธิ์ จันทะรี. “การออกแบบและเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟสูง กรณีศึกษาจังหวัดหนองคาย นครพนม อุบลราชธานี นครราชสีมา”. ขอนแก่น : **สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น**, ๒๕๔๐.

บุญมี บุญเยี่ยม. “ศึกษาการนำอิทธิบาท ๔ ไปใช้ในการทำงานของพนักงานศูนย์ควบคุมการบิน ภูเก็ต”. บริษัท วิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา.

พระจรัสศักดิ์ บุญฤทธิ์. “ผลการใช้กิจกรรมกลุ่มด้วยอิทธิบาท ๔ ที่มีต่อพฤติกรรมความรับผิดชอบในการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓”, **ปริญญาโทครุศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิต วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๙

เสกสันต์ บุญยะ. “การใช้อิทธิบาท ๔ ในการบริหารบุคคลของผู้บริหาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก แผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๔”. **ปริญญาโทครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๙.

พระดณัย อนาวีโล. “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในสถานศึกษา : กรณีศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์”. **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระมหาพรหมเชษฐุ์ เขมโก(พิมพ์ปิด). “การบริหารบุคลากรตามหลักอิทธิบาท ๔ โรงเรียนมัธยมศึกษา อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาบริหารการศึกษา. ๒๕๕๔.

พระมหาอำนาจ ปวฑฒโน. **การบริหารการศึกษาตามหลักอิทธิบาท ๔**, (กรุงเทพมหานคร) :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

๓) เอกสาร

รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกรอบสาม (พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๘),ระดับพื้นฐาน, โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์,สำนักงานพระพุทธศาสนา,สำนักนายกรัฐมนตรี,พ.ศ.๒๕๕๗.

รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (Self - Assessment Report : SAR)
ปีการศึกษา ๒๕๕๙

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา,พุทธศักราช ๒๕๕๕, (ปรับปรุง
พุทธศักราช ๒๕๖๐)

๔) รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก

๑. พระมหาบุญทอง ปญฺชิตเมธี	ผู้อำนวยการ
๒. นายสมปอง งามวิสัย	นักวิชาการศาสนาโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
๓. นายจิม แพงมาก	ครู
๔. นางสาววีราภรณ์ อุทัยรัมย์	ครู
๕. นางสาววรรณ แพงมาก.	ครู
๖. พระชยุต ชยากโร.	ครู
๗. นางสาวศาสินี ผ่องศรี	ครู
๘.พระมหาพงษ์เทพ ภาวนาวิสุทโธ	ครู

๕) สันทนาการกลุ่ม

๑. สามเณรจิรวัดน์ ชาติสม	นักเรียนชั้น ม.๒
๒. สามเณรไชยวัฒน์ หอมเนียม	นักเรียนชั้น ม.๒
๓. สามเณรอธิวัฒน์ พะนิรัมย์	นักเรียนชั้น ม.๒
๔. สามเณรนนทชัย จงพิณีจ	นักเรียนชั้น ม.๓
๕. สามเณรวชิระ ภาสตา	นักเรียนชั้น ม.๓
๖. สามเณรวรศักดิ์ร ยอดทอง	นักเรียนชั้น ม.๓
๗. สามเณรณรงค์เดช แก่นจันทร์	นักเรียนชั้น ม.๔
๘. สามเณรศราวุธ มั่นยืน	นักเรียนชั้น ม.๕
๙. สามเณรศิริคุปต์ สายสุข	นักเรียนชั้น ม.๖
๑๐. สามเณรธัญญวัตร สกุลจันทร์	นักเรียนชั้น ม.๖

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาบรรจง ตีสโรณ (ศรีสุข)
- เกิด : วันที่ ๑๓ เดือน เมษายน ๒๕๒๐
- สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๖๘/๔ หมู่ที่ ๕ ตำบลชุมแสง อำเภอเสตึก
จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๕๐
- การศึกษา : น.ธ. เอก ป.ธ.๔ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตสุรินทร์ พ.ศ. ๒๕๕๕
- ประสบการณ์การทำงาน : ครูสอนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา วัดจุมพลสุทธาวาส
ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
ครูใหญ่แผนกธรรม-บาลี วัดจุมพลสุทธาวาส
- อุปสมบท : ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๖ วัดอุทุมพร ตำบลเมืองสิง อำเภอจอมพระ
จังหวัดสุรินทร์
- สังกัด : วัดจุมพลสุทธาวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์
จังหวัดสุรินทร์
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. ๒๕๕๘
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ. ๒๕๖๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : เลขที่ ๑ หมู่ ๗ วัดจุมพลสุทธาวาส ตำบลในเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
- Email : banjong13@hotmail.com
- มือถือ : ๐๙๕-๘๐๙๖๔๑

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน
โรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

แบบสัมภาษณ์นี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอนของผู้เรียน โรงเรียนปริยัติคุณรรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์นี้ จะนำไปวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวม ซึ่งจะไม่มีผลเสียต่อผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ทั้งในหน้าที่และการปฏิบัติงานแต่อย่างใด

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้ใช้สอบถามผู้ให้สัมภาษณ์และเสนอความคิดเห็น โดยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....ฉายา/นามสกุล.....

อายุ.....ปี.....พรรษา

๑.๒ ระดับการศึกษา.....

๑.๓ สถานที่ทำงาน.....

๑.๔ ตำแหน่ง.....

๑.๕ ระยะเวลาของการดำรงตำแหน่ง.....

ตอนที่ ๒ ความรู้ความเข้าใจในอิทธิบาทธรรม ๔ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ท่านมีความเข้าใจหลักฉันทะ ความพอใจในอิทธิบาทธรรม ๔ อย่างไร?

.....
.....
.....
.....

๒.๒ ท่านมีความเข้าใจหลักวิริยะ ความเพียร ในอิทธิบาทธรรม๔อย่างไร?

.....
.....
.....
.....

๒.๓ ท่านมีความเข้าใจหลักจิตตะ ความเอาใจใส่ ในอิทธิบาทธรรม ๔ อย่างไร?

.....
.....
.....
.....

.....

.....

๒.๔ ท่านมีความเข้าใจหลักวิมangsa ความไตร่ตรอง ในอิทธิบาทธรรม ๔ อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ วิธีประยุกต์ใช้อิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน

๓.๑ ท่านมีวิธีประยุกต์หลักฉันทะในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒ ท่านมีวิธีประยุกต์หลักวิริยะในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

๓.๓ ท่านมีวิธีประยุกต์หลักจิตตะในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๔ ท่านมีวิธีประยุกต์หลักวิมangsaในการจัดการเรียนการสอนของนักเรียนอย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....
.....
.....
.....

ขอบคุณทุกท่านที่ให้การสัมภาษณ์ในครั้งนี้

พระมหาดรจรจ ดิศโรฃ/ศรึสุข
ผู้สัมภาษณ์

...../...../.....

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัย

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.เอกฉันท จารุเมธีชน
๒. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์ ชันแก้ว
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระชัย ยศโสธร

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตา โทรศัพท ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ศธ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.เอกฉัต จารุเมธีชน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาดรจรจ ฉายา ดิสโรณ นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. และ ดร.วรวเวช ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

นางรอง หอวิ เกษโง มีโอ สามี
เกษมโงมุด เกโง โงมโง โงง
มริค โง
—
—

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๘/ว ๙๕

๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโรดม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลัก อธิปไตยธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. และ ดร.วราเชศ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม หลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้ แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพราเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

๑๖๓๕๐ ๕๐๓๑๑๕๑๑๕๑๑๕

๑. ๕๘/๒๕๖

๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๘๕๔

วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ผศ.ดร.ทิพย์ ชันแก้ว

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ดิสรโณ นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และ ดร.วรวุฒ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ได้ตรวจแก้ไขแล้ว
 ผศ.ดร.ทิพย์ ชันแก้ว
 ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปนโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ภาคผนวก ง
หนังสือขอสัมภาษณ์ประกอบในการวิจัย

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ป
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัด
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๑๕

๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรียน/เจริญพร พระมหาบุญมา ๐๖ ๒๒๓๓
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโรดม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้อธิปไตยธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทย อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. และ ดร.วรวุช ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็น ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิง ส่วนการติดต่อประสานงานนี้สิดจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้า โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปโย, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๑๕.๑๒.๖๐

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๔ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๑๕

ย.ร. ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรียน/เจริญพร นางชุตติพร งามพิลา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโร นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และ ดร.วรวุฒิ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

วันที่ ๓ ธ.ค. ๖๐

(สงวน ๒๐๖๓๒๕)

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๑

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๔

๒๕๖๐ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางสุวรรณี แสงมาก

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโร โณ นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาระเบียบปฏิบัติคุณธรรม อธิปไตย ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณสรวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. และ ดร.วรวุฒิ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับกรวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ยื่นต้นให้ของ
และสัมภาษณ์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

๕
(นางสุวรรณี แสงมาก)

๓ ม.ค. ๒๕๖๑.

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๔ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๔

บุรีรัมย์ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรียน/เจริญพร นางสาววิภาพรรณ คุ้มทรัพย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโร นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และ ดร.วรวุฒ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนี้สัปดาห์จะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปลโย, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

ยิวดี ๓๒๖ ๖๖๖

วิภรณ์

(นางสาว วิภรณ์ อุกษะณี)

3 ม.ค. ๒๕๖1

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๒๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคน
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๔

กรุงเทพฯ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรียน/เจริญพร นางสาวศศิธร ชาญศิริ ช.๑๖ ศ.๑
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโรดม นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุทธิธโร, ดร. และ ดร.วรวุฒ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติมาขอขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

จึงได้ส่งมอบแบบ สัมภาษณ์
ศาส.ศ.๑๖
(น.ส.ศ.๑๖ ช.๑๖๗)
๓ ม.ค. ๒๕๖๑

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๔ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคน
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๑๑

ที่ ศธ ๒๑๔๘.๙/ว ๑๔

ย.ล. ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหีสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระชุตติ ขยากโร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโร นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาระเบียบปฏิบัติหลักอิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร. และ ดร.วรวุฒิ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุญาตไม่ทนายขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปัญญา, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

- มีคหณบัณฑิต ๑๔/๑๑/๒๐๖๐ ๑๑ ม.ป.ด. จ.สงขลา
พระชุตติ ขยากโร

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๘๓๒๓ ๑๒๘๓

๑๐-๑๕๒. ๘๖๓/๖
๔ ๕/๑๒.๕๕๖

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๕

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๑๔

ย/ส ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรียน/เจริญพร พระครูวิมลคุณธรรม คณาจารย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโร นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๘๓๑๔๐๕๐๐๔
นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลัก
อิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ
พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร. และ ดร.วราเวช ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก
ส่วนการติดต่อประสานงานนี้สัปดาห์เป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติมาขอคุณล่วงหน้า
ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนฯ
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๑๔

๒๕/๓ ธันวาคม ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายวิชา ๒๕๖๐

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาบรรจง ฉายา ติสโรณ นามสกุล ศรีสุข รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๓๑๔๐๕๐๐๔
นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลัก
อิทธิบาทธรรม ๔ ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์” ซึ่งมีคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ
พระปลัดกิตติ ยุติดิโร, ดร. และ ดร.วรวุฒ ศิริประเสริฐศรี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มี
ความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก
ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา
ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นิตยา นิสิต

นิตยา นิสิต

๕ ม.ค. ๖๑

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๔ ๘๓๒๓ ๑๖๘๓

ภาคผนวก จ
รายชื่อผู้ถูกสัมภาษณ์ประกอบในการวิจัย

รายชื่อผู้สัมภาษณ์

๑. พระมหาบุญทอง ปญฺฑิตเมธี	ผู้อำนวยการ น.ธ.เอก, ป.ธ.๕, พธ.บ. คม.
๒. นายสมปอง งามวิสัย	นักวิชาการศาสนา น.ธ.เอก, พธ.บ
๓. นายจิม แพงมาก	ครูประจำการ น.ธ.เอก, พธ.บ
๔. นางสาววรรณ แพงมาก	ครูประจำการ ธ.ศ.เอก, วบ.
๕. นางสาววีราภรณ์ อุทัยรัมย์	ครูประจำการ ธ.ศ.เอก, คบ.
๖. นางสาวศาสินี ผ่องศรี	ครูประจำการ วบ.
๗. พระมหาพงศ์เทพ ภาวนาวิสุทโธ	ครูบาตีประจำโรงเรียน น.ธ.เอก ป.ธ.๓ รบ.
๘. พระชยุต ชยากโร	ครูอัตราจ้าง
๙. สามเณรจิรวัดมน์ ขาติสม	นักเรียนชั้น ม.๒
๑๐. สามเณรไชยวัฒน์ หอมเนียม	นักเรียนชั้น ม.๒
๑๑. สามเณรอธิวัฒน์ พะนิรัมย์	นักเรียนชั้น ม.๒
๑๒. สามเณรนนทชัย จงพิณีจ	นักเรียนชั้น ม.๓
๑๓. สามเณรวชิระ ภาสตา	นักเรียนชั้น ม.๓
๑๔. สามเณรวงศ์ธร ยอดทอง	นักเรียนชั้น ม.๓
๑๕. สามเณรณรงค์เดช แก่นจันทร์	นักเรียนชั้น ม.๔
๑๖. สามเณรศราวุธ มั่นยืน	นักเรียนชั้น ม.๕
๑๗. สามเณรศิริคุปต์ สายสุข	นักเรียนชั้น ม.๖
๑๘. สามเณรธัญญวัตร สกกุลจันทร์	นักเรียนชั้น ม.๖

ภาคผนวก ฉ
รูปภาพประกอบการวิจัย

ภาพสัมภาษณ์ พระมหาบุญทอง ปณฺธิตเมธี ผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
ต.ในเมือง อ. เมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ วันที่ ๔ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพสัมภาษณ์ นายจิม แพงมาก ครูประจำการ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
ต.ในเมือง อ. เมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ วันที่ ๔ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพสัมภาษณ์นายสมปอง งามวิสัย นักวิชาการศาสนา โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
ต.ในเมือง อ. เมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ วันที่ ๔ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพสัมภาษณ์ นางสาวรณ แพงมาก ครูประจำการ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
ต.ในเมือง อ. เมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพสัมภาษณ์ นางสาวศาสินี ผ่องใส ครูประจำการ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
ต.ในเมือง อ. เมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๑

ภาพสัมภาษณ์ นางสาววีราภรณ์ อุทัยรัมย์ ครูประจำการ โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา
ต.ในเมือง อ. เมืองสุรินทร์ จ.สุรินทร์ วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๖๑

ภาคผนวก ช
ประวัติโรงเรียนปรีดิศุกรลวิทยา

ประวัติโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา

ข้อมูลทั่วไป

โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา ตั้งอยู่ที่ วัดจุมพลสุทธาวาส เลขที่ ๑ หมู่ที่) ถนนภักดีชุมพล ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ รหัสไปรษณีย์ ๓๒๐๐๐ สังกัดกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หมายเลขโทรศัพท์ติดต่อ ๐๔๔- ๐๖๕-๔๖๖ E-Mail Khunros53@gmail.com เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ผู้อำนวยการโรงเรียน ชื่อ พระมหาบุญทอง ปณฺฑิตเมธี วุฒิการศึกษา นธ.เอก, ปธ.๕, พธ.บ. (การสอนสังคม), คม, (สาขาบริหารการศึกษา) ดำรงตำแหน่งในโรงเรียนนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - ปัจจุบัน เป็นเวลา ๑๓ ปี ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน ๓ รูป/คน

- ๑) นายจิม แพงมาก ฝ่ายบริหารงานวิชาการ/ฝ่ายบริหารงานงบประมาณ
- ๒) พระมหาบรรจง ทิสโรณ ฝ่ายบริหารงานบุคคล
- ๓) นายสมปอง งามวิสัย ฝ่ายบริหารงานทั่วไป

อัตลักษณ์ของโรงเรียน

มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม

เอกลักษณ์ของโรงเรียน

โรงเรียนส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม

ปรัชญาโรงเรียน

ทนต์ เสฏฐมนุสเสสุ / มนุษย์ผู้ฝึกตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐ

ภาคผนวก ซ
ผลงานนักเรียนปีการศึกษา ๒๕๕๙

ผลงานนักเรียน โรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา

ปีการศึกษา ๒๕๕๙

๑. ได้รับรางวัลชนะเลิศ การแข่งขันตอบปัญหาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย งานแข่งขันทักษะทางวิชาการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ระดับภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้งที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๕๙

๒. ได้รับรางวัลชนะเลิศ การแข่งขันตอบปัญหาวิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย งานมหกรรมวิชาการ “ศรีนครชัยบุรีรินทร์ถิ่นเมืองย่า” ครั้งที่ ๒๐ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ กลุ่มโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑

๓. ได้รับรางวัลชมเชยอันดับ ๑ การแข่งขันตอบปัญหาวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย งานมหกรรมวิชาการ “ศรีนครชัยบุรีรินทร์ถิ่นเมืองย่า” ครั้งที่ ๒๐ ปี การศึกษา ๒๕๕๙ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑

๔. ได้รับรางวัลชมเชยอันดับ ๑ การแข่งขันทวนแบบบาลีไวยากรณ์ ระดับมัธยมศึกษาตอน ปลาย งานมหกรรมวิชาการ “ศรีนครชัยบุรีรินทร์ถิ่นเมืองย่า” ครั้งที่ ๒๐ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ กลุ่ม โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑

๕. ได้รับรางวัลชมเชยอันดับ ๑ การแข่งขันเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม นักรธรรมชั้นโท ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย งานมหกรรมวิชาการ “ศรีนครชัยบุรีรินทร์ถิ่นเมืองย่า” ครั้งที่ ๒๐ ปี การศึกษา ๒๕๕๙ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑

๖. ได้รับรางวัลชมเชยอันดับ ๒ การแข่งขันเขียนเรียงความแก้กระทู้ธรรม นักรธรรมชั้นเอก ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย งานมหกรรมวิชาการ “ศรีนครชัยบุรีรินทร์ถิ่นเมืองย่า” ครั้งที่ ๒๐ ปี การศึกษา ๒๕๕๙ กลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่มที่ ๑๑

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	:	พระมหาบรรจง ตีสโรณ (ศรีสุข)
เกิด	:	วันที่ ๑๓ เดือน เมษายน ๒๕๒๐
สถานที่เกิด	:	บ้านเลขที่ ๖๘/๔ หมู่ที่ ๕ ตำบลชุมแสง อำเภอเสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๕๐
การศึกษา	:	น.ธ. เอก ป.ธ.๔ พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ พ.ศ. ๒๕๕๕
ประสบการณ์การทำงาน	:	ครูสอนโรงเรียนปริยัติคุณรสวิทยา วัดจุมพลสุทราวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐ ครูใหญ่แผนกธรรม-บาลี วัดจุมพลสุทราวาส
อุปสมบท	:	๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๖ วัดอุทุมพร ตำบลเมืองสิงห์ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์
สังกัด	:	วัดจุมพลสุทราวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
ปีที่เข้าศึกษา	:	พ.ศ. ๒๕๕๘
ปีที่สำเร็จการศึกษา	:	พ.ศ. ๒๕๖๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	เลขที่ ๑ หมู่ ๗ วัดจุมพลสุทราวาส ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ๓๒๐๐๐
Email	:	banjong13@hotmail.com
มือถือ	:	๐๙๕-๘๐๙๖๔๑